

IV. H.
2

ФЕЛІКС

ЖУРНАЛ МОЛОДИХ

ЗОШИТ 12.

1964

РІК X.

Видає ТУСМ ім. М. Міхновського

НЮ ЙОРК — МЮНХЕН

ФЕНІКС — НЕПЕРІОДИЧНЕ ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКОЇ
СТУДІЮЮЧОЇ МОЛОДІ ім. М. МІХНОВСЬКОГО.

ЖУРНАЛ ЗНАННЯ, КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ.
nonperiodical issue of M. Mychnovskyj's Ukrainian Students Association
Journal of cultural and social thought

«PHOENIX»

cahiers non-periodiques de l'Association des Etudiants Ukrainiens «M.
Mychnovskyj», Revue de pensée culturelle et sociale

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ В СКЛАДІ: **БАНДЕРА НАТАЛКА, БЕДРІЙ АНАТОЛЬ,
ГАНОВСЬКИЙ ЄВГЕН, ДУЖА ТАМАРА, КІС І. ТЕОФІЛЬ, КРАВЧУК МИ-
КОЛА, САВЧАК МАРТА.**

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР: **САВЧУК КОНСТАНТИН.**

Адреса Видавництва:

«Phoenix» — Dr. H. Waskowycz, 8 München 8, Zeppelinstr. 67, Germany.

Адреса Редакційної Колегії:

«Phoenix», 315 East 10th Street, New York 9, N. Y., USA.

Адміністратор: ПЕТРО ГОЙ

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ СПІВПРАЦЮВАЛИ:

Бедрій Анатоль, mgr. політичних наук, Сітон Голл Університет, Ньюарк, США.

Будзьяк Володимир, абсолювент економічних наук, Нью Йорк, США.

Винницький Зенон, д-р мед. Людвік Максиміліян Університет, Мюнхен, Ні-
меччина.

Вітошинський Борис, редактор «Шляху Перемоги», Париж, Франція.

Кізко Петро, редактор «Шляху Перемоги», Мюнхен, Німеччина.

Певний Богдан, молодий мистець і мистецтвознавець, Нью Йорк, США.

Почтар Михайло, mgr. інженерії, Ньюарк, США.

Протиняк Микола, mgr. політичних наук, Індіана Університет, Блумінгтон,
США.

Савчак Марта, абсолювент політичних наук, Колумбійський Університет,
Нью Йорк, США.

Савчук Константин, mgr. історичних наук, Колумбійський Університет, Нью
Йорк, США.

Савчук Павло, професор, письменник і науковець, Джерзі Сіті, США.

Сацюк Богдан, студент славістики, Іллинойський Університет, Урбана, США.

Соколишин Олександр, д-р права і mgr. бібліотечних наук, Нью Йорк, США.

Томашівський Ярослав, студент славістики, Нью Йорк Університет, США.

Дмитро Донцов, інтелігенція і студентство

(к. с.) — Важливість здорового розвитку українського студентства на еміґрації є, здається, зрозумілою річчю; ця важливість полягає не лише в самому існуванні й активній діяльності студентського руху, але також — і передусім — в тому, яку суспільну вартість являє собою студентство в майбутньому. Власне такий конкретний підхід повинен характеризувати українське мисляче громадянство супроти нашого студентства. Тому, що студентство сьогодні становить (в загальному) провідну інтелігенцію завтра, природним завданням провідних кіл українського суспільства повинно бути уважливе ставлення до студентських проблем; керівні верхи нашої спільноти повинні присвячувати далеко більше уваги тим, які в майбутньому придуть їм на зміну. Це хвилююче питання «зміни» чи приходу нової «варти» є ніщо інше як кардинальної ваги проблема нового проводу, нової провідної верстви. На цьому переважному закруті українського суспільного життя постать Дмитра Донцова — немов би найвищий шпиль гірського хребта — є домінуючою.

Українське студентство — свідоме свого покликання в майбутньому — не знайде кращого дорадника на тяжкому шляху суспільної драбини як д-р Донцов. Упродовж десятків років ця горда людина яскраво й безкомпромісово проповідувала українську правду, наголошуючи цілковиту культуру й політичну окремішність Києва від Москви. Непохитно, безжалісно, тяжкими ударами свого пера — немов би мечем — громив цей дійсно залізний публіцист кволи й плаксиві сторони українського національного характеру. Закликав, покликуючись на могутнє слово Шевченка, щоб схаменулись нерозважні земляки, щоб плекали риси свободної й гордої нації, щоб переродились... По-панські — без найменшої тіні поширеного серед нас почуття меншовартости — ставив і розв'язував проблеми; постійно нагадував, що належимо до Заходу і що є спадкоємцями хоч трагічної, але величної історії. Донцов переконував у потребі оновлення войовничого духу, притаманного хмельничанам, накреслював головні напрямні націоналістичного руху, підкреслював колосальне значення національної влади, немилосердно картая тих, які не розуміли чи недоцінювали вагу провідної когорти... Донцов учив, що тільки великі — шляхетна, мудра й мужня провідна верства — творять велике й тривке в історії. Блискучим стилем і подивугідною ерудицією стелився шлях цього справжнього аристократа духа. Є щось цілком виняткове в цій олімпійській постаті українського політичного ренесансу.

В оточенні величезного впливу лівих тенденцій, пацифізму, «мирної коєкзистенції» і повільного, але певного відступу перед силами комуністично-російської Золотої Орди, українське студентство, читаючи твори й статті Дмитра Донцова, питиме цілощю воду, конечну для оздоровлення національного «я». В думках цього визначного українського мислителя студенти знайдуть ідеологічні й політичні дороговкази, необхідні в часах ідейного розгублення, ідеологічного індеферентизму і політичної наївности. В ідеолога українського націоналізму все виразне і чітке: чорне є чорним, а біле білим — в такій діалектиці тяжко загубитись.

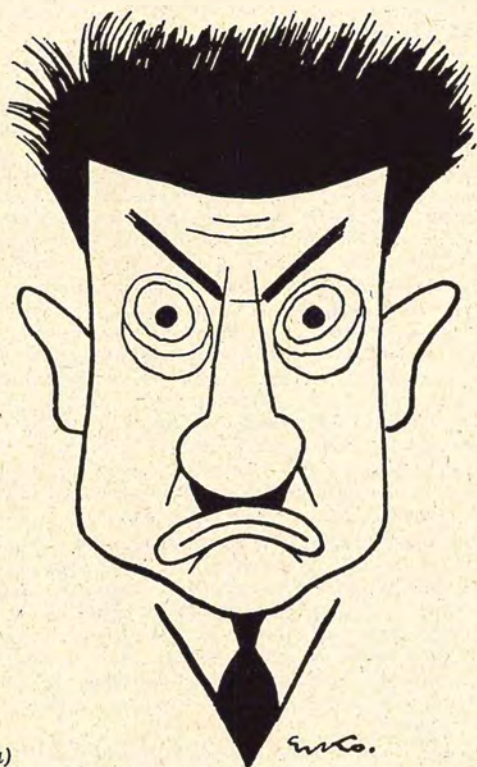
Особливо важливим і корисним для нашого студентства є незламна віра Донцова в неминучий тріумф української визвольної концепції, з її дійсно революційними наслідками для політичного укладу Європи. Ніщо, здається, не хвилює так при читанні Донцова як його пристрасна, гаряча віра в кращу долю майбутніх українських поколінь. Заснована на гідних традиціях нашого минулого, ця віра, що збуджує й мобілізує українську національну свідо-

мість, повинна стати дорогою прикметою студентів, цих майбутніх членів національного проводу.

Якщо думки Донцова корисні для нашого студентського руху в цілому, то це особливо стосується до членів Товариства Української Студіючої Молоді ім. Миколи Міхновського. Це націоналістичне Товариство повинно глибоко вивчити багатогранну творчість автора «Підстав нашої політики» і ширити його ідеї серед молоді та студентства. Треба з радістю признати, що на цьому відтинку тусмівської діяльності можна говорити про певні успіхи.

Дмитро Донцов сьогодні — це 80-літня постать українського визвольного руху. Непримириний і гордий, гострий на слово і вибагливий в думці, він і надалі залишається незрівняним майстром нашої політичної публіцистики; до його голосу прислухається українська громадськість; він є авторитетом. Таким він являється і для націоналістичного студентства, що з часом творитиме нові кадри нового проводу.

Дм. Донцов
(Шарж Е. Козака)

АНАТОЛЬ БЕДРІЙ

Філософічні основи ідеології Дм. Донцова

Дмитро Донцов — найбільший ідеолог українського націоналізму. Він зробив великий вклад у філософію, аксіологію, історіософію, соціологію, психологію та культуру. Але він мало написав стисло теоретичних наукових праць. Його творчість нерозривно зв'язана з публіцистикою, з історією та з літературною критикою.

Дмитро Донцов має свої специфічні, окремі й усистематизовані філософічні погляди, зокрема тому, що він завжди був переконаний, що український націоналістичний рух мусить мати відповіді на першопричини всього, що можна пізнати, і на всі основні явища, зв'язані з життям людини. Характеристичною рисою ідеології Донцова є теза, що все життя українців має йти згідно з найсуттєвішими філософічними істинами. Місце філософії в житті Донцов розуміє так: філософія, з одного боку, не може заступити політики, релігії, культури, освіти, війська, економіки, а з другого боку життя не може обійтися без філософії.

Донцов вважає, що філософія і теологія не повинні одна одній суперечити, бо вони мають спільне джерело. Зокрема, правдива християнська теологія має йти в парі з правдивою філософією. Донцов визнає теологію, засновану на надприродньому об'явленні.

Спробую окреслити основні погляди Донцова в ділянках епістемології, метафізики, космології і теософії.

Першою філософічною проблемою є проблема: чи людині доступне пізнання буття і правди? Донцов вважає, що розумом і чуттям людина пізнає лише матеріальне буття. Все, що є нематеріальне, вона пізнає ірраціонально, містично, душею. Є два способи ірраціонального пізнання: чуттєвий і надприродний, внаслідок об'явлення найважливіших ідей-правд, що віддзеркалюють абсолютну правду-перфекцію. Донцов висловив цей погляд ляконічно в своєму творі «Від містики до політики»: «ідеї — дійсність» (ст. 19).

Отже, існує два роди знання: обмежене (розумово-чуттєве) й необмежене (духове). Найважливішою прикметою людини, на думку Донцова, є її можливість посідати ці два роди знання. Чуттями і розумом пізнаємо матеріальне буття, або т. зв. реалістичне життя. Це життя вегетативне, опортуністичне, безідейне, життя з дня надень. Люди, що посідають виключно це знання, звичайно формують найвищі суспільні класи, щонайбільше т. зв. технічну інтелігенцію.

Душею пізнаємо нематеріальну правду, що є догматична і нелогічна. Донцов пояснює поняття ідей словами Шпенглера: «Ідей не можна висловити: мистець споглядає на них, мислитель — відчуває їх, державний муж і вояк — їх здійснюють... Ідеї свідчать про своє буття через стиль народів, через тип людини», через життя. («Де шукати наших історичних традицій», 91-2). Нематеріальну правду пізнають одиниці — поетигенії (напр., Тарас Шевченко, Леся Українка), великі державні мужи (Мазапа, Мономах), учені (Нестор Літописець), церковні провідники (митр. Петро Могила). Донцов каже: «Стан Шевченка це був стан усіх «великих втаємничених» («ініційованих»), про яких читаємо в свідоцтвах усіх майже релігій, коли особливими церемоніями відкривалися таємниці

всесвіту і його Творця допущеним до того... Шевченко чув і бачив те, чого інші не бачили й не чули, як це бувало з Жанною д'Арк та з іншими містичками... Що ж дивного, коли він у хвилини екстатичної медитації — «бачив Бога»?.. коли йому були доступні таємниці вищих Сил, незримі нам, звиклим смертним, то мав він і дар пізнавати їх... Не плотські органи сприймання відкривали йому той «світ незримий», не людський розум... Він «дивився на світ душею», оком душі, «третім оком» містиків — інтуїцією, ревелаяцією, ілюмінацією.» («Незримі скрижалі Кобзаря», ст. 16-18).

Отже, існують два основні роди правди. Про релятивізм правди Донцов багато пише в своїм творі «Дух нашої давнини» (див., зокрема, ст. 241 і далі)... Люди, яким доступна нематеріальна правда, одержують знання не як індивідууми, а як представники своєї породації, «спесієс», роду, організму («Націоналізм», ст. 89), і їх обов'язком є вести свою спільноту.

Перфектна правда ілюзійна для розумово-чуттєвого знання: «Інтелект є безхарактерний», твердить Донцов. («Націоналізм», ст. 91). Знання правди — суб'єктивне. Закони життя спричиняють «цілковиту нездібність стати на іншу, не свою точку погляду». (Там же, ст. 77). В книзі «Московська отрута» Донцов протиставить «свою Правду» хаосові. А в творі «Де шукати наших історичних традицій» пише: «від несвого — нема правди» (ст. 54). Тому правда проявляється в характерах, у поступованні, а не в розумі: інакше живуть люди, одержимі великими ідеями, а інакше — люди без ідей. Перфектну правду можна пізнати не розумом, а лише душею. Донцов пише: «На раціональній логіці збудовані всі форми нашого знання, а саме точні науки. Але логікою чуттєвою і містичною будуються наші вірування, себто чинники поведіння одиниці і народів...» («Націоналізм», ст. 83). Проте, треба зазначити, що на думку Донцова, перфектна правда є лише в Його одного: «жива правда у Господа Бога». («Туга за героїчним», ст. 63).

Друга проблема філософії — проблема буття. На думку Донцова, буття поділяється на матеріальне й нематеріальне (духове). Внаслідок розумового абстрагування чуттєвого знання знаємо прояви матеріальної, обмеженої природи. Перфектне буття — нематеріальне, воно панує над матеріальним буттям. Донцов наводить Ле Бона: «Видиво все грало в історії значнішу роль, як дійсність. Ірреальне мало все перевагу над реальним...» («Націоналізм», ст. 83). Він наводить також слова Емерсона: «видимі речі — дочасні, невидимі — вічні» (там же, ст. 81). «...видимий світ є лише вияв духової Сили; подвійна є природа речей — матеріальна й духовна... незрима духовна Сила, всетворча і всекермуюча, присутня і в природі, і в людині, і в усіх переломових годинах життя її і нації, в усіх славних і трагічних закрутах історії». («Незримі скрижалі кобзаря», ст. 15). Згідно з Донцовим, людина може знати перфектне буття без потреби знання матеріального буття, але тому, що духове буття і матеріальне буття становлять цілість буття, перфектне буття можна осягнути лише через перемогу духового буття над матеріальним. Тому, що є два роди буття, є два стани його існування: феноменальне й субстанційне. За Донцовим усе матеріальне буття феноменальне, а субстанції, себто істоти з самостійним існуванням, є двох родів: одуховлені люди і духові істоти. У феноменальному світі матерія перебуває в постійному русі: наслідком руху є конфлікт сил. Сила — це природне скупчення матерії з метою перемогти спротив. Конфлікт між силами є причиною спеціалізації та дифе-

ренціяції: постає ціла гієрархія матеріяльних істот, на вершку яких стоять оптимально сильні та вдосконалені, а внизу — істоти оптимально безсили і прості.

На думку Донцова, в матеріяльному світі немає індивідуальностей, себто немає субстанції, і тому діяльність матерії безцілева, прагне не до перфекції, а лише до постійного ставання. Конфлікт є задля конфлікту, а не задля мети.

Зате духова субстанція є буттям, що має напрям і тому стоїть над матеріяльним світом. Вона надає матерії перфекції — досконалости — і в такий спосіб вирішує вислід конфлікту сил, що відбувається в природі. Таким чином конфлікт переходить у площину перфекції проти неперфектності. Донцов пише: треба «сповнитися тою містичною невидимою Силою, що «вийшла з нього» (Христа), яка — одна вона — дає перемогу сильним, сильно віруючим... Вона може наказати встати і мертвим». («Незримі скрижалі кобзаря», ст. 44). В іншому місці він твердить: «мудрець-формотворець не тільки відгадує майбутнє, але й його творить силою своєї креативної мислі. З невидимої нікому своєї думки, творчого задуму — виворожує він у світі реальним, конкретну річ, реалізує свою ідею». («Дух нашої давнини», ст. 173).

Внаслідок конфліктів існує змінність, що є двох родів: детерміністична, «сліпа» — в матеріяльному світі, і свободна, «ідейна». Змінність в матеріяльному бутті є феноменальна, а змінність в духовому бутті є підметна, субстанційна. Щоб наступила зміна в матеріяльному бутті, не треба спрямовання, бо там діють «закони» природи, себто детерміністичні сили. Але для зміни в духовому бутті треба свободної волі. В матерії кількість сили завжди та сама; є лише різниці між потенцією і динамікою. В духовому світі ідейність є інструментом осягнення перфектної сили, надприродньої, одержаної від духа і втіленої в матерію. Тоді наступає трансцендентальний акт: духове буття (ідея) заволодіває матеріяльним буттям.

Описавши погляд Донцова на проблему буття, перейду до обговорення його поглядів про прояви буття, себто про всесвіт, що його виповнюють обидва роди буття: матеріяльне і нематеріяльне. Донцов пояснює свою теорію так: Легенда про двох Іванів — є універсальна і повна глибокого сенсу... А саме — виразно підкреслюється всюди, що один Іван є представник доброї сили, а другий — злої... Знає мітологія рівнож двох Зороастр... в людській душі існують «Бог і чорт», тобто два первні — божеський і чортівський, або — один пнеться догори, другий — гнеться додолу, дух і матерія. («Незримі скрижалі кобзаря», ст. 114-6).

Матеріяльне буття — обмежене буття, а духове буття — необмежене раціонально-зрозумілими властивостями і тому є містично-іраціональним буттям. Оскільки духове-ідейне буття є необмежене, воно стоїть понад матеріяльним буттям. Донцов твердить: «Слово, надхнене вірою в свою силу, в примат духового чинника — творить дива і в житті людини, і нації». («Незр. скр. кобз.», ст. 79). «Мотором життя, рушійною його динамічною силою не є матерія, вічно мінлива в своїх виявах і формах, а незримий духовий чинник, «вічний без краю». Цей чинник, ця енергія творить все і в макрокосмосі і в мікрокосмосі, і без неї не робиться на землі нічого: «і талан і безталання — все від Бога». («Незр. скр. кобз.», ст. 33).

Матеріяльне буття має кількість і якість, а духове буття має якість, але не має кількості, воно ілюзійне, несхопне раціональними поняття-

ми, бо не посідає матеріяльних властивостей. Природничо-математичні науки служать для пізнання матеріяльного буття, а ідеалістична ідеологія — для пізнання духового буття.

Рух у космосі двоякий: сліпий, «природний», безцілевий рух, і рух ідейний, що має напрям, бо веде до перфекції. Матеріяльний рух Донцов аналізує в «Націоналізмі»: «Це є щось що переживається, відчувається, але не пізнається. Головною прикметою є ціль в собі, рух... В новонародженої дитини є крик волі, ірраціональної, безмотивної і безцільної... Це вічне стремління, вічний невсипущий гін... Це стремління абстрактне, ірраціональне, щастя в собі... В цій жадобі жити, розростатися, змагатися й є суть життя, а не в її наслідках; в сліпим динамізмі... головним двигуном поступів є сліпа діяльність...» (ст. 71).

Ідейно-духовий рух Донцов представив як протилежність до матеріяльного руху на прикладі людей. Є два типи — «мирні слов'яни» і козацтво, люди, закохані в тиші й безпеці домашнього життя з його милими, але вузькими приємностями, і ватага лицарська; перещуленість — і суворість, ліризм і трагізм, ніжність — і мужність, пристосування до життя, і формування його на свій кшталт, пасивність і героїзм...» («Незр. скр. кобз.», ст. 147, з творів Гоголя). Прикметами духового руху є трагізм, мужність, формування життя на свій спосіб і героїзм.

Час — поняття суб'єктивне, матеріяльне буття — безчасове, бо воно несвідоме і безцілеве. Лише ідейні істоти мають час, себто плян до перфекції. Простір зв'язаний лише з матеріяльним буттям, бо ідейно-духове буття необмежене.

Якість в матеріяльному світі, згідно з Донцовим, це ступінь сили, що є наслідком спеціалізації матерії, це динамічний чинник. «Більшість хемічних сполук, — пише Донцов, — постає через віддання тепла або іншої енергії (світла, електрики), а розірвати ці сполуки можна тільки при накладі енергії, що пішла на їх сполуку. Цей закон треба не спускати з ока при обсервації творення й розпаду суспільних сполук». («Дух нашої давнини», ст. 322). Якість в духовому світі — це рід ідей. Субстанція це самостійна істота. Є два роди субстанцій: матеріяльно-духові й духові. Матеріяльно-духові субстанції це одуховлені, ідейні люди, а духові субстанції це Бог, духи й ідеї.

Преважливе питання: який основний закон буття? Донцов відповідає: боротьба за екзистенцію. Він твердить: «Життя це боротьба, а не приємність» («Націоналізм», ст. 98), «насамперед боротьба сил — добрих і злих». («Незр. скр. кобзр.», ст. 89). «Там, де заламується агресивний намір, заламується рівночасно і запал до оборони своїх прав». («Націоналізм», ст. 85). Це або ріст сили, або упадок. Отже, динамізм перемагає пасивність. Донцов пояснює цей погляд так: «Не в здобутті є щастя, а в здобуванні... Здобути ще більше... збільшувати напруженість життя, пожадання є самоціллю... Суть життя — це посідати і панувати... це закон експансії...» («Націоналізм», ст. 75). Значить, концентрація проти атомізації. Кожна істота має вибір: перемогти або програти: «Промада, що відкидає завоювання, знаходиться в стані упадку». (Ніцше за «Націоналізмом», ст. 77). Панувати або бути в неволі. Стремління до перфекції або вегетація й животіння. «Добір сильного — значить зруйнування слабого... Розвиток нижчих рас стримується расами вищими...» («Націоналізм», ст. 75). «Без насильства і без залізної безоглядності нічого не створено в історії». (Енгельс, Маркс і Ляссаль про неісторичні нації).

Конфлікт є не лише в матеріяльному світі, але й між матерією та ідеями. Донцов твердить: «Плоть бажає противного духа, а дух — про-

тивного плоти, один одному противляється (так учив св. Павло)... Ми маємо (читаємо в «Наслідванні Христа») в нас два протилежні закони: закон плоти... і закон духа... Розділені між цими двома законами, між тілом і духом, які безугавно один одного поборюють». (до Галатів, 5). Автор підсумовує свої погляди словами Христа: «Не прийшов я принести мир на землю, але меч». («Незр. скр. кобз.», ст. 118). Тому в житті перемагає «дух раси сильних духом велетнів» (там же, ст. 81).

Внаслідок боротьби, у космосі існує гієрархія: «в житті суспільства є такі ж, встановлені Вищою Силою, незмінні закони, як закони фізичного космосу, закони ієрархії» («Незр. скр. коб.», ст. 192).

Внаслідок конфліктів маємо змінність. Перша, детерміністична змінність, що відбувається внаслідок боротьби в матеріальному світі. Для слабих істот, що завжди програють, існує лише т. зв. еволюційна змінність, себто орієнтація на випадкове покращання несуттєвих форм іхньої екзистенції («Націоналізм», ст. 44): «постепенувщина» — найвища річ для провансальців. Їх почуття про світ з'явиць стаціонарне... хто так маханічно розумів світ, не міг засвоїти ідеї чинного втручання в біг подій».

Донцов утожднює безсилля з безвольністю: «це заперечення права колективу хотіти, права наказувати своєю волю одиницям, племенам, провінціям, поколінню... це послідовний атомізм.» («Націоналізм», ст. 48). Істоти, що програли, але не є тотально знищені, застосовують революційну зміну, коли покоління після тих, що програли, приймає нові, кращі методи боротьби і має більше виглядів на перемогу. Другий рід змінності це ідейна, оказійна змінність. Вона стається тоді, коли ідеї запановують над матеріальними істотами і ведуть їх до перемоги над ворожими силами. В світі людей, що є матеріальними істотами, які мають потенцію стати одуховленими істотами, також буває змінність на основі ідейної революції, коли наступники тих, що програли, приймають ідеї, більше придатні для них, ніж ті ідеї, які панували над попереднім поколінням. Наводжу слова Донцова: «Звідси випливає величне значення негативного моменту кожної ідеї... що ніяка афірмація неможлива без неґації...» («Націоналізм», ст. 77). Тоді наступне покоління стоїть революційно вище від попередників. Життя ідентифікує Донцов з перемогою, а смерть з програю. «Скрізь, завше, «воля життя» однозначна з «волею влади» (там же, 73) і «немає безнастанної стагнації, бо стагнація — смерть.» («Незр. скр. коб.», ст. 33).

Форма буття існує в космосі під трьома видами: 1) хаотична-атомізована-пасивна, 2) матеріальна спеціалізована, що приходить внаслідок боротьби і 3) матеріальна форма під пануванням духа-ідей. Донцов так описує на прикладі людей першу форму: «...нічого, щоб дразнило нерви... ніяких дисонансів... «добрий чоловік» — це внух... В них не було двох бігунів... нездібність до «так» або «ні»... «добре» було все, що розслаблює, що осуджує всякі сильні афекти — гордість, гнів... аби не попасти в помилку односторонності... не ставити питання різко, обламувати гострі різки... це пасивна юрба, в якій тоне все сильне, міцне, живе і відважне.» («Націоналізм», ст. 56). Щодо другої форми, то Донцов каже: «Історія не знає рівності, як і природа.» (там же, ст. 92). Третю форму він пояснює так: «Це вираз вічного напняття енергії, передбачення далекогосяглого, творчого, ідеального, загального.» (там же, ст. 56).

Ціль буття: в матеріальному світі — вічна боротьба за життя-екзистенцію. «Закон природи є право сили», твердить Донцов. (там же, ст.

76). В духовому світі ціллю є стремління сповнити закони перфектного життя, які людині відомі містично, а не свідомо.

«Кожна жива істота, чи то матеріальна чи одуховлена, живе циклічно-колово: народжується, розвивається, бореться та гине. «Все йде, все минає і краю немає», — вчив Шевченко, це вічний, безнастанний кологіт життя в світі...» («Незр. скр. кобз.», ст. 33). Змінність пороги лежить в межах циклічного життя, а не в межах універсального прогресу. Донцов вважає, що «природи змінити не можна, можна лиш їй допомогти.» («Дух нашої давнини», ст. 103). А далі: «Упорядкування хаосу мусить початися наново з розділення... кожний має бути з'єднаний з подібним йому...» (там же, ст. 307-8). Кожне покоління творить свою цілість, яку змінити не можна.

Кожне буття це є порода-рід, що складається з членів-одиниць. В кожному роді можуть бути такі зміни: 1) перемога демобілізує-розкладає наступників, 2) перемога спричиняє в наступників це більшу жадобу перемоги, 3) програна спричиняє упадок — програну наступників. Цю зміну Донцов пояснює на прикладі Шевченкових поглядів: «поет вказує, чому з відмерлим духом каста провідна страшила державу: пустиня духовна з сонних душ привела до пустині політично-національної, коли завмирили і ниділи всі основні прикмети нації, яка творить власну державу.» («Незр. скр. кобз.», ст. 26). 4) програна спричиняє реакцію у наступників, щоб знову не програти. Такого роду реакцією був Шевченко, якого Донцов зве відродителем. Він «пророчим, духовим, „третім оком”, бачив усі градації того занепаду живої нації в сонний стан, в царство матерії.» («Незримі скрижалі кобзаря», ст. 30). Кожний рід (група — спесієс) існує довго, має свою історію, але впродовж свого буття переходить цикли: піднесення-перемога-занепад-відродження.

Дальшою і останньою важливою філософічною проблемою, яку заторкую, є проблема причини буття. Донцов причиною буття вважає вічно-існуюче перфектне буття. Головним доказом існування Бога для Донцова є існування ідей — нематеріального буття, що віддзеркалюють перфектне буття, себто Бога. Це — теза ідеалістичної філософії, згідно з якою основою світу є ідея, дух, що існує першим і скоріше від природи, створивши її. («Незримі скрижалі кобзаря», ст. 139). Тому, що нематеріальне буття вище від матеріального, матеріальне (обмежене) буття також спричинене перфектним буттям. Донцов твердить. «Видиме постає з Невидимого» (там же, ст. 43). «Невидиме бо завжди є творцем видимого.» («Дух нашої давнини», ст. 179). Щодо цілі буття, то, на думку Донцова, людина цього не знає: «Путі Господні це таємниця.» («Туга за героїчним», ст. 62).

МАРТА САВЧАК

Ідеолог українського самостійництва

Українська національна свідомість, приспана і придушувана в 18-му та 19-му століттях, почала відживати наприкінці 19-го та на початку 20-го століть під впливом Шевченка, Франка, Лесі Українки, М. Міхновського та інших. В цьому процесі пробудження національної свідомости д-рові Дмитрові Донцову належить окреме, помітне місце. Як каже Юрій Бойко у своїй книжці «Основи українського націоналізму», Донцов «прискорив процес формування української нової духовости... Ідеї,

що їх Донцов висловлював у своїх творах, дуже надавалися для того, щоб збурити суспільність, внести в неї небувале до того напруження су-перечних думок і переживань».¹

У плеяді своїх статей та книжок, починаючи такими, як «Сучасне положення нації та її завдання» і «Модерне москофільство», обидві ви-дані в 1913 р., а кінчаючи на останньому творі «Незримі скрижалі Коб-заря», Донцов порушував між іншими такі проблеми: українська про-відна верства, традиціоналізм, українське мистецтво та література і та-ке важливе питання, як українська самостійність, яке він найбільш яскраво висвітлює у своїм творі «Підстави нашої політики» (1921 р.). Перед Донцовим ніхто з політичних письменників, крім Міхновського, відверто не підносив ще гасла української самостійности, навпаки, наша колективна думка була пересякнута ідеями федералізму, культурної ав-тономії, пацифізму, міжнародного соціалістичного братерства та моско-фільства. В той час мало-хто відважувався так одверто та безкомпромі-сово твердити, що Україна мусить бути самостійною. В цьому питанні Донцов ніколи не допускав жадних сумнівів ні компромісів; це для ньо-го було самозрозуміле і природне!

Питання двох духовостей

Щоб обґрунтувати вимогу державної самостійности, Донцов спершу аналізує питання відмінности української духовости від духовости ро-сійського народу. Він не тільки твердить, що українська духовість від-мінна від російської, але також ті дві духовості окреслює, точно описує їх різниці та відшукує джерела, з яких і Україна й Росія черпають свої питомі світогляди.

В основному окремішність української та російської духовости з'ясо-вує він так: Україна і Київ — це Європа, Росія і Москва — це Азія. Україна внаслідок свого географічного положення і своєї близькості до Греції завжди була під впливом середньоземноморського культурного кругу Еллади та Риму, на яких також спирається культура Західньої Європи. Тому, що і Греція і Рим впливали на культурний розвиток Ук-раїни і Західньої Європи, знаходимо в обох цих культурах складники, неприступні, непитомі і чужі російській культурі.

Які, на думку Донцова, складники, питомі західноєвропейській куль-турі та світоглядіві і чужі російській духовості?

Перший важливий складник — це плекання індивідуалізму, чи люд-ської особистости; людина-індивід у західноєвропейській системі думан-ня була тим центром, довкруги якого були побудовані суспільний лад та культура. З того індивідуалізму випливає другий важливий склад-ник західноєвропейської культури — поняття держави та влади. Держава в грецько-римському розумінні витворилася внаслідок потреб ін-дивідів-громадян і їм служила; її уважали за загальне добро всіх грома-дян (Рес Публіка), а не за засіб панування над ними, як це водилося в тих культурах, які не мають коріння в цивілізаціях Греції та Риму. Ін-шими важливими складниками західноєвропейської духовости є засада людської гідности, свобода думки та слова, окремішність церковної та державної ієрархії, гуманізм, право приватної власности, ідеалізм, ро-дина як основна громадська клітина та ряд інших.

Аналізуючи російську духовість, не знаходимо жадного з тих склад-ників, які є основними в західноєвропейській, а значить і українській духовості. Індивідуалізм та плекання людської особистости майже не-

знані в російській культурі; навпаки, там панує покірливість та пасивність одиниці, а індивідуалізм та ідея приватної власності заступлені ідеєю «общини-міру», в якому одиниця затрачується в колективі.

Поняття держави та влади в російській духовості витворилося в часах «татарського іґа» чи, як каже Євген Маланюк, у «монголосфері», і тому характеристичними рисами російського думання в тій ділянці є: тоталітарність, автократичність і насильницька техніка організації тієї влади. В російській державі завжди існували автократ (чи то цар, чи опісля «вождь»), з одного боку, а з другого — безоблична маса, яка його обожнювала, покірно служила, без спротиву виконувала накази і все, що мала, віддавала тому автократові.² В Росії все було «государеве», бо, як це підкреслює російський мислитель Ніколай Бердяєв у своїй книжці «Истоки и смысл русского коммунизма» римське розуміння приватної власності було зовсім чуже російському народові, який його ніколи не тільки не присвоїв, але й не міг зрозуміти.³ Російська держава не існувала для індивіда, для оборони його прав, але була «молохом, який розчавлює і поглинає індивідуальність»⁴, який своїх покірних громадян уживає як матеріал для творення великої імперії. Російське прислів'я «у нас людей хватит», як вияв легковажного ставлення до одиниці, надзвичайно влучно характеризує татарсько-монгольський дух, що панує в російській духовості.

У площині взаємовідносин поміж державою і церквою типовим для російської духовості є «цезаро-папізм», тобто підпорядкованість Церкви цареві, в той час, коли на Заході та в Україні держава і Церква існують одна побіч одної як два незалежні чинники. Церква в Росії не то що не ставила жадного спротиву царському абсолютизму, але часто цей абсолютизм скріплювала.

Можна б наводити багато більше прикладів, які підтверджують тезу Донцова, що західноєвропейська і українська культура зовсім відмінні від російської, але, думаю, що й наведеного вистачить, щоб з'ясувати ці різниці.

Україна та її роля в світовому конфлікті

Конфлікт Росії з Європою, який є постійним явищем, російська теза про занепад Заходу, з одного боку, і одночасне наслідування Заходу мають своє підложжя в конфлікті двох різних духовостей. На думку Донцова, Росія провадить боротьбу з Європою з двох причин: 1) Росія мусить «боронитися перед європейськими засадами та не допустити європейських бациль до себе, бо, зацпелені в Росії, ті засади можуть довести до розкладу державного механізму»; 2) Росія рівнож намагається знищити Європу та її ідеї, бо «ці ідеї є одинокою охороною проти вського, а в тім числі й проти московського абсолютизму, що прагне до панування над континентом.»⁵

Конфлікт поміж Європою і Росією — це конфлікт двох взаємно ворожих цивілізацій, конфлікт, який не буде розв'язаний доти, поки одна з них не буде поборена. В цьому конфлікті, який проходить на наших очах, Донцов добачає нагоду для України вибороти собі самостійність. На його думку, Україна, яка ніколи не відступала від засад Заходу, може відіграти велику ролю в майбутньому зударі, що повинен поширити круг західноєвропейського світу. Становище України, яку Донцов уважає за далекий схід Окциденту, але в жадному випадку далекий захід Орієнту, повинно диктувати і визначати головні лінії нашої самостійницької політики.

Засади цієї політики, на думку Донцова, мають бути такі: 1) на внутрішньому відтинку «плекання всіх засад західної культури, які рятують Європу» від впливів російської духовости; 2) на зовнішньому відтинку «повна сепарація від Росії»⁶, тобто відділення від Росії в духовому і державно-політичному сенсі.

Внутрішня політика

Щоб нація могла успішно зреалізувати свої завдання на зовнішньому відтинку, треба підготувати її до сповнення цих завдань; треба з неї створити не тільки культурну націю, але й політичну націю, яка була б свідомо своїх політичних цілей. Іншими словами, ми мусимо перетворитися, уживаючи термінів Meinecke з Kulturnation на Staatsnation і спрямовувати всі політичні прагнення складових частин нації до одної цілі. Подібно, як на зовнішньому відтинку, так і у внутрішній політиці, Донцов проповідує як категоричний імператив 'Wille zur Nation, або те, що Мережковський називав, «воля к отечеству», тобто стремління стати політичною нацією.

Необхідність стати політичною нацією, на думку Донцова, потягає за собою другу важливу засаду внутрішньої політики, а саме — підпорядкування внутрішньої політики зовнішній. «Організація внутрішніх сил в державі мусить відповідати вимогам її зовнішньої екзистенції, а ніколи навпаки».⁷ Коли йдеться про націю, яка ще не має власної держави, але намагається її здобути, той самий «примат зовнішньої політики над внутрішньою» має своє значення з деякими модифікаціями. Всі політичні концепції щодо майбутнього державного устрою політичних партій, міжнародних потягень тощо належить розцінювати з погляду їх вартости для зовнішньої політики та виборення нашої нації відповідного місця серед інших націй світу.

Згідно з Донцовом, третім постулятом внутрішньої політики має бути традиціоналізм — плекання тих цінних, тривалих, будуючих елементів нашого минулого, які допоможуть нам перетворитися з культурної нації на політичну. Ми повинні плекати ідеї окцидентальної культури, що її первні сягають до тих часів, коли Русь-Україна була під впливом Еллади.

Зовнішня політика

Коли йдеться про відокремлення України від Росії, ми повинні шукати підтримки тільки серед тих держав та народів, які реально оцінюють загрозу з боку Росії і намагаються цій загрозі протидіяти. Для Донцова «шукання порозуміння з країнами, інтереси яких суперечать в дану хвилину інтересам Росії, та зв'язок з такими державами є категоричний імператив української зовнішньої політики».⁸ Кожна нація, яка прагне до незалежності і провадить визвольну боротьбу, мусить зацікавити своєю проблемою ширше коло держав та народів і створити відповідну атмосферу прихильности до її прагнень. Правдою є, що остаточне визволення — це справа передусім власних сил нації, але прихильність, а то й підтримка іззовні можуть це визволення прискорити і закріпити. Ми були недавно свідками зриву на Мадярщині, де не бракувало власних сил і бажання визволитися, але брак підтримки з боку інших народів, заважив вирішально на висліді того зриву.

На думку Донцова, ми повинні з української проблеми зробити міжнародною проблему, зв'язуючи наші інтереси з інтересами тих держав,

які провадять політику нам співзвучну; не є річчю важливою, яку форму правління мають ті держави, з якими Україна буде зв'язуватися, не суттєве для Донцова, чи вони імперіалістичні, чи реакційні, а важливе, щоб вони були сильні і мали ту саму мету що й ми, тобто — поділ Росії.

На яких державах повинні ми спиратися і кого повинні уважати за своїх еventуальних союзників? Хоч Донцов про це виразно не висловлювався, можна припускати, що він мав на думці передусім західньо-європейські великодержави, якщо їх інтереси, виявлені в практичній політиці, йдуть всупереч інтересам Росії; нашими союзниками можуть стати також інші великодержави, які завдяки своїй західній культурі повинні стояти в опозиції до московського большевизму.

Думки Донцова про напрямні української самостійницької політики можна коротко зреасумувати так: у зовнішній політиці — відокремлення від Росії політичне і духове, а у внутрішній — скріплення в українській духовості тих західноєвропейських первнів, якими Україна жила протягом століть.

Донцов і українська політика в світлі сучасних політичних течій

Реалізація Донцова щодо внутрішнього сектора не повинна бути надто важкою. В своїй більшості український нарід зберіг у своїх традиціях первні західноєвропейської культури і духовості; треба тільки зацїпити ці первні успішно в тих шарах нашої нації, в яких вплив російської культури та духовості був надзвичайно сильний та довгий.

Конфронтуючи міркування Донцова про напрямні української зовнішньої політики з реальною дійсністю, бачимо, що, на жаль, західні держави виявляють подивугідну короткозорість у своїй політиці супроти України та Росії. Вони не тільки не сприйняли концепції відокремлення від російської імперії територій нею опанованих перед першою світовою війною, чи концепції усамостійнення складових частин ССРСР з-перед вересня 1939 р., але й допустили до того, що Москва поширила кордони ССРСР, зокрема після другої світової війни.

У той час, коли політика Росії супроти України, з'ясована в твердженні Леніна, що «існування України можливе тільки в союзі з Росією», послідовно зреалізована, західні держави не виявляють свого зацікавлення українською проблемою і часто трактують її як внутрішню проблему Росії.

Часами приходить сумніватися, чи є ще в Західній Європі держави, які хоч би їх інтереси й не покривалися з інтересами Росії, готові були виступити проти неї. Коли після революції 1917-21 рр. деяке зацікавлення Україною виявили були Франція і Англія, а Німеччина навіть підтримала Україну, хоч керувалася передусім власними інтересами, в другій світовій війні і після неї про українську проблему на Заході майже не говорено.

Уклад світових сил після другої світової війни настільки змінився, що голос в питаннях європейської політики почала забирати Америка. Пропагуючи великопростірні концепції і трактування ССРСР як партнера у війні проти Німеччини, американські політики не знайшли зрозуміння для визвольної боротьби не тільки України, але й інших поневолених народів.

Сьогодні є майже певним, що в майбутньому конфлікті Сходу і Заходу ЗДА відіграють основну, а може й вирішальну роль. Однак до цієї ролі вони ще зовсім не приготувані. Створивши так звану Атлантий-

ську спільноту і прийнявши ролю її провідника, ЗДА не внесли, на жаль, до цього союзу духа своєї власної визвольної боротьби, як цього можна було сподіватись. Замість того американські державні мужі почали висувати концепції, шкідливі для самих ЗДА і для поневолених народів.

Під впливом тих концепцій політичне думання Заходу проходить тепер під гаслом коекзистенції і невтручання у внутрішні справи країн советського блоку. Самозрозуміло, що в такій атмосфері жадна із західноєвропейських країн не цікавиться проблемою української самостійності. Цей дух коекзистенції спирається, між іншим, на міти про непоборність Росії. Західні політики, пам'ятаючи невдалі походи Карла XII, Наполеона та Гітлера, прийняли як аксіому, що Росія — непереможна, не пробуючи вглиблюватися, чому Захід ніколи не міг перемогти Росії. Вони не усвідомлюють факту, що в поході на Росію, крім стратегічних моментів, є важливіші політичні моменти, і що у війнах з Росією Захід ніколи не брав під увагу многонаціонального складу Росії чи ССРСР і многогранних, а то й суперечних інтересів кожної із складових частин імперії. Якщо б Захід мав ці обставини на увазі, то легко зумів би подолати «непобедимую Росію». Міт про непереможність Росії є тільки одним із мітів, що їх Росія сама створила. Через літературу, науку, мистецтво та надзвичайно вмілу пропаганду і політику Росія накинута Заходові свій власний образ. Як каже Є. Маланюк у своїй книжці «До проблеми большевизму», раз це був образ Росії грізної, «раз миролюбної, раз примітивної, раз таємничо-містичної, раз варварської, раз рафінованої, але завжди «єдинонеподільної», однолітної національно, щедро-багатої для приятелів і нещадної для «національних ворогів».⁹ Цей мінливий образ Росії, який вона сама малювала, приймали країни Заходу за реальність і, не застановляючись, достосували свою політику до нього, рідко квестіонуючи, чи та політика є правильна та корисна для них самих.

Як виходить із вище з'ясованого, донцовський імператив української зовнішньої політики — шукати на Заході союзників проти Росії — натрапляє на труднощі. Не маючи готових союзників, ми мусимо спершу 1) розвіяти атмосферу паціфістичної коекзистенції, яка панує серед західних великодержав, 2) спростувати всі ті міти про Росію, у які так побожно вірять західні держави, 3) представити в правдивому світлі незмінні стремління Росії до панування над світом та шляхи, якими вона хоче ту ціль досягнути.

Виглядало б, що згадані вище перешкоди надзвичайно великі. Але чи це причина до розпачу, зневіри чи капітуляції?

Д. Донцов у 1950 р. в одній із своїх статей так відповів на цей запит:

«Українська проблема, як проблема міжнародного значення, росла і вибивалася наверх серед найбільш несприятливих умовин. Ні часи найбільшої потуги царату, часи його союзу з двома найбільшими демократіями, російської контрреволюції на Україні, ні часи Рапалльо німецько-російської приязни (в 1920-их роках) або загравання Франції з ССРСР не зліквідували цієї проблеми. Не потраплять цього і ніякі посуви Сталіна чи Гітлера. Не доводиться говорити через ту чи іншу хвилю міжнародню кон'юктуру про ліквідацію української проблеми.

Лише Україна мусить видати людей, які поставили б цю проблему спів-
мірно з її величчю.»¹⁰

ПРИМІТКИ

1. Юрій Бойко, **Основи українського націоналізму**, «На чужині», 1951, стор. 28.
2. Николай Бердяев, **Истоки й смысл русского коммунизма**, Париж, УМСА-
PRESS 1955, стор. 53.
3. Там же, стор. 49-50.
4. Євген Маланюк, **Нариси історії нашої культури**, Нью Йорк, ООЧСУ та
СУМА, 1954, стор. 15.
5. Дмитро Донцов, **Підстави нашої політики**, Нью Йорк, ООЧСУ та СУМА,
1957, стор. 77.
6. Там же, стор. 89; 7. Там же, стор. 105; 8. Там же стор. 99.
9. Євген Маланюк, **До проблеми большевизму**, Нью Йорк, ООЧСУ та СУМА,
1956, стор. 28.
10. Дмитро Донцов, **Московська отрута**, Торонто, Спілка Визволення Укра-
їни, 1955, стор. 45-46.

КОНСТАНТИН САВЧУК

Ідеолог українського аристократизму

Кожне суспільство, кожна нація має свою провідну верству. Ця вер-
ства, що є завжди в меншості, існує в країнах з різним політичним
устроєм. Будь то монархія, диктатура чи демократія — всі ці форми
правління немислимі без тих, які формують, унапрямують, без тих,
які провадять. Одною з найбільших ілюзій нашого віку є поширений
погляд, що в демократичних країнах, наприклад у Франції, Великій
Британії чи ЗДА, народні маси, а не провід, надають тон в політичному
житті. Це зовсім не так. У цих демократичних великодержавках — як,
зрештою, і в усіх державах західних демократій — не зважаючи на віль-
ні вибори, в яких народні маси, себто більшість нації, вибирають полі-
тичний провід, це власне той провід, який є рішальним політичним чин-
ником в суспільстві. Під час виборів провідні кола висувають з-поміж
свого гурту кандидатів, яких представляють і сугерують загалові при
допомозі того чи іншого пропагандивного апарату. Ці кандидати ста-
ють згодом, якщо так може висловитись, «власністю» народніх мас, при
чому створюється враження, що їх виніс на поверхню політичного жит-
тя ніхто інший як загал, себто більшість, а не меншість. Коротко: про-
відна чи «творча меншість» — за виразом Тойнбі — шляхом вільних
виборів, шляхом більшості, ставить на чолі національного колективу
представників меншости, представників провідної верстви. З хвилиною
вибору того чи іншого кандидата, з хвилиною перейняття влади, дана
політична особа (чи гурт осіб) добирають до свого керівного апарату
знову ж таки людей з провідної верхівки. Вистачить кинути оком на
склад дипломатичного корпусу згаданих трьох демократичних велико-
держав, щоб переконатися в правильності нашої думки.

Впродовж історії людства проблема проводу, проблема політичної
аристократії хвилювала найкращі уми поодиноких суспільств. У ста-
родавній Греції Платон і Аристотель присвятили цьому питанню блискучі
рядки своїх творів. У новітні часи цілий ряд європейських мисли-
телів, філософів і соціологів, як, наприклад, Ніцше, Моска, Парето,
Шпенглер, Ортега-і-Гасет, назвавши лише декілька, пише менші чи
більші трактати, в яких знаходимо багатство ідей, а то й цілі, наскрізь

оригінально побудовані, теорії щодо природи і ролі провідних верств. Серед українців, які зайнялись цією важливою суспільною темою, почесне місце займають дві особи: Вячеслав Липинський і Дмитро Донцов. Завдання моєї статті — схопити суть доктрини чи вчення д-ра Донцова й показати її придатність — або непридатність — в схемі української визвольної боротьби. В ствердженнях і міркуваннях Донцова мене цікавлять генеральні лінії його думок про українську провідну верству, себто живе ядро його доктрини, а не периферії, яким від років присвячують так багато уваги різні критики ідеолога нашого аристократизму. Реасумуючи сказане, темою моєї статті є, поперше, коротко змалювати природу чи істоту українського національного проводу, як його розуміє Донцов, подруге, представити ідейну атмосферу і практику, якими має керуватись і жити провідна верства згідно з поглядами нашого мислителя і, потрете, сконстатувати життєву вартість, потребу чи придатність дискутованої доктрини.

1. Характеристика політичної аристократії

У своїх творах д-р Дмитро Донцов користується багатьма термінами для означення провідної верстви. «Інтелігенція», «провідна інтелігенція», «активна» чи «ініціативна» «меншість», «еліта», «провід», «правляча» або «провідна каста», «каста 'луччих людей'», «аристократія» і т. д. — всі ці назви зустрічаємо, читаючи Донцова. Треба зазначити, що хоч під згаданими термінами Донцов передусім розуміє політичний провід нації, він також надзвичайно чутливий щодо культурної національної верхівки. У цій статті увагу звертається на політичний чи державно-творчий аспект справи; тому мова йде про Донцова як про ідеолога нашого політичного аристократизму.

Для нашого ідеолога найважливішим, рішальним чинником в історичному процесі людських спільнот є провідна верства, себто посідачі найвищого авторитету чи влади. В постанні, рості, занепаді і упадку народів географічне положення даної країни, хоч важливе, не становить рішального фактору. Також народні маси — більшість населення країни — не відіграють децидуючої ролі в розвитку чи занепаді суспільств. Такий історіософічний погляд застосовує Дмитро Донцов в оцінці української дійсности. Він пише, що

з трьох складників поняття держави, причин кожночасового її на Україні занепаду треба шукати не в «землі» (її багатство, географічне положення), ні в «народі» (його свідомість, задоволення його інтересів, добробут), лише в третім, в найважливішій складнику — провідній верстві.¹

Таким чином основа основ нашого політикум, альфа й омега існування української нації як окремого політичного тіла, — чи як висловлюється Донцов — «суть нашої проблеми лежить у питанні формотворчої, будівничої правлячої касты».²

Це логічно веде нас до такого питання: надаючи національному прововоді значення першорядної ваги, треба знати, які прикмети мають характеризувати його членів? Яким духом мають бути «одержимі» провідні кола нації? Яким має бути їхнє психологічне й моральне обличчя?

Донцов вчислює три прикмети, три важливі риси, без яких члени української політичної аристократії не зможуть відігравати будуючої, творчої ролі. Ці прикмети — це шляхетність, мудрість і мужність. Під «шляхетністю» розуміє він «ідею своєї іншости, вищости над рештою

людности», яка знаменує провідну верству і яка становить зрозумілу істину в кожній здоровій спільноті. Шукаючи зразків шляхетности у наших великих предків, автор «Духа нашої давнини» пише, що були вони людьми «іншої породи»,

які так різнилися від більшости пересічних людей, як драпіжні птахи або льви від іншого домашнього птаства чи від мирних травоїдів: інакше вони виглядали, інакше виступали, інакше поступали, думали і відчували, інакше жили.³

І жили вони не для малих, дріб'язкових справ, але для речей вищого порядку: для загального добра, для батьківщини, для християнської віри. Були ці предки воїнами й аскетами, людьми меча і віри, які стоїчно переносили удари долі, які погорджували матеріальним щастям. Але чи ці ознаки шляхетности притаманні всім панівним верствам? Чи може шляхетність не є конечним складником психічної і моральної настанови проводу? Талановито відповідає на це питання Донцов:

Всі сильні аристократії, — каже він, — що вели свій народ до величі, мали в собі прикмети шляхетности. Чи то була сенаторська аристократія Риму, чи французька шевалерія Тюренів і Рішельє, блискучо відтворена в «Трьох мушкетерах» Дюма, чи аристократія Піттів і Фоксів старої Англії, чи наша Богунів і Кричевських. Не знаємо прикладу тривалої і довгої величі й сили народу, на чолі якого стояли позбавлені благородства крутії.⁴

Другою прикметою провідної верстви є мудрість. До поняття «мудрости» Донцов зараховує 1) продуману й завершену концепцію суспільного життя як цілоти в межах певної спільноти, в нашім випадку всередині української нації; 2) концепцію, яка забезпечувала б нації силу на удари зовнішніх ворожих чинників; і 3) концепцію, яка спрямовувала б розпоршені енергії національного колективу до спільної мети і карбувала відосередні шкідливі прояви. Роздумуючи над великим значенням прикмети «мудрости», «мудрих думок» і звертаючись до рідної історії за конкретними прикладами, ідеолог пише:

З думок Володимирів, Святополків і Олегів... — постала київська імперія... **З дум Лянцкорунських, Ружинських, Дмитрів Вишневецьких** про орлине гніздо на Дніпровім острові, про орден Війська Запорозького, постала дійсна установа цього ордену, з його писаними й неписаними кодексами, зафіксованими в листах Сірка, Гордієнка, в універсалах гетьманських, зродилась установа гетьманщини, цивільної і водночас військової організації державної з її цивільними, судейськими, дипломатичними, церковними й військовими установами... Все це зродилося з духу творчої думки, якої є правляча каста.⁵ (Підкр. Д. Д.)

Третьою рисою чи чеснотою членів проводу є мужність. Донцов твердить, що без мужности, відваги, без волевого чинника, творча думка не перетвориться в дійсність. Бути мужнім — це значить «бути невблаганним і твердим до себе, щоб бути невблаганним і твердим до ворожих спільнот і сил зовнішнього світу і власної спільноти».⁶ (Підкр. Д. Д.) Бути мужнім — це значить бути безстрашним у небезпечі, рішучим в житті; не коритися долі, а активно формувати своє оточення. Мужність — це чеснота, яка негує хитре пристосуванство. Мужня людина прагне до рішучої зміни некорисного стану речей. Вона є суворою до членів влас-

ної нації, якщо того вимагає добро загальної справи. Знову скеровуючи свій зір в глибину українських віків, Донцов говорить:

Мужність і безстрашність на ворога — уважали наші предки й чужинці за підставову чесноту нашої провідної касті. Іоникій Галятівський думав, що українська нація живе під небесним зодіаком Скорпіона, отой «неласкавий і гнівний Скорпіон своїм небесним впливом спонукує народ український на війни». Було в цім і ствердження факту, і наказ коритися своєму призначенню, похвала конечної риси провідної верстви народу.⁷ (Підкр. Д. Д.)

Підкреслюючи важливість усіх трьох прикмет, які повинні характеризувати український національний провід, наш ідеолог — як бачимо — постійно звертається до давнини, де шукає конкретних носіїв згаданих чеснот. Такий підхід може викликати певне застереження, а то й непорозуміння; дехто може зрозуміти в такому постійному відклику до історії, до постатей минувшини, незацікавленість Донцова проблемами сучасности. Це був би неправильний висновок. Розвиваючи свої погляди на конечні риси української політичної еліти й представляючи їх конкретне, хоч почасти зідеалізоване історичне втілення, він тим самим дає зразки для наслідування їх членами нової аристократії великих чеснот своїх попередників. Войовничий дух нашого Середньовіччя, Козаччини й Гетьманщини викликається для нащадків, який той дух могли затратити. Нищівно й безпребійно критикуючи представників української провідної інтелігенції XIX і XX століть, які не мали потрібних для панування прикмет, автор «Націоналізму» й «Духа нашої давнини», покликаючись на старовину, в дійсності спрямовує свій головний погляд на сучасне і майбутнє. Червоною ниткою через твори Донцова, не зважаючи на хвилеві песимістичні нотки і гнівні слова, тягнеться ідея (і заразом віра та надія) про прихід нових сильних людей, новітніх «хмельничан», нового проводу. Гаряча і хвилююча ідея про прихід шляхетних, мудрих і відважних.

2. Ідеї і діла провідної верстви

Які ідеї повинні характеризувати думання нашої політичної аристократії? Яким духом повинні горіти її члени? Які практичні дії мають ці члени перепроваджувати в суспільно-політичному житті?

Відповідь на ці — й подібні — питання, знаходимо, згідно з Донцовим, у відношенні провідних кіл до трьох складників держави, себто території, населення і влади. У відношенні до території (або землі) і населення (або народу) думки й ідеали проводу мусять стояти на сторожі гідних українських традицій, слави, величі й могутности своєї країни, патріотизму, бажання загального суспільного добра, а не добра поодиноких партикулярних інтересів, відчуття національної місії і великих діл в майбутньому. Які ідеали і думки, такою має бути й конкретна практика. Але згадані ідеї ніколи не втіляться в чин, ніколи не стануть дійсністю, якщо концепція влади, власного найвищого авторитету, не знайде правильного розуміння в колах нашої політичної верхівки. Критуючи українську «провансальську» інтелігенцію за її негативне ставлення до третього складника держави, влади, автор «Націоналізму» пише:

Як «примус» в чуттєвій стороні свого ідеалу, так відкидало українство в його змістовій частині момент влади, властивий всім творчим ідеям. Воно часом бунтувалось проти чужого категоричного

імперативу, але — лише в ім'я його обмеження, не протиставляючи йому — свого безоглядного наказу. Ми не воювали на те, щоб на місце «фальшивої» гієрархії поставити «правдиву»; не на те, щоб — як протестанство, установити нові права і обов'язки... новий «примус».⁸

Цілком іншу настанову до чинника влади знаходить ідеолог в думанні й діях політичної аристократії української давнини.

В мозку нашої правлячої еліти старих часів на першому місці стояло бажання влади, бажання командувати й наказувати, **Формувати...**

Жадоба панування, свого виключно права виконувати владу в своїй країні, першорядного значення моменту влади в суспільстві, — було завше властиве нашій старій правлячій касті. В князівській верстві й сумніву в нікого не виринало, щоб хто інший, а не вони мав панувати над землею і народом. Сильно закорінене жило почуття влади і в козацькій старшині.⁹ (Підкр. Д. Д.)

Донцов з притиском розвиває свої думки щодо кардинальної ролі влади; без правдивого розуміння цього складника держави члени національного проводу не виконають свого суспільного призначення. Ідеї про землю і народ, ідеї про могутність і велич України, всі вони залишаються тільки мріями без твердого дотику рідної влади.

Хтось може зауважити, що всі ці міркування про територію, населення і владу, — себто в суті міркування про державу, — які повинні стати складовою частиною політичного думання нашої еліти, будуть актуальними тільки тоді, коли матимемо власну державу. А без фактичного існування української незалежної держави згадані ідеї втрачають свою вартість, стають теоретичною абстракцією, відірваною від дійсності наших днів.

Передусім треба сказати, що в межах національної держави дискусійні ідеали провідної верстви безперечно набирають більшої ваги; їх в той чи інший спосіб конкретно реалізується. Однак, не можна заперечувати їх важливість також в часі політичного поневолення нації; члени свідомого своїх завдань проводу мусять цими ідеями жити навіть і в невідрадних умовах чужини. Зрештою, в боротьбі за самостійність позитивне думання про територію і населення рідного краю і, насамперед, про колосальне значення власної влади, становить конечний імператив для успішного завершення визвольного процесу.

З загальних стверджень про ідеї і діла української провідної інтелігенції перейдімо до більш конкретних. Донцов у своїх працях накреслює головні напрямні політичної стратегії, яку провід повинен реалізувати, залишаючи, звичайно, для практичних політиків детальне розроблення поодиноких революційних, мілітарних і інших проблем. Ще в 1921 році, себто сорок три роки тому, в книзі «Підстави нашої політики», з'ясовуючи суть українського національного ідеалу, висуває він ряд політичних постулатів. Підносячи примат зовнішньої політики й уважаючи «повну сепарацію від Росії» її найважливішим завданням, автор пише:

Коли я кажу сепарація від Росії, то розумію сепарацію, відділення в невіддільну державу. Бо тільки нація, яка суверенно розпоряджає всіма своїми матеріальними і моральними силами, може виповнити свою історичну задачу, здійснити свій колективний ідеал.¹⁰

У боротьбі за незалежність, яку правильно утотожнюється з боротьбою проти Росії, українська нація потребує допомоги Заходу. Таким чином напрямок нашої зовнішньої політики набирає прозахідньої орієнтації. Україна, що довгі віки залишалась частиною Європи, по певній перерві знову включається в коло європейських спільнот. У внутрішній політиці Донцов підкреслює момент «політичного післанництва» нації. Для нього

... головною ціллю нашої політики мусить бути національно-державний, а не національно-культурний ідеал. Нація, що цього не розуміє, задивлена лише в культурні цінності, — засуджена скорше чи пізніше на смерть. Ніякий культурний розвиток без політичної невідповідності неможливий, ні навіть розвиток національної літератури.¹¹

Автор «Підстав» також закликає до «вестернізації» чи «узахіднення» України, себто до плекання «західноєвропейського ідеалу», який захований в наших історичних традиціях.

3. Кінцеві завваги

Так, в короткому нарисі, виглядає донцовська доктрина провідної верстви. Треба відразу зазначити, що мій перегляд цієї доктрини є досить поверховний, з огляду на мінімальний формат нашої студії. Тому якщо в когось зродиться сумнів щодо правдивої вартости поглядів Донцова на провід — внаслідок поверховності мого нарису — раджу звернутися до джерел. Там, в атмосфері блискучого стилю ідеолога знайдете потрібну відповідь чи розв'язку.

Зрештою, ми також мусимо зайняти становище до цієї проблеми. Треба рішити, чи дискутована доктрина дійсно відповідає вимогам наших днів, чи є вона потрібною, чи становить означену вартість.

Бізспірною аксіомою є погляд про кардинальну роль «ініціативної меншости» в суспільстві. Історія західньої цивілізації недвозначно показує слухність такого твердження. Мав Захід шляхетну, мудру і відважну аристократію, девізою якої було панувати на всіх морях і континентах, величчям і недоторканим залишався престиж його слів і вчинків. А тепер? Куди подівся той престиж? Брак сили? Але це не відповідатиме правді, бо Захід під сучасну пору є наймогутнішою потугою в світі. Пригадаймо, що перед тим, як большевицька Москва стала власником атомової зброї, західні держави на чолі з Америкою могли раз на завжди покінчити з загрозою, що повисає зі Сходу. Але цього не зроблено. Американські армії напевно могли б завоювати північну частину Кореї і таким чином об'єднати поділений штучно живий організм корейської нації. На це вони мали силу, мали й рацію. Але цього не зроблено. Лише невелика мілітарна поміч була потрібна того пам'ятного квітня 1961 року на Кубі, щоб історія того острова пішла цілком іншим шляхом. Але того не зроблено. Річ не в силі, але в задумі, в пляні, в творчій проєкції. Річ у національному провіді, який загубив конечні прикмети здорового провідництва. Українські визвольні змагання (1917-1920) також доказують важливість провідної еліти. Нещасливі помилки тих, що майже пів століття тому стали при кермі національного корабля, ще по сьогоднішній день переслідують українську політичну свідомість.

Роздумуючи над вартістю доктрини Донцова, зупинімося, передусім, на ідеях і вчинках, якими повинна жити провідна верства. Не знаю,

чи знайдеться багато українців, патріотів своєї країни, які виступили б проти таких концепцій і їхньої реалізації, як, наприклад, боротьба проти Росії, сильне наголошування українського політичного ідеалу, звернення до животворчих традицій нашої давнини, стремління до величчя й могутності своєї батьківщини, плекання національної місії України і т. п. Навіть орієнтація на західні держави, не зважаючи на те, що вони здебільша залишаються глухими супроти наших змагань за незалежність, є правильною, бо при евентуальній зміні наставлення західнього політичного проводу щодо Росії й України обіцяє нам певну допомогу.

Треба прийняти також і ту частину донцовської доктрини, яка говорить про чесноту національного проводу. Бо невже можна дійсно, не втративши честі і здорового глузду, виступити проти принципу шляхетних, мудрих і мужніх провідних людей? Невже не є самозрозумілою істиною думка, що провідництво здорової аристократії, провідництво найкращих, є найкращим провідництвом?..

Говорячи про власне намагання і труд прищепити свою доктрину серед українців, ідеолог пише:

Десятки літ я старався звернути увагу земляків на **першорядне значення правлячої верстви** для нації в низці статей, брошур і книжок; і переконався, що для земляків ця проблема **просто не існує**. Я наводив приклади давніх і нових провідних клас, які, розкладаючись морально, кидали свою націю в хаос руїни, — це їх також мало цікавило. Покликався я на великих мислителів, які розглядали цю проблему: на Платона, британця Едмунда Берка, Тена, еспанця Ортега-і-Гассета, нарешті на староукраїнських авторів, також на Шевченка і Котляревського, на Лесю Українку, — але все це було метанням гороху об стіну.¹² (Підкр. Д. Д.)

Це є прикра і гірка цитата, яка нічого доброго не віщує українській національній рації. Але буває Донцов і в іншому настрої. У боротьбі ОУН і УПА, в змаганнях нації проти займанця, в тих чи інших успіхах української справи бачить він, що слова його проповіді не пішли на марно. То тут, то там у його працях дзвенить надія на неминучий прихід нової провідної верстви. І на появу вже передової її стежі. Ця надія робить нас гордими й сильними, як гордим і сильним є наш 80-річний ідеолог політичного аристократизму.

ПРИМІТКИ

1. Дмитро Донцов, *Дух нашої давнини* (Мюнхен: Заходами прихильників автора, 1951), стор. 16.
2. Там же, стор. 16.
3. Там же, стор. 157.
4. Там же, стор. 169.
5. Там же, стор. 179.
6. Там же, стор. 211.
7. Там же, стор. 199.
8. Дмитро Донцов, *Націоналізм* (Львів: Видавництво «Нове життя», 1926), стор. 237.
9. Дмитро Донцов, *Дух нашої давнини*, стор. 278, 279, 280.
10. Дмитро Донцов, *Підстави нашої політики* (Нью Йорк: Організація Оборони Чотирьох Свобід України, 1957), стор. 89.
11. Там же, стор. 103.
12. Дмитро Донцов, *Московська отрута* (Торонто: Спілка Визволення України, 1955), стор. 145.

В. БУДЗЯК

Дм. Донцов – ідеолог українського традиціоналізму

«Безумство віку цього»

«Панічний страх, непевність завтра, шал забави і злочину, зник всякої дисципліни і респекту до якогось ідеалу, знецінення всього високого й шляхетного, бездумність ошалілої... маси, повна розгубленість і брак керми у правлячих верств і потворна тінь диявольських сил, що нависла над нами, грозячи загибеллю християнського Окциденту, — ось жахливі знаки, що звістують кінець... певної доби в історії людства.»¹

Так характеризує д-р Донцов занепад Заходу, занепад у розумінні не матеріальному, а духовому, культурно-політичному. Європа, а вслід за нею і Америка, колись грала вирішальну ролю в цілому світі. Однак, внаслідок завмирання давнього європейського гієрархічного укладу життя, давнього культу християнської моралі, внаслідок приходу віку європейського суспільно-морального нігілізму, віку бунту мас, що приніс із собою культ матеріального інтересу і вигоди та демократії, в якій провідна еліта ні своїм політичним овидом, ні мудрістю, відвагою, ні шляхетністю думки не вміє відрізнятись від пересічного члена тої маси; внаслідок цих і інших познач зближається кінець культурно-політичного значення Західної Європи та Америки.

Процес цього занепаду почався вже в другій половині ХІХ стол., коли західноєвропейські народи, як каже д-р Донцов, почали ствати зі своїми духовими традиціями і наслідувати нові, привабливі але облудні, ідеї.

«Вже від Французької революції... почався тріумфальний похід наук... чорних магії... по всій Європі, з їх головною ідеєю заперечення існування Бога. Здетронізувавши його... вони поставили натомість свого божка-людину з її плотським розумом, твориво замість Творця.»² Проти віри вони стали проповідувати раціоналізм, а проти духового первня людського життя — матеріалізм. Понад інтересами нації стали інтереси одиниці або класу, які проповідував лібералізм, індивідуалізм, гуманізм, космополітизм, народня демократія, соціалізм і комунізм. У висліді цього, в житті людини почали завмирати давні засади віри в Бога, почала зникати суспільно-моральна і державна дисципліна та національно-релігійна традиція. Західня Європа, а за нею й Америка, почали наближатися до небезпечного закруту на дорозі свого існування, до культурно-політичної і духової кризи, «яка в наші дні, як каже д-р Донцов, прийняла вигляд катастрофи...»

«З яких причин і через кого спустошена тая Земля наша?»

Згадані вище ідеї, які принесло нам ХІХ століття, мали на державні нації, а головню на їх інстинкт самозбереження обмежений, ступневий вплив. Але для української поневоленої нації, яка тоді стояла в розпалі боротьби за свою державність, ті ідеї мали трагічні наслідки. Перейнявши ними, українська соціал-демократична еліта допровадила свій народ у 1917-20 рр. до цілковитої невдачі визвольних змагань. До такого висновку приходять д-р Донцов, відповідаючи на питання, «з яких причин і через кого спустошена Земля наша?»

Причин нашого державного упадку, пише він, треба шукати не в географічному положенні нашої території, — «чайка при битій дорозі»!, бо чайками при битій дорозі були і інші країни, яких доля, одначе, була зовсім іншою від української. Не треба шукати їх в народі, що ніби був несвідомий або що давав себе завоювати чужим, бо свої мало дбали про його матеріальні інтереси. Москва також дуже мало дбала про матеріальні інтереси або свідомість свого народу, але її державне будівництво не підлягало таким трагічним невдачам, як наше. Причин тих треба шукати лише в третім, в найважливішій складнику поняття держави — в провідній еліті, а головню, в її формотворчих ідеях і духових прикметах.

Думала вона тоді, каже д-р Донцов, визволити український народ не жорстокою кривавою боротьбою, а «розумним словом», бо вірила, що на шляху до «загального прогресу» всі народи, і ті, що панують, і ті, що є рабами, вступають на дорогу взаємної любови. Тому вона стала пропагувати «святі кличі» братерства народів, прав людини, пацифізму і федералізму, бо так учив її тодішній найбільший ідеолог, Михайло Драгоманов, який казав:

«Слов'янські землі! — Наша Україна
Середня сестра поміж вами:
Нікому неправди вона не вчинила
І правди бажа між сестрами.
З північною Руссю не зломим союзу,
Ми з нею близнята по роду.»³

В неї політичне визволення України розуміється не інакше як визволення Росії з-під царату. Її ідеал держави був анархістичний і безгієрархічний, де не було б ні верстви володарів, ні підвладних, а була б тільки аморфна маса рівноправних атомів. У неї бачимо, замість відданости батьківщині, відданість інтернаціоналізмові. Замість пошани до предків — відразу до них як до руйників. Замість войовничого духу — пацифізм. Замість гордості і непокірливості — згідливість, потульність і крутість. Вона була нездібна стати до переможного бою за свою національну самостійність і державність, бо сильно заважила на ній покірна ментальність рабська, про яку так влучно висловився Іван Франко, коли казав:

«І хоч душу манив часто волі приваб,
Але кров моя раб, але мозок мій раб.
І хоч часто в душі піднімається бунт,
Щоби з пут отрястись, стати твердо на ґрунт,
Ах, та й це не той гнів, що шаблюку стиска,
Це лиш злоба низька і сердитість рабська.»⁴

Коли порівняти ту нашу соціал-демократичну верхівку з провідною верствою традиційної воюючої України княжих і козацьких часів — каже д-р Донцов, — то побачимо між ними різку роздільну рису, два різні, діаметрально протилежні щаблі вартостей — рабський і панський. Коли большевизм засвоював собі давні московські традиції: ідею панівної нації, культ власної державности, дух комбативности і завойовництва, ідею окремої провідної еліти, дібраної, а не вибраної, коли він під формою диктатури пролетаріату прийняв тиранський державний устрій московських царів, під виглядом колгоспів — старомосковський суспільний устрій «общини», а у вигляді кличів світової революції — старомос-

ковський дух експансивного імперіялізму, наша провідна еліта якраз тоді цілковито негувала своєю традиційно-національною духовістю, якою колись горіли князя і козацька епохи. Вона навіть і не думала шукати ідеалу української нації позад себе, в героїчній культурі київсько-гетьманської державности, бо бачила його тільки перед собою, в тих «современних огнях», як казав Т. Шевченко, які вона несла з чужого поля, і в Україну принесла великих слів велику силу та й більш нічого. І, побачивши перед собою отою страшний фанатичний московський большевизм з яскравим національним ідеалом і без жадних сентиментів в його осягненні, вона не мала протиставити йому щось рівновартно сильне, яке могла була заперечувати тільки у власній нашій історичній бувальщині.

«Поворот до давнини»

В обличчі такого духового стану нашої провідної еліти кінця XIX і початку XX ст. творчість д-ра Донцова має виїмкове значення. В своїх творах про український традиціоналізм, як, наприклад, «Дух нашої давнини», «Правда пращів великих», «Де шукати наших історичних традицій» та інших, д-р Донцов, порівнюючи славне минуле української нації з її трагічною сучасністю, приходять до висновку, що відлетів від нас дух предків, дух нашої давньої провідної верстви. Українська нація, каже він, може піднятися з її державного упадку лише тоді, коли вернеться до сили і величі наших історичних традицій. Поворот цей він розуміє не як відкинення всіх дотеперішніх матеріальних досягнень науки і техніки, а радше як поворот до духа нашої давнини, до її релігійних, культурно-політичних і суспільних законів і правд життя, до духового обличчя її провідної верстви. І витягає він з-під байдужности і злоби нашого «прогресивного віку» старі книги нашого минулого і на їх підставі змальовує образ нашої правди в нашій хаті, накреслює ідеал української нації та основні прикмети і формотворчі ідеї її провідної еліти.

Починаючи від Т. Шевченка, правда якого була предвічною правдою старого Києва і козацької України, І. Котляревського, який у своїй «Енеїді» відтворив старокозацьку Україну з її духовим життям, культурою, світоглядом, звичаями, характером і вдачею її провідної верстви, від Григорія Сковороди, від «Історії Русів», д-р Донцов переходить далі до послання Івана Вишенського, до писань князів і гетьманів, князя Острозького, Петра Могили, Данила Заточника, старокиївських митрополитів, до «Слова о полку Ігоревім», літописів, «Руської Правди» та інших, і каже, що прив'язання до своєї мови, віри, звичаїв, до ідеалів предків, до їх моральних і релігійних засад — це фундамент, який тримає в силі і в формі кожний великий нарід. Ніяка людська спільнота не може жити без певних традиційних правил. Коли народ тратить свої традиції, йому вбивають в голову чужі.

Походження нашої предківської мудрости нав'язує д-р Донцов до стародавніх традицій і понять грецької, почасти римської, а потім християнської культури і світогляду Окциденту, що великим муром відділяла Україну від монголо-московського світу. На них виростала могутність князівської доби, до якої, як до живого, безпосереднього прецеденту, зверталася пізніша козацька доба, а особливо, представники її правлячої аристократії. Вони в імені цілої нації завжди покликалися на Олега, Володимира, Святослава як на своїх, на славних і великих предків. У своєму універсалі до українського народу гетьман Б. Хмельниць-

кий так і каже: «Прикладом славних і великих Русів, предків своїх, при своїй правді, за благочестіє святоє, за цілость отчизни і за поламаніє прежніх прав і вольностей своїх станьте.»⁵

Вони повні були пієтизму та ентузіязму для великого культурного діла довершеного нашими предками X, XI і XII століть. Вони відчували їх спадщину в сучаснім і перейняті були гордою свідомістю свого зв'язку з нею. До козацької доби, як до живого безпосереднього прецеденту, звертались також наші пізніші представники українського традиціоналізму, а особливо І. Котляревський, Т. Шевченко та інші, не включаючи вже нашої провідної еліти т. зв. «прогресивного віку» на чолі з Михайлом Драгомановим. Для цих останніх традиційна тяглість та ідейний зв'язок з минулим у житті і розвитку української нації не були потрібні, що привело до трагічної поразки наших визвольних змагань.

Одною з характеристичних рис, якою визначились наші прадіди, була віра — певність речей невидимих, віра в свою правду, глибока віра в Бога, в Його справедливість. Наші предки, каже д-р Донцов, вірили що в світі панує закон Вищої Справедливости, вірили в Бога, який пильнує, щоб люди додержувались його заповідей, а за їх порушення спадає кара на одиниці і навіть цілі народи. Вони вірили, що коли провідна еліта впадає в гріх матеріялізму, готова зрадити все, чому поклонялись її батьки, не кориться Богові, а стає на службу чужим фальшивим богам, Божа справедливість немунуче її карає. Походження цієї релігійности д-р Донцов нав'язує до подібної глибокої релігійности античного Риму, про яку римський поет Горацій так і висловлюється:

«Богам корились ми, і нам корився світ,
У них початок наш, з ними йдім докраю,
як ні — грозою чорних бід
нас Божество зневажене скарає!»⁶

Другою характеристичною рисою нашої давнини, каже д-р Донцов, є першенство духа над матерією, віра в силу духових, а не матеріяльних вартостей, в перемогу вічного над дочасним. Поставивши в основу цієї тези слова нашого філософа, Григорія Сковороди «Плоть нічтоже, Дух животворить», д-р Донцов указує нам, що суттю і двигуном видимого вважали наші предки власне оце невидиме: віру, фанатизм, героїзм. Усі видимі суспільно-державні установи: парламенти, партії, трибуни, армія, фабрики, хутори, церкви і ін. — це все бездушне тіло нації, коли не одушевлено воно тою нематеріяльною творчою енергією, духом нації, сміливими формуючими ідеями, героїчними рішеннями, шляхетним відданням великим плянам нації. Не однострої і зброя воїна, а його безстрашність, мужність, хоробрість, дух воїна, становлять силу армії. Не матеріял, що пішов на будову якогось будинку, а той великий задум, що в нього вклав будівничий, становлять силу і міць будови.

Щоб воскресити отой дух нашого минулого, пише д-р Донцов, треба створити провідну еліту, подібну до провідної верстви цього минулого, так, як створили козаки провідну верству, подібну до стародружинницької верстви старого Києва. Тільки така нова еліта, спеціально дібрана, а не вибрана, бо, за словами гетьмана І. Мазепи, «не всім дано всеє знати і речами кермувати», — тільки така еліта потрапить узяти на свої плечі стару місію давнього Києва в усім її блиску. Це мають бути люди типу князя Святослава, якого завжди поривало за Дунай будувати далеку імперію, княгині Ольги, жінки з мужеським розумом і вдачею, яка «хажаше по градом і по містом, учаша віри Христової», Шевченкових

козаків, типу Байди, Сірка і Хмельницького. Її основними духовними прикметами була віра в свій національний ідеал, в свою правду і своє право, героїзм, непотурання злу, віра в своє високе післанництво, відданість справі, поняття честі, фанатизм на службі ідеї, відвага стояти і впасти при своїм ідеалі. Всі ці прикмети д-р Донцов збирає разом під трьома загальними назвами: Мудрість, Мужність і Шляхетність. У творі «Слово о законі і благодаті» знаходимо ці згадані прикмети в характеристиці князя Володимира:

«Сей славний од славних родився,
благородний від благородних...
мужеством і розумом успіваючи...
Землю свою научи мужеством і розумом.»⁷

Подібно описує в своїй «Енеїді» І. Котляревський формуючу володарську мудрість Енея з козацьких часів:

«Еней один не веселився,
Йому не миле все було...
Енея мислі турбували,
Еней один за всіх не спав,
Він думав, мислив, умудрився,
Бо сам за всіх і одвічав,
Як турка ворога побити,
Царя Латина ускромити
І успокоїти народ...»⁸

«На Старокиївських шляхах»

У 1930-их рр., коли створилась ОУН під проводом полк. Є. Коновальця, і пізніше, коли Провідником її став С. Бандера, творчість д-ра Донцова мала дуже великий вплив. В дусі його традиціоналізму ОУН визначає свою ідеологію і програму боротьби, в основу яких стають: ідеалізм, віра, фанатизм, войовничий дух, відданість Батьківщині, героїзм і дисципліна. Під його впливом виховується нова революційна провідна еліта, що характеризується відвагою, мудрістю і шляхетністю. Навколо його редакційно-літературно діяльності твориться нова група поетів і письменників, які відчували в собі дух нашої великої минувшини. Це були: Юрій Липа, який оспівував Київ, що «могутен став... на земному лоні і повен пихи голову підніс»; Євген Маланюк, який називає Київ «степовою Александрією», де «кував державну бронзу кремезний варяг...», Київ, як новий Рим, де «поруч Лаври станув Капітолій»; Олег Ольжич, який згадує половецький похід Князя Ігоря й бигву на Каялі; Юрій Клен, поезії якого здійснюють «старі, припалі пилом заповіти» старих князів: «На гострій грані двох світів ми непорушно муром стали»; Олена Теліга і інші.

Сьогодні д-р Донцов на еміграції разом з нами. І так, як колись на Україні, він незламно і незмінно критикує оту нашу радикальну, соціалістичну, «прогресивну» і «демократичну» еліту за їх безнадійне політичне думання, за плазування перед чужою мудрістю, шукання опертя в чужій силі, а не в силі духа наших пращів великих, духа стародавнього лицарства України, який у вогнях революції 1917-21 рр. і війни 1939-45 рр. знов воскрес був на нашій землі. Особливо критикує він тих, які сходять з того шляху традиційної української думки, правди, і чину, які, як пише він, вже втомилися, яким обридло блукати в пустелі до да-

лекої обіцяної землі, яких тягне вернутись до «Єгипту», яким бракує сили двигати на охолятих плечах тягар Великої Ідеї, які нездібні вже до безперервної напруги волі, в чийх серцях уже гасне вогонь віри в свою правду і в своє право, які поробили собі ідолів, розбиваючи лоба в поклонах перед ними, запобігаючи ласки сильних світу цього, думаючи вижебрати чи вишахрувати якусь Україну, все одно яку дадуть, червону чи рожеву, з печаттю того чи іншого інтернаціоналізму.

«Катастрофа, в яку звалилася Україна з большевицькою навалою, була початком загальноєвропейської катастрофи... Україна перша пережила большевизм, перша з ним боролася, перша усвідомлювала собі його суть і суть того нового, що треба йому протиставити, ... тої нової ідеї, збудованої лише на засаді перекреслення інтернаціоналістичних доктрин і матеріалізму і на повороті до духа нашої давнини, до духа традиціоналізму.»⁹

ЛІТЕРАТУРА

1. Д. Донцов — «Незримі скрижалі Кобзаря», ст. 7.
2. Там же, ст. 121.
3. Д. Донцов — «Де шукати наших історичних традицій», ст. 9.
4. Д. Донцов — «Дух нашої давнини», ст. 56.
5. Там же, ст. 63.
6. Там же, ст. 18.
7. Там же, ст. 147.
8. Там же, ст. 176.
9. Там же, ст. 324-5.

Інші використані твори:

- Д. Донцов — «Правда прадідів великих».
Р. Єндик — «Д. Донцов — ідеолог українського націоналізму».
Д. Донцов — «Націоналізм».

БОГДАН САЦЮК

Український правопис 1960 року

У 1960 році накладом Академії Наук УРСР появилася нове видання **Українського правопису**. На титульній сторінці зазначено, що це «видання друге, виправлене і доповнене». Затримавши на хвилинку перегляд цієї книжки, мимоволі задумуємось над дійсним значенням цих двох слів — «виправлене» і «доповнене».

Одною з причин, яка примусила уряд УРСР випустити нове видання правопису, було те, що у виданні з 1946 року є дуже багато згадок про Сталіна, Молотова та інших советських лідерів, які попали в неласку теперішньої кремлівської кліки. Було 15 цитат самого Сталіна, які разом займали понад три сторінки книжки. У новому виданні ці всі імена й цитати усунено, а замість них вміщено одну цитату Хрущова на цілу сторінку. Хоч кілька разів знаходимо ім'я Хрущова і таких нових «героїв» СРСР як Гагарін, все ж їх є менше, ніж згадок про Сталіна у попередньому виданні. Ілюстрацією цієї політики в новому виданні може бути останнє речення, подане у правописі. У першому виданні воно звучало: «Він сповістив: „Повернувся до Києва на пароплаві Сталінська

Конституція”». Тепер це речення змінено на: «Він сповістив: „Повернувся до Києва на пароплаві І. Франко”». (I, ст. 156, II, ст. 172).*

Між цитатами, які не зазнали жадних змін, знаходимо такі дві «перлини»:

«Хто не працює, той не їсть» (Конституція ССРСР, II, ст. 155) і —

«Конституція нова —
Нам велике щастя:
Там записані права
Для усіх трудящих».

(Народна пісня, II, ст. 160)

Друге речення у передмові до нового видання правопису подає нам найголовнішу причину для введення змін у правописі 1946 року. Читаємо: «... від часу попереднього видання „Українського правопису” у ряді правописних моментів, спільних для української і російської мов, виникла певна неузгодженість, яку тепер, після опублікування „Правил русской орфографии и пунктуации”, можна усунути.» (II, ст. 3). А трохи нижче додано: «У новому виданні „Українського правопису” усунені розбіжності в спільних моментах українського і російського правописів (деякі особливості пунктуації, вживання великих і малих букв, написання слів разом і окремо, правила переносу та ін.)...» (II, ст. 4). Отже, вже сама передмова вказує нам на те, що одною з причин «виправлення» правопису 1946 року була відома нам ціль Москви, а саме — русифікація української мови.

На цю тему написано багато праць на еміграції, а недавно навіть легкі натяки на потребу затримати чистоту української мови появились на сторінках советської преси, підписані Максимом Рильським і іншими українськими письменниками. Дуже добру синтезу процесу русифікації української мови знаходимо у «Порівняльній граматиці української і російської мов», виданій в Києві у 1961 році:

«Після Жовтня, коли українська мова стала державною мовою, було видано «Найголовніші правила українського правопису» (1921 р.), які охоплювали лише деякі основні правописні питання. Року 1928 вийшло більш детальне зведення правописних правил української мови (друге видання «Українського правопису»), але в ньому відбилися націоналістичні намагання скерувати розвиток української мови на штучний відрив від російської навіть у спільних моментах. Ці намагання було викрито і ліквідовано.

«В 1933 р. вийшло третє видання «Українського правопису», в якому по-новому ставилось питання про правопис слів іншомовного походження, географічних назв тощо. Проте і в цьому виданні не всі буржуазно-націоналістичні тенденції були ліквідовані. Діючий український правопис запроваджено до вжитку в 1946 р. Характерними рисами його є відносна детальність розробки, чіткість і ясність формулювань, достатня повнота та усунення штучного бар'єру між українською і російською мовами, який мав місце в правописах попередніх видань.

«У 1960 р. вийшло у світ друге, виправлене і доповнене видання цього правопису. У цьому виданні усунено розбіжності в спільних моментах українського і російського правописів, зокрема в пунктуації, виправлено окремі помилки, дещо додано та уточнено.»**

* I = Український правопис, 1946 р.; II = Український правопис, 1960 р.

** Порівняльна граматика української і російської мов, ст. 31-32.

Як бачимо, не зважаючи на всі зусилля, на думку Міністерства Освіти УССР, правопис 1946 р. не був досить «наближений» до російської мови. У ньому існували деякі розбіжності, що могли б вказувати на неточне виконання русифікаційної політики.

Перегляньмо тепер деякі з тих змін, зроблених у новому виданні правопису.

Між прикладами на писання сполучень «ЙЯ», «ЙІ», «ЙЄ», «ЙЮ» новий правопис подає слово **Гавайї**, (II, ст. 10), якого не подавав правопис 1946 р. Нове написання цього слова наближене до російської ортографії — **Гавайи**, хоч прийнята українська форма **Гаваї** (Голоскевич, Панейко).

У правилі про «О», «Е», що не переходять в «І» у чергуванні голосних, правопис 1946 року вказує, що слово **хірт** є винятком, хоч існує також слово **хорт**. (I, ст. 11). Це саме подають правописні словники Голоскевича і Панейка, але в новому правописі зазначено, що має бути тільки слово **хорт**, (II, ст. 13), отже, так само, як в російській мові.

Між словами, в яких є подвоєння приголосних перед «-Я» новий правопис подає слово **баддя**, (II, ст. 27) якого нема у правописі 1946 р. Тут маємо приклад введення в українську мову російських слів. По-російськи слово **бадья** означає те саме, що й українське слово **цёбер** (Голоскевич, Панейко).

У правописі суфіксів «-ЕВИЙ», «-ОВИЙ», «-ЄВИЙ», «ЙОВИЙ», новий правопис міняє слова **сланцьовий** (I, ст. 26) на **сланцевий** (II, ст. 29) і **алюмініювий** (I, ст. 26) (Голоскевич) на **алюмінієвий** (II, ст. 29), наближаючи їх до написання російських слів **сланцевый** і **алюминиевый**.

Приклад уведення російських наголосів до української мови знаходимо у слові **колбоворот**. Правопис 1946 р. каже вимовляти **кбловорот** або **колбоворот** (I, ст. 29), і це саме знаходимо у словнику Голоскевича. Панейко подає **колбоворот**. Новий правопис викидає перший варіант, залишає другий (**колбоворот**), але також вводить чисто російську форму — **колово́рот** (II, ст. 33).

У новому виданні правопису знаходимо три зміни правил, які чітко віддзеркалюють тенденції його авторів.

Правопис 1946 р. наказував писати відтінки кольорів разом, напр.: **яснозелений, темносиний** і т. п. (I, ст. 32). Цю саму ортографію знаходимо у Голоскевича і Панейка. Правопис 1960 р. змінює це правило і вимагає писати ці слова через дефіс, а саме: **ясно-червоний, темно-сірий** і т. п. (II, ст. 44). Остання форма була введена 1956 р. у російський правопис і тепер накинена нашій мові.

Ще одне правило, яке було впроваджене спершу до російського правопису, а потім до нашого: правило про вживання великих букв у деяких словах. Правопис 1960 р. зазначає, що революційні свята треба писати з великої букви (напр., **Перше травня, Дев'яте січня**), але релігійні свята з малої букви (напр., **різдво, покрова, великий піст**) (II, ст. 60, 61).

Згідно з правописом 1946 р. географічні назви, до складу яких входить прийменник, писалися окремо (**Ростов на Дону, Франкфурт на Майні**) (I, ст. 122). Нове видання, копіюючи російське правило з 1956 р., вимагає писати ці назви з дефісами між окремими словами даної назви (**Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні**) (II, ст. 43, 137).

Подібних прикладів, які вказують на посилену русифікацію української мови в новому правописі, можна подати ще більше, але навіть згадані вище ясно вказують на найголовнішу ціль цього «виправленого і доповненого» правопису.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. **Український правопис.** Київ: Українське Державне Видавництво, 1946 р.
2. **Український правопис.** (Видання друге, виправлене і доповнене). Київ: Видавництво Академії Наук УРСР, 1960.
3. Баймут, Н. С. і ін. **Порівняльна грамати́ка української і російської мов.** (Підручник для педагогічних інститутів. Видання друге, перероблене і доповнене). Київ: Державне Учбово-Педагогічне Видавництво «Радянська Школа», 1961 р.
4. Голоскевич, Г. **Правописний словник.** (Видання восьме). Нью Йорк: Книгоспілка, 1955 р.
5. Панейко, Олександр. **Правописний словник.** (Друге доповнене видання). Львів: Українське Видавництво, 1941 р.
6. Академія Наук СРСР. Інститут мовознавства. **Словар русского языка.** (В чотирьох томах). Москва: Державне видавництво чужоземних і національних словників, 1957 р.
7. Ганич, Д. І. і Олейник, І. С. **Русско-украинский словарь.** (Для средней школы). Київ: Радянська школа, 1962 р.
8. Валгина, Н. С. і ін. **Современный русский язык.** Москва: «Высшая Школа», 1961 р.

Проблеми

МИКОЛА ПРОТИНЯК

Політика та її теоретичні межі можливостей

Межі політики становлять її політичні дилеми. Поки перейдемо до суті політичних дилем, личить, з уваги на важливість самої проблеми та точність і стислість її практикування, окреслити суть політики. Хоч політику окреслюють по-різному, багатьма дефеніціями, має вона певні, сталі та їй властиві елементи, характеристичні всім політичним спільнотам чи системам. З погляду функції найголовніші з цих елементів такі: 1) елемент суспільної організації, 2) елемент суспільного керівництва, 3) елемент суспільної контролі та 4) елемент суспільної цілевості. Отже, політику можна окреслити, як здібність вияву цілевої організації, керівництва та контролі суспільства. З науково-аналітичного погляду ці елементи можна склясифікувати та згуртувати в три головні політичні фактори, що є рівночасно головними політичними критеріями, а саме: нормативний, фактичний і доцільний. Вони, ці три критерії, становлять немовби три виміри політики. Далі за такою схемою розвиватимемо проблему політичних дилем, а тепер устійнимо, як і чому ці елементи політика маніфестує.

Щодо першого, нормативного, елементу, то найкраще схопив його Аристотель в «Етиці» своїм dictum, що «...всяка активність, мистецька або наукова, в дійсності кожний свідомий чин або покликання, має за ціль досягнути якое добро.» Цю нормативну цілеспрямованість він пояснює функціонально, як фізіологічно-психічні потреби, морально — як досконалість саму для себе, і утилітарно — як поширення й доповнення функціональних потреб. У житті нормативний елемент помічається на кожному кроці, проникаючи людські гадки і вчинки не лише як внутрішній вияв одиниці, але також як вияв загалу. Крім внутрішнього, морально-емоційного, вияву, в суспільстві існує ще й об'єктивна потреба позитивного налагодження людських взаємин зовнішніми нормами.

Проблема причини та доцільності таких норм стає ще більш зрозумілою, коли розглянути її негативний аспект, тобто повну відсутність таких цілеспрямованих, зовнішніх і внутрішніх, норм. Коли припустити на хвилину, що людям даної спільноти, як це бачимо під час війни, все можна — вбивати, красти, руйнувати, ошукувати, зраджувати і т. д., — то не тяжко уявити наслідки цього. Виродження суспільства в такого рода джунглі довело б скоро до його заглади, залишаючи хіба зменьку найхитріших, найздоровіших та найсильніших маніпуляторів. У мирних обставинах тяжко знайти в історії подібні крайності. Однак, можна з певністю твердити, що мало-хто з людей хотів би в таких обставинах жити. З цього виходить, що позитивні тенденції людей, базовані на згаданих вище нормативних мотивах, мають здібність реакції проти таких негативних проявів, боронячи передусім саме життя, а далі все те, що сприяє його розвитку, поступові та реалізації людських аспірацій взагалі. Отже, поставивши нормативну проблему в її позитивному та негативному аспекті, як дві альтернативи бажаного вибору суспільства, можна емпірично переконатися, що вибір був би позитивний. Таким чином вище наведені приклади вказують на правдивість твердження, що моральний елемент є невід'ємним фактором людського існування взагалі, а політики особливо. Виходить, що політика є і мусить бути моральною.

Другий елемент, фактичний, можна визначити як дійсність. Це передусім «політичні дані» людського і нелюдського матеріалу, досвіду, знання, вмілості, спроможності і т. д., що разом творять певний політичний потенціал. У відношенні до першого елемента це немов його засіб. Однак, як уже сказано, обидва вони тісно між собою переплітаються, хоч такий поділ є лише аналітично-теоретичний, а не фактичний. Крім того, вже перший елемент визначає людей як цілі, а не як засіб. Отже, в житті люди виступають і можуть виступати рівночасно як цілі й засоби, наприклад, у питаннях свободи, рівності та всесторонності розвитку людей трактують як цілі, у питаннях продукції чи воєнної стратегії їх трактують як засіб.

Погляди на дійсність, емпіричний, нормативний чи утилітарний, також впливають на її еволюцію. Прикладом цього може бути емпіризм англо-саксонський, ідеалізм німецький чи фанатичний догматизм московський з усіма вадами чи тенденціями до крайности та пересад. Перший елемент, доцільність, це — фактор чистого засобу. В той час, коли нормативний і, до певної міри, фактичний елемент вилонює суспільні цілі та напрямні, доцільність, як чинник стратегії і тактики, дає раціональні вказівки до їх реалізації. Це передусім розумовий калькулятор, що встановляє засяг спроможності людського і нелюдського матеріалу та раціональну методу. З економічної точки зору це немовби покажчик людської ефективності. З цього випливає також і значення чинника економії чи ощадности в політиці, що також намагається при мінімальних засобах досягнути максимальну цілі. Це самозрозуміло тому, що людські засоби і спроможності обмежені, тоді як людські бажання та аспірації необмежені. Таким чином критерій цей є необхідний, бож в протилежному разі, при марнуванні зусиль і засобів, намічених цілей політика реалізувати не могла б. Рівночасно цей критерій доцільности становить мірило всіх функціональних та утилітарних спроможностей політичної організації чи держави як у її внутрішній, так і в зовнішній дії. Нелад та негативні наслідки, що випливають з порушення цього критерія, можна, наприклад, спостерігати в американській закордонній допомозі, яку часто використовують противники проти самої Америки.

Так в загальному виглядають засадничі елементи політики та їх співвідношення. Однак, у різних політичних системах чи державних устроях ці елементи виступають в різних пропорціях, залежно від цілей та засягу дії даної політики, тобто залежно від того, чи засяг політичної дії обмежений, мінімальний, як це буває в демократичних режимах, чи необмежений, максимальний, як це буває у тоталітарних режимах. Проте, одна й друга система можуть проявляти подібність тим, що можуть однаково наголошувати елемент доцільності чи давати йому перевагу над елементом моральним і т. п.

Накреслені елементи дають лише їх загальний нарис, а не ширший розгляд та імплікації, що з них випливають. Йдеться тут передусім про визначення важливості співдії та співмірності цих трьох встановлених елементів. І коли припустимо, що наші висновки правильні, тоді проблема їхньої синтези та правильної пропорції стає головною увагою як теоретичної, так і практичної політики. Іншими словами, коли припустимо, що ці три фактори є рівночасно і трьома головними вимірами політики, тоді стає ясно, що ані один, ані два будь-які фактори, а лише три можуть дати повний образ чи вповні схопити дану проблему політики. Як уже згадувано, трактування політики з точки зору одного чи двох факторів неминуче доводить до його однобічності та крайности, що є загально гіршим сортом політики. Яскравим прикладом цього можуть бути крайні системи, як нацизм, фашизм, московський большевизм, китайський комунізм, західній європейський лібералізм.

Так виглядають головні елементи політики. Однак, серед інших суспільно-економічних явищ це ще не дає відповіді на саме питання природи політики, або що є, а що не є «політичним». Визначення цього питання є не легкою, однак важливою, справою як для академічної дисципліни, так і для загального розуміння політики. Спроби окреслити політику одним елементом сили, впливу, розподілу вартості чи примусу виявились незадовільними хоч би й тому, що в то одноелементне прокрустове ложе політика не вкладається; а подібні справи політики більше віддзеркалюють доктринерську ментальність їх авторів, ніж справжнє шукання точного окреслення. Не можна погодитися, наприклад, з утотоженням політики з силою чи з примусом, бо політика це щось більше. Крім того багато речей в політиці діється із звички чи в добровільній співпраці. Однак, сама проблема вирізнення «політичного» від «неполітичного» гідна уваги. Доки такого способу дискримінації не знайдемо, доти політика не зможе встановити, що є об'єктом, засягом її студій. Сьогодні ці недоліки проявляються в тому, що політика часто блукає по інших дисциплінах, а головно соціології. Таким чином, поки що можна лише вказати на певні елементи, що дають таке вирізнення. Тут треба виходити з певної концепційної схеми політичної динаміки. Припустимо, що динаміку політики можна порівняти до динаміки електричного поля, що своїм потоком струму дає певну напругу. Замінімо тепер електричне поле «політичною атмосферою», а електричний потік — «політичним виливом», і матимемо подібну ситуацію політичної динаміки. Така схема дає можливість проаналізувати не лише різnorodність впливів, що на цю атмосферу діють, але також і їхні консеквенції на процеси й зміни цієї атмосфери. Політична атмосфера дається краще відчуті, ніж спостерегти. Її вир, створений потоками різних впливів та різної снаги, може підноситись або спадати, залежно від напруги нуртуючих проблем. Знову ж принцип політичної динаміки базується на акції та реакції чи індивідуумів суспільства. Атмосфера ця дасть від-

гук в кожній, а особливо в тоталітарній, системі. Акція та реакція являються суспільним виливом та відгуком. Сила і відгук даної проблеми залежатимуть від її актуальності, засягу дії, інтенсивності та емотивності. Таким чином ті впливи, що доходять до загальної політичної атмосфери і діють на динаміку політичних процесів, можна назвати політичними; всі інші, які такого впливу на хід подій не виявляють, можна віднести до аполітичних або потенційних. Політичну атмосферу розуміємо тут як політичний механізм або організацію — уряд, партії, публічна опіція і т. п. — на яких діють політичні впливи. Таким чином політична атмосфера та її продукт залежатимуть в першу чергу, попри їх сталість, від якості та кількості впливів, що силпються в цей політичний млинок, де в свою чергу вони пересіваються, перетрясаються, переборюються або перемішуються і виходять як скінчені результати силових факторів.

Так в загальному виглядає механізм політичної динаміки. Однак, треба відрізнити механізм «закритих» від механізму «відкритих» систем. У тоталітарній системі, де існують урядова ідеологія та мовна контролія впливу і де режим не залишає сумніву щодо засягу політики, проблема політичного вирішення менш складна, ніж у демократичній системі. Але і в закритій системі виявляються непередбачені впливи. У відкритій системі таких непередбачених впливів, де існує можливість вияву ідеологій, інтересів чи опіній, маніфестується значно більше. А це знову утруднює встановлення, що є, а що не є політичним, бо ж усяка річ, що здібна викликати потрібну публічну реакцію, може стати політичною. Таким чином засяг і актуальний і потенційних впливів значно більший. Однак, питання, що може стати політикою, залежатиме не лише від дії впливів, але також і наставлення та коньюнктури загальної ситуації. Наприклад, у недавню минулих століттях ділянка чи суспільна опіка стояли поза засягом політики, але в двадцятому столітті вони майже всюди стали політичними. В майбутньому, як виходить з конечности, проблема світової контролі ядрової зброї та приросту населення стануть важливими політичними питаннями, якщо вже такими не є. Ці приклади вказують на труднощі та можливості ізольції політичного елементу серед інших суспільних явищ на коротку та довгу мету.

Очевидно, що при помочі модерної науки та техніки встановити актуальні політичні фактори далеко легше, як потенційні фактори. Політичні фактори та їх впливи на політичну динаміку ще самі по собі мало говорять про політичні можливості та їх труднощі, чи пак їх безвиглядність. І власне ту політичну безвиглядність ми окреслюємо як політичну дилему. В той час, коли процеси технічного, матеріяльного чи інтелектуального характеру можна, хоч теоретично, розв'язувати чи компенсувати, політичні дилеми, навіть теоретично, такої розв'язки не посідають. Тому політичні дилеми багато більше, ніж усі інші проблеми, становлять справжні межі політичних можливостей, яких політика з своєї природи реально переступити не може. Очевидно, що такі переступлення реальних меж політики трапляються, але вони вже до категорії реальної чи розумної політики не належать. Вони лише ще раз показують, на що політика спроможна, а на що ні. Це видно також з сучасних комуноімперіялістичних рухів. Всякі такого рода стремління переходять у сферу ірраціональну, в сферу утопій, ілюзій, мрійництва, політичної патології та божевілля, а тим самим стоять поза межами реальности.

Передусім слід окреслити саму суть дилеми. Формальна логіка окреслює дилему як безвиглядність виходу з даної ситуації, а замість ньо-

го можливість вимушеного та небажаного вибору між двома або більше неприємними альтернативами. В такому ж розумінні будемо трактувати політичні дилеми.

Вже першу дилему становить сама амбівалентна природа людини, що характеризується двома тенденціями: добром і злом, альтруізмом і егоїзмом, моральністю і аморальністю, шляхетністю і пристрасністю, щирістю і нещирістю, героїзмом і боязкістю, зарозумілістю і скромністю, безсоромністю і соромливістю, любов'ю і ненавистю, покорою і зухвалістю, піетизмом і цинізмом і т. д. Ця двотенденційність людської природи, засуджена нещастям моральної недосконалості та пририта пощестю безнадійності, є насправді коренем усіх інших похідних дилем, як дилема нез'єднаності ідеалу та дійсності, політичного устрою, справедливості, нуклеарного імпасу і т. д., про що буде мова далі.

Проблема людської амбівалентної природи двох тенденцій, позитивної та негативної, зводиться в засаді до того, що одна тенденція балансує другу. Одна, як казав Гете, змагає до вершин та ідеалу, а друга — до надземного наживання. І так, діалектично, у своїх змаганнях людина хитається між одною і другою тенденцією. Вона здібна на творчість, послух чи осяги, але, з другого боку, також і на самоаналізу, підлість, корупцію чи руйну. Вона підноситься і падає. Словом, вона в замкненому колі, бо її природа не дозволяє їй вийти поза амбівалентні межі.

Однак, як твердить Нібур, люди індивідуально більш морально досконалі, ніж спільноти. В гурті люди згіршуються: там менше совісти, менше стриманості. А суспільні пляни та цілі часто служать мотивами прикриття чи раціоналізації суспільної поведінки. Цей контраст моральної неспівмірності між індивідумом і групою виявляється дуже яскраво, коли порівняти поведінку поодиноких людей з поведінкою держав між державами. Ясно, що такі переступи, як напади, вбивства, ошукство, шантажі, підривна робота і т. п. не толерувались би навіть у таких морально-звироднілих країнах, як Советський Союз. Проте, на міжнародній арені вони — речі звичайні. Коли б так люди поступали в державі, то з тюрем не виходили б. Отже, в суспільстві, а особливо в політиці, люди можуть не лише позбавлятися моральної відповідальності, але й виявляти свої приховані та низькі інстинкти, підшиваючись під той чи інший ідеологічно мотивуючий претекст. Все це в свою чергу може обнизити загальний рівень моральної стійкості та спроможності, а тим самим за гучними фразами і помпою може скриватись досить кепського сорту дійсність.

Очевидно, що при доброму та вмілому керівництві, при морально-здоровій суспільній атмосфері можна добитися вищого рівня та більших спроможностей. Однак, це піднесення буде лише певним оптимумом у можливих межах, а не розв'язкою моральної дилеми, якої по суті бути не може, дармащо хтось може її проповідувати чи пропонувати.

Це саме моральне роздвоєння відбувається в нез'єднаній прірві між дійсністю й ідеалом. Наявність позитивної тенденції в людській природі зраджує прагнення до кращого, досконалішого, до ідеалу. Таким чином між бажанням і дійсністю зроджується неперехідна прірва, бож ні та дійсність, ні та негативна тенденція не дають змоги з тої дилеми вийти. Очевидно, що між поодинокими людьми можуть існувати різниці не лише в їх моральних якостях, але й в реальних осягах, поодинокі люди можуть довершувати неймовірних речей, але ті поодинокі велетенські вчинки мало міняють ситуацію загально, бож і ті визначні люди можуть під негативним впливом сили своїх пристрасей та амбіції піддаватися

розкладові та корупції, руйнуючи таким чином і попередні осяги. Подібні протиріччя позитивних та негативних тенденцій проявляються в системах сусільних устроїв. Платон перший у своїй «Республіці» показав на весь зріст дилему ідеальної держави, базованої на функціональній організації та філософічному керівництві, яке мало б правити згідно з універсальною правдою, схопленою володарем-філософом. Але вже в процесі будови ідеальна держава починає валитись, бо неможливо втримати чистоту верхівки від злих впливів гіршої крові нижчих верств. Таким чином починається поступова дегенерація держави через аристократію, олігархію, демократію, голотократію і т. п. Тут знову бачимо, що людську неспівмірність між ідеалом і дійсністю, як небо і землею, неможливо з'єднати.

Щойно Аристотель, збагнувши суть устроєвої дилеми, пробує знайти розв'язку в рамках тих дилемних обмежень. Він розглядає однібічні системи — аристократією, олігархією й демократією — як фактори рішальні в політиці. Вони настільки важливі, що Аристотель не міг поминути їх без належної уваги. Тому ставить він такі питання: чи має право якість, багатство та число, тобто аристократія, олігархія та демократія, на участь в політиці? Зрозуміло, що без якості не може обійтися жадна держава, бо що ж може її заступити? На початку революції большевики пробували заступити якість кількістю, але скоро переконались, що це неможливо, і знову повернулись до попередніх традицій. Другий елемент, багатство, це в нашому розумінні середня класа, чи пак буржуазія, що зродилась із схрещення кількості і якості. У системі Аристотеля ця класа була рішальною не тому, що співпадала з його філософічним нахилом до золотой середини, а тому, що в ній він бачив елемент рівноваги. Сьогодні добре розуміємо, що середня класа є передумовою конституційно-демократичної системи. Словом, Аристотель дві тисячі років тому геніально схопив цю політичну істину, що без середньої класи неможливо вивести політику з демократичних чи олігархічних крайностей-тираній. Щодо третьої класи, демократії, то він вважав, що виділення її з політикою ані неможливе, ані небажане. Бож ані аристократія, ані олігархія не є єдині у посіданні позитивно-творчих елементів. Навпаки, ці приклади, в більшій чи меншій мірі, знаходяться серед усіх клас. Отже, замість першої, другої чи третьої класи, він шукає розв'язки у їх синтезі. Таку синтезу Аристотель вважав за найкращий реально-можливий устрій. До цього доходить він не лише філософічно але й емпірично.

Наведені приклади з Аристотеля та Платона дуже добре ілюструють дилему державного устрою. Перший вказує на неможливість її розв'язки з точки зору абсолютного, як, наприклад, в математиці; другий шукає вже не розв'язки абсолютної, тобто неможливої розв'язки самої дилеми, а реальної розв'язки політики в рамках тої ж дилеми. В дійсності це означає вміння знайти пропорційність рівноваги політичних елементів, що стають рішальним фактором даного суспільства. Сама розв'язка — це передусім правильна пропорція політичного оптимуму. Тим самим альтернативні крайності тої ж дилеми — якість, багатство і кількість — стають межами, в яких політика повинна шукати розв'язки.

Очевидно, що той чи другий елемент можна наголосити коштом іншого, залежно від вимог та обставин даної політичної ситуації, однак не може бути доброю та політика, що базує свої розв'язки виключно на одному елементі, нехтуючи або виєлімінуючи інші. Прикладами такої негативної політики можуть знову бути новітні тоталітарні системи.

Вадою кожної крайньої системи є в першу чергу те, що у ній немає балансуєчого чинника, який міг би протидіяти нездоровим проявам, що їх схильні виконувати однобічні системи. Тим самим всяка безпека і контролю такого роду негативних тенденцій мусить вийти з іншого, балансуєчого, чинника. А коли такого чинника немає, то й безпеки і контролю політичної немає. Так само мається справа з проблемою політичних партій, що в засаді віддзеркалюють рівновагу тих самих елементів та їх ролю. І тут знову видно, що краще в політичній системі мати дві або більше партій, ніж одну, головню з тих самих причин.

Подібно мається справа з проблемою справедливости. Коли окреслимо справедливість, як кожному своє чи кожному по його належності, то побачимо, що дефініція дає нам лише критерій норм, а не засоби: вона вказує, що повинна справедливість робити, а не як робити. Отже, її нормативність встановлює лише ціль, а лишає не встановленими засоби. Очевидно, що коли не існує об'єктивного критерія засобів, то мусить його заступити суб'єктивний критерій людської волі. Однак, суб'єктивність, як уже згадувано, пририта різними вадами недосконалости, а тим самим виявляє ту саму дилему людської природи.

Якщо приймемо твердження Нібура, що справедливість — це рівновага між свободою і рівністю, то побачимо, що її дилема має такий самий характер, таку саму паралель, як і попередні дилеми. Бож і тут одна й друга альтернатива — свобода та рівність — становлять її природні межі, повна свобода та повна контролю. Однак, в дійсності ані одна, ані друга екстрема не може бути абсолютною. Обмежені вони тому, що ані одна, ані друга альтернатива в абсолютному вигляді неможлива. Абсолютна свобода неможлива через її негативні тенденції, з'ясовані на початку в ілюстрації джунглів; абсолютна рівність неможлива через природню нерівність між людьми, як також через саму вимогу справедливости. Коли б абсолютній свободі чи рівності дати вільну руку, то перша логічно довела б до джунглів, а друга до абсолютної суспільної контролю. Іншими словами, коли б люди могли думати й робити все, то не могла б ця тенденція сама собою спинитися перед джунглями, а мусіла б докотитись до джунглів як своєї природної рівноваги. З другого боку, коли б суспільні технологи рішили запровадити цілковиту рівність, то не могло б тут обійтися без повної контролю власности, особистого майна, прибутку, дібр, платні, спочинку, праці, приємностей і т. д. Поминаючи проблему суб'єктивних критеріїв, які мусіли б вирішувати і псуватись самочинною людською волею чи сантиментом, таку систему, крім її небажаности та незносности, було б навіть технічно не можливо перевести. Вона б також не могла обійтися без певної контролю та примусу. Таким чином перша вироджувалася б у боротьбу й насильство джунглів, а друга — в насильство тоталітарної диктатури.

З цього виходить, що реальна розв'язка справедливости знаходиться не в одній, чи в другій крайності, а в здоровій синтезі між ними. Це значить, згідно з попереднім окресленням, що свобода і справедливість є факторами чи контрагентами у вирішуванні та розподілі справедливости, яких не можна знехтувати. Один і другий елемент є тут заторкнутий, а тим самим має слухність у домаганнях. Справа ще й в тому, що відношення свободи до рівности не прямо-, а обернено-пропорційне. Іншими словами, один елемент може поширюватись лише коштом другого. Нічого іншого не вдасться вдіяти, бо справа вибору поміж цими двома альтернативами обох компромісів виступає тут в повній гостроті. Таким чином, лише вміле поєднання обмеженої свободи з обмеженою рів-

ністю — при можливо якнайбільшій свободі ініціативи та творчого духа, як рівнож зменшенні станових та групових різниць — становить суть доброї політики. Очевидно, що справа наголошення першого чи другого фактору залежатиме від потреб та стремлінь даної політичної ситуації. Історія Америки та Советського Союзу дають доволі прикладів нездорових тенденцій одної й другої крайности, як також їх наслідків. Вони виявляють, як одна, так і друга система крайности можуть вироджуватися в системи звірства, не зважаючи на їх претенсії та заяви про єдину привильність. Таким чином зрозуміло, чому такі системи знаходять мало підтримки в сучасній політиці. Бож крайня свобода нищить не лише її протилежний елемент — рівність, але і також свій власний — свободу. В англосакському світі, до якого ще найбільш стосується поняття свободи, окреслюється відсутність сили суспільного стримування. Коли ж люди, керуючись егоїстичними мотивами успіху, плянують якнайскорше та найбільше його добитись, то між ними напевно будуть і перші і останні: переможці і переможені. Це змагання автоматично створює суспільну атмосферу дарвінізму, в якому життя в основному приймає форму боротьби. В цій боротьбі сильніший чи хитріший не перемагає слабшого чи менш хитрого, але тим самим, перемагає свої сили й засобів, обмежує, якщо не позбавляє, йому свободу. Практика дає на це дуже багато прикладів.

З другого боку, комуністичні системи позбавляють людей не лише свободи, але й рівности. Бож володарі з'єднують собі до послуг не лише політичну, але й економічну силу, позбавляючи таким чином людей усіх елементів, якими вони могли б протиставитися такій крайности. Знову ж велика премія, якого система нагороджує за солідну службу, не може не створювати надуживання та корупції, що ще більше затрують цю систему. А претенсії повної рівности і справедливости в стадії комунізму є, крім відвернення уваги на дійсність з реальної точки зору, безнадійним зусиллям визискової роботи.

І ще одна проблема долучилась до дилеми трагедії політики в останні часи, а саме — нуклеарна дилема. Хоч технічно це не дилема, бо посідає можливі виходи, в практичному житті вона дає ще гірші наслідки від справжніх дилем. Вона ставить політику в нестерпне положення: ані миру, ані війни. Забезпечити миру нуклеарна зброя не може, бо не може стримати всіх родів війни; а війною, крім загального знищення, також нічого доброго досягнути не може. Таким чином вона лише обмежує політику в її можливостях і паралізує її в творчих починах. Так загально виглядає політика та її межі можливостей.

З окреслення політики видно, що політична поведінка по своїй суті не різниться від усякої іншої людської поведінки: чи це буде в родині, в громаді, в корчмі, в коханні, в адміністрації, в парламентах. Різниця лише в тому, чи це діється в політичній чи неполітичній площині. Бож, люди, згідно з їхньою природою, поступають так само в політичній, як і в інших ділянках життя. Коли ж до цього взяти під увагу факт, що політична площина є відкритою і що на неї можуть діяти всякі впливи, можна легко зрозуміти, які непередбачені речі та небезпеки супроводять політику. З цього випливає, що ані суспільно-політичні ані економічні устрої чи закони-порядки не можуть дати повної свободи правопорядку та стабільности. Причини цього стають ясними, коли розглянути політику з її нормативної сторони. В той час, коли інтелектуальний та науково-технічний поступ, з його розвитком та вдосконаленням, посувається вперед прямо, людська природа, з її нормативними

похідними, такої прямолінійності не має. Її поступ може бути лише оптимальний, тобто синтетична пропорція виборів кращих альтернатив з-поміж суперечних дилем. З цього випливає головний висновок, що дійсні політичні обмеження становлять не інтелектуальні чи матеріально-технічні проблеми, а дилеми людської природи та їх похідні в усіх проявах суспільного життя. Інтелектуальний чи технічний розвиток не може змінити самої людської природи. Тим самим не може її ані замінити, ані направити. Отож лихом політики є не недоліки суспільно-політичних устроїв, а недосконалість людської природи. З цього третій висновок, що через недосконалість людської природи політика не має досконалої розв'язки на найосновніші її проблеми. Всякі такі ідеальні спроби абсолютної розв'язки можуть кінчатись лише утопією або трагедією. А всякі такого рода претенсійні абсолютні програми виявляють передусім нерозуміння або ігнорування суті політики та її можливостей. В практиці такі програми доводять до тоталітаризму й мають успіх лише серед суспільств примітивних та низької політичної культури, суспільств, не європейського, а азійського та московського типу.

З сказаного вище виходить, що політика властиво не має розв'язки. Це в свою чергу доводить людей до тих самих крайностей: з одного боку до грубого безчуттєвого прагматизму, а з другого до мрій та утопії. В цьому, власне, криється людська трагедія взагалі, а в політиці зокрема.

Однак, не так трагічно виглядає політика з реальної точки зору, коли розглядати її раціонально в рамках її дійсних меж. А межі ці становлять політичні дилеми; в тих межах розумна та творча політика може багато зробити.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Henry D. Aiken. **Hume's Moral and Political Philosophy**. New York: Hafner Publishing Co., 1959.
- Aristotle. **The Ethics of Aristotle** (Translated by J. A. Thomson). Baltimore: Penguin Books, 1961.
- *** **The Politics of Aristotle** (Translated by Ernst Barker). Oxford: Oxford University Press, 1961.
- Edmund Burke. **Reflection on the Revolution in France**. New York: Doubleday & Company, Inc., 1961.
- Francis W. Coker. **Readings in Political Philosophy**. New York: The Macmillan Company, 1961.
- Harry R. Davis and Robert C. Good (ed.). **Reinhold Niebuhr on Politics**. New York: Charles Scribner's Sons, 1960.
- David Easton. **The Political System**. New York: Alfred A. Knopf, 1959.
- Eulau et al. **Political Behavior**. Glencoe, Illinois: The Free Press, 1959.
- James Harrington. **The Commonwealth of Oceana**. London: Routledge and Sons, 1887.
- Georg Wilhelm Friedrich Hegel. **Reason in History**. New York: Liberal Arts Press, 1954.
- John Locke. **Of Civil Government**. Gateway Editions, Chicago, 1955.
- Thomas Hobbes, **Leviathan**. Oxford: Blackwell, 1960.
- Machiavelli. **The Prince**. Garden City, N. Y.: New American Library, 1962.
- Thomas More. **Utopia** (Translated and edited by H.V.S. Ogden). New York: Appleton-Century-Crofts, 1949.
- Karl Mannheim. **Ideology and Utopia**. New York: Brace and Company, 1936.
- Karl Marx and Friedrich Engels. **Basic Writings on Politics and Philosophy**. Garden City, New York; Doubleday and Company, 1961.
- Hans Morgenthau. **Dilemmas of Politics**. Chicago: The University of Chicago Press, 1958.

- *** **The Impass of American Foreign Policy.** Chicago: The University of Chicago Press, 1962.
- Reinhold Niebuhr. **Moral Man and Immoral Society.** New York: C. Scribner's Sons, 1960.
- *** **The Structure of Nations and Empires.** New York: Scribner, 1959.
- Plato. Euthyrphro, Apology; Crito (Edited by Oskar Piest). Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1956.
- *** **The Republic** (Translated by B. Jowell). Oxford: The Clarendon Press, 1908.
- George H. Sabine. **A History of Political Theory.** New York: Henry Holt and Company, 1954.
- Thucydides. **The History of the Peloponesian War.** London: J. M. Dent and Sons, Ltd., 1930.
- Roland Young (ed). **The Study of Politics.** Evanston: Northwestern University Press, 1958.

Мистецтво

БОГДАН ПЕВНИЙ

Український «вітаїзм» і творчість М. Мороза

Можливо, на перший погляд, співвідношення ім'я мистця-майлара з «вітаїзмом» звучить насторожуючо. Коли мова йде про «вітаїзм», ми звикли мати на увазі літературний рух, що постав на світанку нашої державности, а в час свого зеніту був здушений ворогами нашого національного відродження. Самозрозуміло, що таке розуміння «вітаїзму» як мистецької течії, а також його поєднання з соняшною сторінкою розвитку нашої літератури, що його так блискучо підкреслив у своєму «Розстріляному відродженні» Юрій Лавріненко, цілком оправдане. Аджеж «вітаїзм» це живуча прикмета нашої духової самобутности, що своїм корінням сягає у сиву давнину нашої історії і що простягається у майбутнє життєрадісним світосприйманням нашого народу.

На цьому місці ми маємо намір відійти на хвилину від загальноприйнятого розуміння «вітаїзму» і поширити його межі поза літературний об'єм у царину нашого образотворчого мистецтва. Висунено питання: чи існує в нашому образотворчому мистецтві тотожня паралеля до вітаїзму «Соняшних клярнетів» — універсалу нашої духової самобутности? Можливо питання «вітаїзму», у даному випадку, торкатиметься загадкового питання про відсоток наявности істинно «українського» в нашому мистецькому вислові.

Не є таємницею, що силою наявних фактів, через універсальність творчих ідей, українські мистці є співтворцями загального мистецького обличчя сучасности. Тут може бути мова лише про релятивну оцінку степеня цієї співтворчости. Бо сьогодні засадничо замало лише брати участь у демонстративному поході тої чи іншої течії, це було б явищем надто пасивним, сьогодні треба бути ініціатором, першуню у мистецькому авангарді. Ми можемо зареєструвати відсотково немалу формальну приналежність наших мистців до поодиноких західноєвропейських мистецьких течій і, мабуть, двох-трьох у їх передових лавах. Хоч майже всі західноєвропейські мистецькі течії знаходили свого часу на Україні помітний відгук, таки приходили вони до нас як уже готовий продукт, а ті, які всеціло його перехоплювали, були, на жаль, лише його споживачами. Правда, споживачами, що намагалися надати імпортові

Михайло Мороз: Автопортрет 1949 р.

свого питоменно-льокального забарвлення. Цей стан речей на еміграції ніяк не покращав. Бож недоцільним є вимагати від горстки наших мистців провідної ролі в мистецькому житті чужих культур. На щастя, у нас, окрім переоцінювання чужинських надбань і понижуючої впертості брати їх за взірць до наслідування, є вже не лише намагання, але й тягла традиція віднайдення свого власного творчого вислову. Власне тут, у цих творчих шуканнях самобутнього українського мистецтва, ми згідні шукати слідів «вітаїзму», однієї з галузей «українськості» в «українському» мистецтві. Умовно, взірцем у наших шуканнях візьмемо творчість Михайла Мороза, хоч могли б ми взяти і Петра Холодного, Едварда Козака чи Галину Мазепу. Хоч у їх мистецтві можна знайти найбільше того, що ми хочемо називати «українським», таки у Михайла Мороза є і те, що зв'язуємо з «вітаїзмом». Бож «українським»

у нашому мистецтві називатимемо тяглість образотворчих традицій, спроби за допомогою аналізу творчості нашого минулого створити новий стиль, вибір української тематики і вольове віддзеркалення життєрадісного, творчого удуховлення нашого народу. Власне з останнім пов'язуємо творчість Михайла Мороза.

Щоб краще зрозуміти зудар, який назріває у творчості нашого мистця на еміграції, щоб збагнути «вітаїзм» його творчості, мусимо накидати швидкий етюд, на тлі якого розгортається наша дія.

Як це загально відомо, світове мистецтво нашої доби виповнене постійним ферментом, ідейними конфліктами і ревізіонізмом. З одного боку воно претендує на звання носія ідей завтрішнього дня, з другого — безсиле поборювати безупинно назріваючі світоглядові кризи і стилістичні розходження. Уже в самому зародку чи не кожної сучасної мистецької течії витворюються ворожі їй прагнення, що в кінцевому висліді доводять дану течію до повного занепаду, дають початок новій, яка у свою чергу не є вільною від подібних елементів самознищення. Клясичним прикладом є тут народження і занепад імпресіонізму, який, хоч і підірвав авторитет академічного малярства, таки майже негайно натрапив на опозицію, що висунула проти нього закид, мовляв, унаслідок аналізу і розпорошення кольору постало небажане розбиття форми. Цій і подібним думкам завдячуємо появу кубізму, що за основу мистецького твору взяв чисту форму у вигляді площі і брили. Долю імпресіонізму, згодом, довелось поділяти і кубізові. Усупереч обом тут згаданим течіям експресіонізм висунув свій власний підхід до творчості. У противагу кубістичній раціональності і збереженому імпресіонізмом реалістичному характерові об'єктивного розуміння природи, поставив він наголос на інтуїтивності, намагаючись виявити внутрішній стан мистця і приховану істоту предмету. Можна у цьому ланцюгоподібному розрядженні добачати певну логіку, тяглість постійних шукань, відкриття нових творчих елементів, притаманну нашій добі аналітичність. Незаперечним лишається тут факт, що жадна з сучасних мистецьких течій не зуміла закорінити на довший час свого існування, хоч мова йде про перспективу в майбутнє. Згадаймо хоч би футуризм, претензійно прозваний «мистецтвом майбутнього», його реакцію проти всіх традицій минулого і його скорий захід. А, що сталося з конструктивізмом, суперматизмом, дадаїзмом і іншими «ізмами», які свого часу грізно проголошували свою монополію майбутности?

Одне таки мусимо признати, що в постійному чергуванні мистецьких течій сучасности, починаючи від імпресіонізму кінця минулого століття, а кінчаючи на абстрактному і безпредметовому мистецтві нинішнього дня, криється неспотворне віддзеркалення духового стану нашої доби і його ідейні коливання не є випадковими або відірваними від безідейної дійсности.

В сучасну пору мистецька критика в Америці перебуває під сильними впливами визнанців безпредметового мистецтва, яке вона уважає за завершення творчих шукань першої половини нашого століття. Виводячи підложжя безпредметового мистецтва від кольористичних шукань Кандіньського і від експресіоністичних властивостей малярства Ван Гога, ця критика підкреслює як позитивізм усякі прояви подібности в процесі розвитку розгляданого творчості даного мистця з розвитком мистецтва у сторону безпредметовості. Тому, що стилєво малярство Ван Гога було посередником поміж імпресіонізмом і експресіонізмом, за додатні риси відмічається усі відхилення від об'єктивізму до суб'єктивізму. Так, нап-

риклад, американська критика вітає у Михайла Мороза всякі експресіоністичні прояви або ж намагається штовхнути його творчість в експресіоністичне русло, мовляв, там уже недалеко до безпредметовости. Врейн О'Догерті, мистецький критик «Нью Йорк Таймсу», нав'язуючи до однієї з виставок Михайла Мороза в галерії «Панорас» в Нью Йорку, де наш мистець щорічно влаштовує свої виставки впродовж останніх п'яти років, пише: «... Михайло Мороз показує свої живі інтерпретації мальовничих сцен, деякі з них стремлять поза мальовничість у сторону експресіонізму...» («Нью Йорк Таймс», 25 січня 1959 року). Подібно пише і критик одного з найбільше поширених в Америці мистецьких журналів «Артс». «... У їх творенні бачиться експресіоністичний підхід мистця...» («Артс», січень 1960 року). Йому втрує критик з іншого мистецького місячника —, до речі, місячника, що цілковито стоїть на позиціях безпредметового мистецтва —, недвозначно заявляючи: «... У ширшому, моднішому масштабі ці полотна могли б бути вдома на кожній виставці експресіоністичних реалістів...» («Арт Ньюз», січень 1959 року).

Турбує тут нас поширена тепер метода узагальнювання, підведення всього до спільного знаменника, оцінювання наших мистецьких шукань і надбань очима чужинецького критицизму. Це ж рівнозначне з читанням «Соняшних клярнетів» у чужомовному перекладі, зробленому пе-

Михайло Мороз: Весна — «Пробудження» в Королівському озері, 1949 р.

рекладачем, який не відчуває всієї глибини і ширини української мови. Американська мистецька критика, розглядаючи праці Михайла Мороза, з притаманною їй стриманістю, але і з неприхованою прихильністю до творчості цього мистця, неспроможна знайти спільного знаменника для Морозового мистецтва з прийнятими нею критеріями. Вони інші від критеріїв, що їх треба стосувати до творчості деяких наших мистців, мистецький вклад яких діє у дієпросторі шукань незалежного обличчя українського мистецтва. Він розглядає мистця як одиницю, що починає своє мистецтво від самого себе, помічаючи лише елементи універсальні, бо творчі шукання мистецького середовища, з якого даний мистець виростає, йому чужі й невідомі. Такий критицизм звичайно зводиться до спекулювання окресленими мистецькими поняттями, що їх дбайливо уложено в закриті рядки мистецьких течій. Коли мова йде про Мороза, то він і імпресіоніст, бо його хвилює соняшний простір, і експресіоніст, бо стиль його це динамічне передавання глибини внутрішніх переживань, а можливо й абстракціоніст, бо у нього знаходимо часто, як предмет губиться у грі буйних мазків, далеких від бачених в природі предметів. Не раз здається, що він зірве з реальністю, і його картини стануть безпредметовими, де мова йтиме про колір, лінії, площини. Підвести Морозове мистецтво під одне з окреслених понять, склясифікувати його як представника однієї із західноєвропейських течій, означало б позбавити його всякої ролі у розвитку українського мистецтва, шлях якого стелиться не завжди тими самими паралелями, що шлях мистецтва Заходу. Наші мистецькі традиції більше південно-східного походження і наше місце як культурної самобутньої сили поміж Сходом і Заходом. Тому більше речевим є розгляд участі наших мистців у загальному процесі творчих шукань під іншим аспектом. Аспектом українським.

Проф. Володимир Січинський, представник «національної» течії у нашому мистецтві, точніше нашому мистецькому критицизмі, висував не без певної рації цікаву думку про відношення мистецтва Михайла Мороза супроти довоколишньої дійсності: «...Виставка М. Мороза служить також повчальним прикладом для інших мистців, особливо з кругів українських молодших адептів мистецтва. Від деякого часу в нас пропагується (подібно до літератури) погляд, що українські мистці мусять вийти зі свого «гетто», служити супермодному мистецтву і тим самим творити «великі твори» світового мірила. Звичайно, що таке наставлення практично зводиться до наслідування кількох відомих чужих мистців, у великій мірі розкладових і дегенеративних напрямків, що не мають нічого спільного з українською духовістю. І такі наші «прогресивні» мистці, що вдягають на себе чуже пір'я, стають лише епігонами чужих напрямків, відмовляючись від своєї духовности (подібно до мови) і культури, яку легковажать через незнання і непоінформованість. М. Мороз залишився самим собою, і це дуже цінне...» (В. Січинський: «Виставка Михайла Мороза», «Свобода» 7 березня 1959 року.)

Як бачимо, погляди проф. В. Січинського на творчість Михайла Мороза чітко розбігаються з заввагами чужинецької критики. Його не хвилює те, що мистецтво Михайла Мороза пливе все тим самим руслом, вряди-годи пробуваючи рвати його тверді береги, і не те, що Морозове мистецтво не має настільки снаги, щоб перелитися через вінця вивпненої докраю суті свого буття. Власне навпаки. Для В. Січинського Михайло Мороз не є новаком, що невідомо звідкіля появився на широкому мистецькому обрії. Він є мистцем з окресленим мистецьким доробком, який говорить не лише про індивідуальні здобутки мистця, але наочно ілю-

струє, з усією притаманною йому силою вислову, той творчий процес шукань, який переживало й переживає українське мистецтво. І тут для українського критика національної мистецької течії, яким був проф. В. Січинський і вклад якого в обсяги нашого мистецтвознавства ще й досі відповідно неоцінений, найбільш радісним є ствердження факту, що «М. Мороз залишився самим собою». Отже, мова йде не лише про «сьогодні», але й про «вчора», про духовий зв'язок мистця із спадщиною багатогранної культури свого народу.

Аналізуючи творчість Михайла Мороза, можемо вивести теорію аналогічності його стилістичних прикмет з деякими елементами, типовими малярству Олекси Новаківського. Однак, характеристичною дійсністю тут буде не формальна приналежність творчості цих двох мистців, не продовження Морозом школи, початої його великим учителем, а джере-

Михайло Мороз: «Осінні ритми» 1961 р.

ло творчості, з якого вони спільно черпають свою наснагу. Взаємовідношення творчості Новаківського з Морозовою і їх спільне креативне русло дуже влучно окреслив Богдан Стебельський у нарисі «Українська мистецька сучасність», опублікованому в «Літературно-науковому Віснику» за січень-лютий 1949 року. Між іншим Богдан Стебельський пише: «...Мистецький активізм Новаківського — більше вольового наставлення, як інтелектуального. Це малярство було і є віддзеркаленням атавістичних сил українського «вітаїзму». Це мистецтво найкраще ілюструє «волонтаризм» українського націоналізму 30-их років... Неповторна оригінальність О. Новаківського як мистця була його єдиною хвилюючою педагога. Хто мав подібну вдачу, хто вмів по-своєму інтуїцією і волею здобувати світ, як М. Мороз, той ішов поруч, висловлюючись по-своєму...»

«Експресіонізм» Новаківського і Мороза — це відбитка активної, «волонтаристичної» хвилі, що її переживало українство наших західних земель у формі націоналістичного руху. Це не пропагандивний плякат, як то часто буває, коли політичні елементи втручаються у спосіб малярського вислову, це добровільне, інтуїтивне передання настрою мистця, його відношення до панівного світогляду. Риси цього настрою очевидні. Навіть автори вороже наставлені до українства, як національно-визвольної сили, «Української Радянської Енциклопедії», окреслюючи предмет малярства Олексі Новаківського, змушені ствердити: «... Його полотна відзначаються ясністю і цілісністю композиційної будови, звучністю декоративно трактованого кольору, чіткістю і виразністю малюнка...» Подібні елементи помічаємо і в творчості Михайла Мороза. Антін Малюца, однокласник Михайла Мороза в школі Олексі Новаківського у Львові, пише про творчість Михайла Мороза: «... Виразистий та інтенсивний кольорист, ніколи не переступає крайніх меж, які ставить йому власний багатий смак. Сугестивна сила його картин така, що більшість глядачів і критиків сприймає їх як вираз буйної природи, і ніхто не зауважує його культури в найбільше класичних композиційних укладах краєвидів. Він малює не так предмети в природі, як простір між ними...» («Свобода» 9 лютого 1950 року). Коли у мистців типу Петра Холодного знаходимо риси творчості, спорідненої з українськими візантійсько-київськими зразками, коли творчість Юрія Нарбута це розроблення вірців барокової козацько-української традиції, то мистецтво Михайла Мороза зв'язане інтуїтивними вузлами не так з українською образотворчою традицією, як з творчим мистецьким патосом України, що проявляється у її народній творчості, кольориті вишивок і тканин, архітектоніці народного будівництва. Тому таке порівняння спонукує нас назвати його мистецтво вітаїстичним. Як це вже підкреслив Богдан Стебельський, вітаїстичне мистецтво не інтелектуального, а скоріше вольового характеру. У західному розумінні це мистецтво з експресіоністичними властивостями. Всупереч мистецтву «бойчукістів», що за допомогою інтелекту, аналізу українських мистецьких стилів минувшини намагались витворити самобутній український стиль сучасності. Михайло Мороз підходить до тих самих проблем за допомогою відчуття, пристрасної любові до всього рідного. Завдячуючи своєму великому талантові, властивій йому мистецькій культурі, він спроможний передати всю величину тієї пристрасної любові і відчуття тягlosti української творчої традиції. Хто цієї любові не має, хто не відчуває духа української самобутності, для того твори Михайла Мороза лишаться «Інтерпретаціями

мальовничих сцен», як їх називає американська критика. Для нас він є співцем українського вітаїзму, подібним до Павла Тичини у нашій літературі.

Михайло Мороз, народився 1904 року в Західній Україні. Мистецьку освіту отримав у Мистецькій Школі Олекси Новаківського у Львові в роках 1923-24, а згодом у мистецьких школах Парижу і Риму. Від 1925 року брав участь у виставках у Львові, Києві, Москві, Мюнхені, Регенсбурзі і інших європейських осередках. В США виставляв свої твори на багатьох виставках у Нью Йорку, Маямі, Філадельфії і Детройті; в Канаді: в Монреалі, Торонті і Вінніпегу. Мав п'ять індивідуальних виставок в галерії «Панорас» в Нью Йорку. Отримував за свої праці численні нагороди і відзначення.

Михайло Мороз: «Остання симфонія» 1962 р. Ріка Езоп.

Поезія «Вісниківців»

З нагоди 80-ліття з дня народження та 50-ліття творчости д-ра Дмитра Донцова містимо поезії визначних поетів, які співпрацювали при «Віснику», що його редагував Ювіліат.

ЄВГЕН МАЛАНЮК

Д. Донцову

Крик Ксенофонових фаланг
На подих простору і солі —
І ось реве бурунний лан
Рабом вітрила і бусолі.

І розгортається безкрай,
І ширше — сапфірове коло.
Грай, вітре, перемогу, грай,
Як пристрасть простір поборола.

Як обрії перемогла,
І сказ стихій — в руках побіди.
Ген майорить бузкова мла:
За нею сплять скарби Тавриди.

Історія

Ростуть риштовання стрункі,
Формується надхненний камінь,
А неба простори лункі,
Як завше, висяться віками.

Дзичать параболи епох
І, догорівши, догасають —
Все визначає вічний Бог,
Всьому велить, всього сягає.

Падуть імперії в огні,
Стрілець покутує свій промах
І людство тратить творчі дні
На невмолимим гіподромах.

ЄВГЕН МАЛАНЮК (1897), народжений в степовій Україні в родині козацько-чумацького походження, брав участь в боротьбі за державність, закінчив інженерський факультет в Подєбрадах. Від 1924 р., коли вийшла його перша збірка поезій: «Стилет і стилос», видано такі збірки його поезій: «Гербарій» (1925), «Земля і залізо» (1930), «Земля Мадонна» (1934), «Влада» (1951), «П'ята симфонія» (1953). Його поезії перекладені на німецьку, польську, чеську, російську і французьку мови. Крім того Є. Маланюк є автором праць з ділянки мистецтва та культури і знаний як визначний літературний критик.

ОЛЕНА ТЕЛІГА

Без назви

Д. Д.

Не любов, не примха й не пригода, — І коли Твоя душа воскресла
Ще не всьому зватися дано! Знову мчить у осяйну путь,
Ще не завжди ж у глибоких водах Не питай, чиї надхненні весла
Відшукуєш непорушне дно. Темний берег вміли відштовхнуть.

Не любов, не ніжність і не пристрасть,
Тільки серце — збуджений орел!
Пий же бризки, свіжі та іскриті
Безіменних, радісних джерел!

ОЛЕНА ТЕЛІГА (1907-1942). У вступнім слові до свого твору «Поетка вогняних меж» Д. Донцов так висловився про цю визначну українську поетку: «Хочу здвигнути „пам'ятник нерукотворний” блискучий і вірний співробітниці „Вісника”, з якою мене лучили роки боротьби за спільне „Вірую”. Хочу відслонити містерійну суть її поезії, її дух, такий рідкий великим традиціям Київської Землі, з якої вийшла; який кличним дзвоном гудітиме в серцях тих, що їх взивала на шлях героїзму і посвяти.»

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ

Ми були

У сні під киреєю віку
Вдивляюся в дійсність свою:
О, скільки без краю, без ліку
Поляглим я був у бою!

В Галаці лежу над Дунаєм,
Прийшла нам в Базарі черга,
Нам «вічную пам'ять» співає
Дбайлива сибірська пурга.

.....

В Суботові мав я могилу,
Дрімаю у фінській землі,
Мене Ярополче труїло,
Нас коднянські вбили палі.

У сні під киреєю віку
Вдивляюсь в прийдешність свою:
Ми встанемо, встанем без ліку,
Щоб в чесному вмерти бою!

ЛЕОНІД МОСЕНДЗ (1897-1948), родом з Могилева, брав участь у визвольних змаганнях 1917-1920-х років, після чого опинився в таборі інгернованих в Польщі. Здобув докторат у Празі в 1931 р. і в той час почав співпрацювати в «ЛНВістнику», а потім у «Віснику», де друкував свої поезії та оповідання, м. ін. «Людина покірна», «Помста», «Вічний корабель» «Зодіак». Крім того залишив такі твори: «Засів», «Волинський рік», «Кнітфершган», «Пророк». Помер у Швейцарії в 1948 р.

ЮРІЙ КЛЕН

Попіл імперій

(Уривок)

У вічності, де світла струм тече,
повільно крутяться колеса часу,
що на варстаті золотому тче
свій килим різнобарвний. Дольні паси
пускає в рух незримий нам двигун.
Мигтить узору плетиво примхливе,
і завжди врівноважує увагу
Той, що складе в копу дозріле жниво,
все змірить мірою і благословить.
Нас темрява обсоує і боре,
лише часами блискавка на мить
із пітьми вихопить шматок узору,
і ми, прокинувшись із небуття,
якийсь уривок бачимо: химерні,

страшні чи ясні обриси життя.
Ми у руці тримаєм тільки зерна;
гаїв не бачимо що з них зростуть
і зашумлять зеленим верхівіттям.
Ми лиш п'ємо гіркаву каламуть,
жахним на світ роджені лихоліттям.
Якби зірким спромігся оком ти
в докінченості цілість охопити,
то знав би, що прямуєш до мети,
яка у вічності буде світити.
Що ти еси? Ти у майбутнє міст
над прірвою знедоленого віку.
То лиш у цілому збагнеш ти зміст.

ЮРІЙ КЛЕН — ОСВАЛЬД БУРІГГАРД (1891-1947), народився в сім'ї німецьких колоністів, студіював у Київському університеті. В 1918 році вертається з Німеччини до Києва, де починає співпрацювати з письменниками, що гуртувалися довкола М. Зерова. В 1931 р., в часи московської нагінки на українських письменників, виїжджає за кордон, де викладає славистику в Мюнстерському університеті. В той час починає друкувати свої поезії у «ЛНВістнику» під псевдом Юрія Клена; в своїх творах «Кара-вели» (1943), «Прокляті роки» (1938) та «Попіл імперій» (незакінчене) виявляє себе як ідеаліст та поет української національної ідеї.

МАКСИМ ГРИВА

М и

Нас питають, якого ми роду
І для кого торуєм шляхи.
Та ж то ми на вратах Царгороду
Залишили залізні цвяхи.

Та ж то наша долоня шаршала
Так стискала залізною меча,
Що німіла зухвала Варшава
І Султан мимоволі мовчав.

Ми водили в Москву Сігізмунда,
А в Полтаву — варязькую рать,
Ми карали Росію за Суздаль,
За Москву ми ще будем карать!

Хай горить пограбована хата,
Хай в руїнах лежить Чигирин, —
Стане степ українцеві татом,
За коронне місто — яри.

Не почуємо: паки і паки, —
Немезіда освятить наш чин,
Ой, ще пальці будуть прилипати
До насичених кров'ю мечів.

МАКСИМ ГРИВА - МАКСИМ ЗАГРИВНИЙ (1893-1931), залишив дуже мало з своїх творів, бо помер передчасно; про нього майже немає біографічних даних, крім того, що походив з Чернігівщини.

Крути

(Уривок)

В морозі неладу, в п'їтїмї підлот
Ваші пісні молодечі, —
Льот ваш орлиний, нестриманий льот,
Льот крізь вітри і хуртечі.

Що там, що вперше з рушницею ти,
Що там, що тому п'ятнадцять? ..
Так хороше вам на ворога йти,
Співом гучним захлинатся...

Хай вам вітри вибігають на шлях,
Просьте вернути, голосять...
«Що наша доля, — лунає в полях,
Щоб краще в світі жилося!»

Стрілися. Казать ворожую злість
Ваші розгублені стріли:
Пеами б на вас позивалися з місяць
Тріскотні вкрай скоростріли.

Лавами ворог. Ось кинувся він,
Котить на ваші окопи.
О, вже не лежачи і не з колін,
Лити крицеві окропи.

Виросли враз ви, немов на наказ, —
Стоячи б'єте у ката!
Тільки чому це тривога у вас,
Чом занімала гармата? ..

Чому це подруга рушниця німа?
Голосу бракло у зброї? ..
— Дайте набоїв! — Набоїв нема, —
В полі далеко набої...

Сталі не стало, остався хрусталь,
Як з хрусталем проти сталі!?
Люто співає ворожая сталь,
Б'є, розбиває хрустали...

ОЛЕКСА СТЕФАНОВИЧ. Єдина збірка його віршів вийшла в 1927 р. заходом студентів-емігрантів північно-західних земель. На його творах позначається великий вплив С. Маланюка. У своїх поезіях він звеличував Київську добу нашої історії, яку уважав за дороговказ для майбутньої нашої держави.

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ-КАНДИБА

Незнаному воякові

(Уривок)

Розкрийте зіниці, розкрийте серця,
Черпайте кришталне повітря.
Од віку земля не зазнала, бо ця
Такого безкрайнього вітру.

Він віє, шалений, над стернями днів
Диханням незламної волі
Від дальніх пікетів вартових огнів
Імперії Двох Суходолів.

Він віє диханням солоним, як кров,
Тугих океанових надрів,
Що їх Севастопіль на все розпоров
Кільватерним ладом ескадри.

Над хижим простором Верхів'я — Па-
Сліпуча і вічна як слава, [мір,
Напружена арка на цоколі гір
Яєніє Залізна Держава.

ОЛЕГ ОЛЬЖИЧ-КАНДИБА (1908-1944), син О. Олеса, визначний поет і учений-археолог (доцент Гарвардського університету в 1936 р.), брав активну участь в українському націоналістичному русі під час другої світової війни. Залишив три збірки поезій: «Рінь» (1935), «Вежі» (1940) і «Підзамча» (1946). Всі його поезії пересякнуті героїзмом, який випливає з його ідеалістичного світогляду, органічного і абсолютного. Героїзм у його поезіях — це не героїзм людини національно покривдженої, а героїзм вільно обраний і вільний від усякого розрахунку.

Чим Гоголь заслужив собі місце в українській літературі

Досвід з минулого — це наука для сучасного і майбутнього покоління, що заздалегідь пригадує про потребу зберігати всі надбання даного народу. Коли, зокрема, цими надбаннями є імена великих мужів, мистців чи науковців, що залишили по собі відгомін у світі, належить ще виразніше давати їм національну печать, бо імена великих людей — це самоцвіти, що окрашують історію того народу.

Немає сумніву, що великі народи мають людей із світовим ім'ям більше, як народи малі, бо тому ж вони й великі. Український нарід, зокрема, що видав не багато людей із іменами світової слави, повинен гордитися тими українцями, що здобули собі безсмертне ім'я.

Безсмертна слава в національному понятті і безсмертна слава у всесвітньому засягу — це дві різні слави, з яких перша сповняє функцію другої. В першому випадку лише щасливі вибранці удостоюються гідностями національної слави, а з-поміж тих вибранців тільки одиниці стають самоцвітами всесвітньої слави.

Одним із багатьох українців, талант і літературна творчість якою здобули йому світову славу — це уродженець старосвітського українського хутора, автор «Тараса Бульби» і «Страшної помсти» Микола Гоголь. Без сумніву, коли б він народився в незалежній українській державі, українці віддавали б йому пошану, як віддають Шевченкові чи Франкові, бо Гоголь писав би українською народною мовою. Проте, деякі літературознавці знаходять у мові Гоголя інші цінності.

«Російська мова М. Гоголя є своєрідним мовним феноменом, що від давна притягає увагу сумлінних російських дослідників (Мендельштайн)».¹

Інші критики вважають мову Гоголя за його найбільший промах, якого не всілі подарувати йому не лиш українці, але навіть деякі росіяни. Російський публіцист Лев Рогачевський критикує не тільки Гоголя, але й всіх тих, що боронять його мовні принципи. Він, між іншим, пише:

«Я же имел в виду тех глубокомысленных идиотов, которые бранят Гоголя за то, что он писал по хахлацки, которые, будучи деревьянными, бездарными и бледными будельниками, ничего не имея ни в голове, ни в сердце, тем не менее стараются казаться выше среднего уровня и играть роль, для чего и нацепляют на свои лбы ярлыки.»²

Тут Гоголь розминувся з Шевченком не лиш у тематиці і стилі, але передусім у мові. Шевченко і Гоголь вийшли з двох різних соціальних станів: тому, що перший був кріпаком, а другий дворянином, життєві шляхи обох не пішли по тій самій лінії. Шевченко як кріпак з уродження залишивсь всеціло українським, Гоголь як дворянин шукав кар'єри через Петербург і таким чином попав у російську літературу. І сьогодні, замість займати місце поруч з Шевченком і Франком, він займає його в російській літературі в ряді з Пушкіним і Лермонтовим.

Але саме тому, що Гоголь, син бездержавного народу, писав російською мовою, він здобув собі всесвітнє ім'я. Коли б він писав по-україн-

ськи, сьогодні про нього світ не знав би, не викладали б про нього по всіх університетах світу, бо українець Гоголь зайняв у російській літературі таке центральне місце, що ним росіяни гордяться і ставлять його поруч з Пушкіним.

На думку А. Ремізова, Пушкін був світом і совістю російської літератури, а Гоголь став безсмертним через те, що створив «наземну поезію», умів створити в слові таємницю.³

Важливість Гоголя в літературі зросла з початком цього століття, на грані одної із тих хвиль, ритм якої характеризує сталу зміну стилів у літературі і мистецтві. Згідно з теорією хвиль, розвиненою швейцарським істориком мистецтва Гайнрихом Вельффліном, романтизм, з яким зв'язаний Гоголь, і символізм, супроти якого ми зобов'язані його новою появою, близькі один до одного духом, світоглядом і цілим рядом інших познач, що характеризує їх як літературний стиль одного й того часу.⁴

З цього твердження проф. З. Юр'євої видно, що символісти піднесли значення Гоголя на літературному полі.

Повертаючись до мови Гоголя, треба сказати, що Гоголь творив нову російську літературну мову, відмінну від пушкінської, і тому вона просякла яскравими українськими так, що у вступі до «Вчорів на хуторі біля Диканьки» Гоголь мусів ввести українсько-російський словник, щоб росіяни, які не володіють українською мовою, могли зрозуміти зміст його творів.

Але мова Гоголя — це ще не все, щоб називати його письменником-українцем. Перші дві збірки його творів, «Вечори на хуторі біля Диканьки» і «Миргород», що дали йому письменницьку славу — це твори про Україну, її історію, побут, село, степ, місячні ночі та привиди. Після невдачі з ідилією «Ганс Кюхельгартен» Гоголь зрозумів, що письменникові тяжко писати про чуже і незрозуміле, він мусить писати про рідне, йому знане. І в присмерках петербурзької зими 1829-го року змученому боротьбою Гоголеві пригадалась рідна, соняшна Україна. Він згадав стоги сіна, золоті снопи пшениці, широке віття черешень, яблунь та слив, погідне небо, чисту, мов дзеркало, воду, і душею полинув в українське літо. І в ту сувору зиму постав великий твір Гоголя, повний українського народнього гумору і поезії — «Вечори на хуторі біля Диканьки».⁵

Не чужа наука і школа зробили його великим письменником (безперечно, вони мали свій вплив), а рідний побут і традиції, знання Котляревського, Гребінки, Гулака-Артемівського та інших письменників, що писали по-українськи і про Україну. Батько Гоголя написав комедію п. н. «Собака-вівця», схожу сюжетом на комедію І. Котляревського «Москаль-чарівник», яка мала теж не абиякий вплив на молодого Миколу Гоголя. При цьому належало б згадати, що ту комедію написав Гоголь-батько українською мовою. Деякі критики твердять, що Микола Гоголь знав і любив українську мову. Російський літературний критик Василій Гішпіус пише:

«Так исторически определялась и языковая стихия Гоголя-сына, который за всю свою жизнь написал на украинском языке одну эпиграму и одно письмо, хотя не переставал знать и любить родной язык и даже стыдил тех, кто его стеснялся».⁶

Коли в 1830-их роках Гоголь став уже відомим письменником, він не забув про свій національний обов'язок супроти уярмленої батьківщини і почав писати історію України. Не без впливу були тут його знайомства з відомими тоді українськими діячами, як Максимович, Гребінка, Щепкін і інші. Можливо, що помилкою був вибір університету, який відбився на наслідках його історичної творчості. Замість іти до Київського університету, його рекомендували в Петербурзький, і тут поволі відпала від Гоголя охота продовжувати почате діло, і він відійшов з історичного факультету. З того часу залишились тільки його спомини на теми історичні, мистецтвознавчі і з питань естетики.

Подібна доля спіткала історичну драму Гоголя «Гетьман», в якій намагався він описати історичне горе українського народу. Гоголь знищив рукопис драми і почав працювати над «Ревізором» і «Мертвими душами». І так не пощастило йому стати ні істориком, ні історичним драматургом. Зате більший успіх мав він у царині географії, хоч би з огляду на те, що вів укласти підручник географії Азії та України, включно з методикою навчання того предмету, який допомагав багатьом учителям географії в їхній педагогічній практиці.

Гоголь як письменник і людина відійшов з цього світу нерозгаданим, бо ніхто не знав його плянів і думок. Ще в ніжинському ліцеї називали його «таємничим карликом», і таким він залишився до смерті. Він задумав розкрити таємницю своєї душі в 3-ій частині «Мертвих душ», якої, однак, не вів навіть почати.

Як відомо, Гоголь хворів і стало лікуватися за кордоном. Він знав, що не вів написати 3-ої частини «Мертвих душ», і написав мемуари у формі окремого твору п. н. «Вибрані місця із переписки з друзями», в яких він частинно розкрив свій світогляд та етику. Проте, на думку багатьох критиків, Гоголь не виявив у «Вибраних місцях» найбільшої таємниці, яку забрав із собою до гробу.

Після смерті Гоголя почався новий етап його письменницької слави. За ствердженням проф. Дмитра Чижевського, Пантелеймон Куліш був першим видавцем творів і бібліографії Гоголя в українській мові. Він написав також ряд критичних статей про Гоголя, в яких ствердив, що його українські образи відтворюють картину українського народнього життя.⁷

Аналізуючи творчість Гоголя, Василій Гіппіус знаходить органічну близькість творів цього письменника з українською інтерлюдією та вертепом. На його думку, Гоголь користувався також фарсовими елементами Мольєра.⁸

Дехто із критиків вважає, що гумор Гоголя не був зрозумілий багатьом росіянам, і це ще стверджує різницю між гумором українським і російським. Сміх Гоголя називає Гіппіус легким українським сміхом.⁹ Велика шкода, що Гоголь не писав театральних комедій з українською тематикою, до яких він мав стільки хисту та матеріалів.

Александр Сломінський признає, що гумор Гоголя подібний до гумору Жан-Поля і це визначення тісно пов'язане з романтизмом, бо гумор був основною формою виявлення комізму в романтизмі.¹⁰

В українській літературі жаден прозаїк не дав таких гарних описів українського степу, як це зробив Микола Гоголь. Гарні описи україн-

ського степу, Дніпра і ночей можна знайти у неукраїнських прозаїках, як, наприклад, Сенкевіч і Чехов. Є докази, що Чехов у цих описах взувався на Гоголя.

Читаючи твори Гоголя, легко завважити, що барвні метафори українські образи змалював він яскравіше, ніж російські, які виражені в барвах блідих. В звукових метафорах українських сюжетів Гоголя відчувається звуки пісень, любов до вільного хутора і степу, в російських сюжетах, назагал, домінує сіра буденність і монотонність. Зразу ж видно відмінне наставлення письменника до рідного і чужого.

Українство Гоголя можна досліджувати також у його творах з російською тематикою, бо сміх «Вечорів» і «Миргороду» повторюються в «Арабесках» і «Мертвих душах», але дослідженню тієї теми треба присвятити окрему працю. Тут Гоголь, як українець, критикує соціальний устрій Росії і рівночасно вводить новий напрямок в російську літературу. На його творах взорувався Тургенев, Достоевський, Толстой, Чехов, а також багато письменників інших народів. В українській літературі Кропивницький, Тобілевич і інші драматурги переробляли також Гоголя на п'єси. Усім відомі драми «Тарас Бульба», «Вій», «Ніч під Івана Купала», «Сорочинський ярмарок» і «Майська ніч». Таким чином Гоголь мав великий вплив на розвиток української літератури.

Тематика творів Гоголя і їх висока мистецька вартість забезпечила йому поважне місце в українській літературі, дармащо не писав він по-українськи. Гоголь разом з Гребінкою, Прокоповичем і Косаровським очолював «українську школу» в російській літературі, а рівночасно будував собі пам'ятник в українській літературі, який стоїть досьогодні.

ПРИМІТКИ

1. Маланюк Євген: Нариси з історії нашої культури, Нью Йорк, ООЧСУ, 1954, стор. 72.
2. Рогачевський Лев: Чехов в воспоминании современников и его письмах, Москва, В. В. Думов, 1923, стор. 102.
3. Юрьев Зоя: Gogol as interpreted by the Russian Symbolists Cambridge, Radcliffe College, 1955, стор. 197.
4. Юрьев Зоя: Иннокентий Аннеский о Гоголе, Новый Журнал, ч. 45, Нью Йорк, Новый Журнал, 1956, стор. 137.
5. Гиллельсон М. И., Мануйлов В. А., Степанов А. Н., Гоголь в Петербурге, Ленинград, Дениздат, 1961, стор. 47-48.
6. Гиппиус Василий: Гоголь, Ленинград, Мысль, 1924, стор. 11.
7. Чижевський Дмитрий: Неизвестный Гоголь, Новый Журнал, ч. 27, Нью Йорк, Новый Журнал, 1927, стор. 126.
8. Гиппиус Василий, стор. 95.
9. Ibid.
10. Слонимский Александер: Техника комического у Гоголя, Петербург, Академия, 1923, стор. 8.

ПАВЛО САВЧУК

Пам'яті д-ра Дмитра Бучинського

У понеділок 4-го листопада 1963 року в Мадриді (Еспанія) відійшов на вічний спочинок відомий літературознавець, критик, перекладач і суспільно-громадський діяч на Рідних Землях і в країнах вільного світу, д-р Дмитро Бучинський. Українське суспільство втратило великого патріота, що своєю невтомною працею на чужині збагатив культурні вартості українського народу.

Дмитро Бучинський народився 9-го квітня 1913 року в селі Трибухівцях, Гусятинсько-Копичинецького повіту, в Західній Україні. Загальну освіту набув у рідному краю. В 1936-39 роках студював філософію й теологію у Східній Семінарії Католицького Університету в Люблині.

В другій світовій війні багато лиха прийшлося зазнати Покійному, що негативно позначилося на його здоров'ї, але не вбило його духа, не вгасило бажання працювати на науково-літературному полі. В квітні 1948 року промувався він на доктора філософії в Українському Вільному Університеті в Мюнхені, захистивши дисертацію на тему «Філософська думка Шевченка».

У 1949 році переїздить д-р Бучинський до Еспанії, до Мадриду, де займається публіцистичною працею, здобуваючи собі ім'я видатного журналіста. З-під його пера вийшло понад 1000 статей і нарисів в українській і 180 в еспанській мовах. До цього треба додати 1600 статей, написаних для української програми в Еспанському Національному Радіо. Д-р Бучинський співпрацював у багатьох українських часописах та журналах у країнах вільного світу, а саме в щоденниках «Свобода» й «Америка», тижневиках «Гомін України», «Шлях Перемоги», «Національна Трибуна», «Українець», «Наш Клич», «Батьківщина», «Християнський Голос», «Українська Думка», «Українське Слово», в журналах «Визвольний Шлях», «Авангард», «Біблос», «Вісник».

Д-р Бучинський був науковим співробітником Найвищої Ради для Наукових Дослідів та Центру Орієнтальних Студій в Еспанії (1949-53), був членом-кореспондентом УВАН, звичайним членом НТШ та активним діячем Українського Християнського Руху. Брав участь у «Римських Днях», виголошував доповіді на Студійних Днях УХБР, на Науковій Конференції НТШ, УБНТ, УВАН, УВУ.

Великою й тривкою заслугою Покійного є те, що він зумів нав'язати тісні культурні зв'язки з еспанцями. В Національному Музеї в Мадриді влаштував він три виставки українських книжок, виданих у країнах вільного світу еміграційними авторами. Виставки відвідали високі достойники еспанського Міністерства Освіти й Культури, вчені різних фахів, журналісти, письменники, студенти. В книзі відвідувачів знаходимо численні вислови д-рові Д. Бучинському, а також українським авторам за їхню творчу духову працю для репрезентації української нації. Д-р Д. Бучинський опрацював і видав друком два великі каталогі представлених на тих виставках. Про одну з тих виставок д-р Д. Бучинський писав: «Справді різнобарвну, але дуже симпатичну мозаїку укра-

інського друкованого слова, очевидно далеко неповну, можна було бачити недавно на виставці в Мадриді, якою любувалися не тільки українці, а й передусім чужинці» («Визвольний Шлях» за грудень 1956 р.).

Обмежені розміром статті, не можемо подати бодай назви друкованих праць Покійного, а тим більше аналізу бодай одної з тих його праць. Це ми зробимо в іншому місці.

Д-р Д. Бучинський був націоналістом, твердо стояв на становищі ідеї визвольної боротьби українського поневоленого народу, за його звільнення з-під усякої окупації, за відновлення незалежної соборної Української Держави. Він був глибоко релігійною людиною, щиро виконував Христові заповіді, любив ближнього, а понад усе — свій народ і Україну. Він твердив: «Коли зле молимося або зі злим наміром, тоді Бог нас не може вислухати, тоді наша розмова не є розмовою з Богом». Бо людина «у молитві-розмові з Богом шукає в Нього поради, просить допомоги, щоб бути речником Божого слова» («Визв. Шлях» за липень 1957 р.). «То не віра вірити тільки в історію Христа, — каже Кант, — а віра глибока, приймати всеціло ідеали Христа і за ними вести своє життя». Так власне вірив і приймав ідеали Христа і за ними вів своє життя Покійний.

Д-р Д. Бучинський завжди й з великим зацікавленням слідкував за духовим ростом нашої молоді, зокрема студентства. Він щиро любив молодь і бажав їй найкращих успіхів у навчанні та творчій діяльності.

Еспанські часописи і радіо повідомили про смерть д-ра Д. Бучинського, відзначаючи його як видатного фахівця-українця в ділянці літератури і критики.

Всім нам боляче, коли відходять від нас такі індивідуальності, що творили духові вартості на користь свого народу, будучи самі дуже скромними, невибагливими.

Зберігаймо ж у наших серцях пам'ять про тих, що чесно і гордо несли ідейно-національний прапор визвольної боротьби, і ставмо їх, як приклад, нашому молодому поколінню!

БОРИС ВІТОШИНСЬКИЙ

Д. Штикало — націоналіст-революціонер

Було це тридцять років тому. «Українська Студентська Громада» у Варшаві, яка гуртувала молодих українців з усіх західньо-українських земель, належала до найрухливіших осередків студентської молоді. Її провід був практично постійно в руках українських націоналістів, ба більше — членів ОУН. Серед чужого і ворожого польського моря наша громада студентів жила своїм українським життям, а очі її були спрямовані до Львова, де був центр нашого студентського та взагалі національного життя.

Приїзди д-ра Д. Донцова до нас із рефератами були подіями, що підтримували нас та підбадьорували до дальшої праці. Але частішим поштовхом до активної і безкомпромісової діяльності були пресові видання, які теж надходили зі Львова. Це був «Вісник» Д. Донцова, «Студентський Шлях», та «Наш Клич», пізніше «Голос Нації». Зокрема в назва-

них тижневиках ми знаходили прізвища авторів, наших товаришів студентів, які студіювали у Львівському університеті. Саме одного разу, читаючи наш «Студентський Шлях», який так дуже зовнішньою формою та ідейним змістом пригадує мені «Фенікс», — я зустрів прізвище Дмитра Штикала. Його статті я читав з великим зацікавленням. Мені навіть на думку не прийшло, що вже вневдовзі трапиться нагода пізнати його особисто. Це сталося рік пізніше, коли і я, як багато інших студентів, попав до польського концентраційного табору в Березі Картузькій.

Був це хмарний осінній ранок. В'язні вибігли на площу перед «бльоком арештованих» та стали в лави. Надворі ще було темно. Я стояв у ряді та пильно прислухався до вигуків наглядачів поліціантів, які, — як це пізніше виявилось, — кожного дня ділили арештантську громаду

на групи, що діставали окреме призначення для праці. Поруч мене стояв в'язень, одягнений в грубу блюзу, а на плечах його було нашите велике число «45». Взутий він був у великі гумові чоботи. Здається, я «шевелився» та несвідомо притягав на себе біду, бо він скрито стиснув мою долоню та шепнув: «Не крутіться, бо обірвете!» Я пробував щось відповісти, вдячний за дружнє слово, але черговий рух руки числа «45» дав мені до пізнання, що слід залишити всякі «сальонові» манери. Ще того самого дня я довідався, що «арештований» ч. 45 — це Дмитро Штикало, або «Пуньо», як ми всі його дружньо звали.

Знайомство з визначним провідником української студентської націоналістичної молоді мене дуже обрадувало. Але в Березі невільно бу-

ло ні зустрічатися, ні говорити. За це грозив карцер-темниця, а в крайньому випадку — арешт. Не знаю чому, але мені легше було звикнути до березівського режиму, як до того, щоб не пробувати до когось заговорити. Не дивно, що незабаром довелося потрапити в карцер. Була це камера без вікон в кінці довгого коридору, на другому кінці якого знаходилася арештантська кухня. Попав, та готовився до голодного відбуття п'яти днів, під час яких одного дня давали половину порції харчів, а другого — половину порції хліба та воду. Здається, вже на другий день несподівано двері моєї темниці відчинилися і я побачив обличчя Пуня. Він прихачцем устромив у мої руки миску з найбільшим присмаком Березової кухні: гречаної каші наполовину із звареною бараболою. Ці несподівані відвідини, які могли коштувати мого друга важкої кари, сповнили моє серце великою радістю. Я забув про їжу і думав про те, що варто було потрапити в Березу, щоб так безпосередньо пізнати дружні ставлення співв'язня, який майже мене не знав. Ось так розпочалася моя дружба з Пуньом, яка ніколи не знала ніякого послаблення.

Таборове життя не раз зводило нас разом. Ми працювали кілька разів в кухні, і я міг переконатися, з якою увагою та дбайливістю Пуньо приготував з нужденних припасів харч для в'язнів, щоб він був смачний та справедливо розподілений між усіма. Я з непослабною увагою слухав розповіді Пуня про його працю в студентській громаді у Львові, а пізніше, коли ми вже стали цілком близькі, з захопленням слухав його віршів, що їх він творив у Березі. Ті вірші, як і інші його твори, я вивчав напам'ять, щоб пізніше, як знову опинимося на волі, їх записати. Пуньо казав: «Ти в Березі є „дувак“, а я прийшов перший та останній вийду... Я маю ключ від брами»...

На жаль, це не були тільки жарти. Його справді тримали найдовше в таборі та звільнили щойно з останніми українцями.

Проїшли роки. Коли ми знову зустрілися, тим разом уже на волі, на якомусь рефераті в Академічному Домі у Львові, я зважився запросити Пуня приїхати з доповіддю на свято Крутянських Героїв «на провінцію» до мого родинного Перемишля. Дмитро радо погодився. В залі «Народнього Дому», заповненій українським громадянством, зокрема великою кількістю молоді, Дмитро виступив з промовою. Він не читав її, а говорив з пам'яті. Спокійним і рівним голосом, самовпевнено та з якоюсь глибокою вірою, що уділялася кожному слухачеві, він говорив про посвяту та героїзм Крутянців. Ми, молодші його товариші, із запертим віддихом слухали його слова, неначе переживали подію героїв з-під Крут. Ми шкодували, що живемо в таких, — як нам тоді здавалося — спокійних часах, бож ні підпільну працю в ОУН, ні постійний ризик бути ув'язненим, ніхто з нас не хотів і не вважав за якусь небезпеку. Свято закінчилося відспіванням національного гимну, що його перервали поліцаї, та хмарою летючок, що посипалися з порожнього балькону залі... Ніколи поліція не могла схопити на «гарячому» друга, що виконував це завдання організації. А коштувало б воно напевно кілька років тюрми.

Цього вечора Дмитро був моїм гостем. У вигідних фотелях, на яких так часто засідав вузький гурток друзів членів ОУН під час сходів, що відбувалися в моїй хаті, — тим разом сиділо нас тільки двоє: Дмитро і я. Ми ділилися враженнями з відбутого свята, а пізніше Дмитро оповідав про свої пляни на майбутнє. «Перед нами життя, — говорив він. — А справжнє життя — це боротьба. Я хочу рости, боротися. Український

націоналізм переможе. Кільканадцять років тому було тільки триста Крутянців, сьогодні їх уже було б три тисячі, а завтра — сотні тисяч... Тільки не сміємо перервати плекання націоналістичних традицій, не сміємо забути, що історію творять чини свідомих свого завдання членів нації. Організація нас кличе до чину, і вона має стати змістом нашого життя. Я не можу собі уявити мого існування без революційної роботи...»

Дмитро говорив тихо і спокійно. Так, наче б оповідав перебіг звичайного дня. Коли б я його не знав протягом років, коли б не бачив, як він мужньо зносив ворожі переслідування, з якою погордою зустрічав небезпеки, — я міг би вважати його слова звичайною деклямацією. Але я знав, що він говорить те, чим сповнена його душа, те, в що він вірить, за що готовий посвятити своє життя. У нічній темні, на тлі вікна, я бачив силуету його обличчя. Я глибоко вірив і був переконаний у щирості слів мого гостя, в його готовості піти накресленим життєвим шляхом.

І знову пройшли роки. З Дмитром знову мене розділили то тюремні мури, то кордони і простори. Щойно в радісні і сонячні дні, що прийшли після незабутнього 30. червня 1941 р., я несподівано зустрів Дмитра у Львові, в Інституті Народньої Творчості.

Дмитро Штикало, як і всі інші друзі націоналісти, першим став до будови проголошеної української держави. Він працював над виданням ряду книжечок, що їх масово видавав ІНТ для поширення на східно-українських землях. Велика була радість із нашої зустрічі та, на жаль, вона тривала коротко. Кінець їй покладали масові арештування. Наші шляхи знову розійшлися. Дмитро пішов у підпілля, як і тисячі інших друзів, щоб продовжувати боротьбу з окупантами.

Щойно після довгих років розлуки ми знову зустрілися. Тим місцем зустрічі був Париж. У щоденній виснажливій праці над редагуванням часопису «Українець» Дмитро Штикало доказував, що важкі роки боротьби та еміграції ні на крихітку не зуміли зламати його юнацького запалу, зламати його твердого характеру. Часто в дуже незavidних матеріальних умовах, він працював непослабно, не обмежуючись тільки до редакційної роботи, але навантаживши себе теж і політичною та культурно-громадською працею. Незмінно товариський, працьовитий, скромний та без решти відданий справі Української Національної Революції, — він залишився в Парижі аж до моменту, доки його покликано на інший пост у Лондоні.

Останні роки життя Дмитро Штикало провів при редагуванні «Шляху Перемоги». Не було праці, яку він не вмів би бездоганно виконати. Тому він був усіма друзями незвичайно цінений та люблений як друг і працівник.

«А ми сивіємо... — обізвався він до мене. Тільки я ні за чим не шкодую, що сталося в моєму житті... Коли б ще раз народився, то пішов би тим самим шляхом».

Я мовчав. Мені було відомо, що Дмитро незвичайно важко переживає трагічну розлуку з рідними на Батьківщині, але саме в тому моменті я нагадав собі його слова, сказані в 30-их роках у Перемишлі.

І я подумав: український визвольний рух, наша національна революція є міцна та незнищима саме завдяки таким ідеалістам і жертвним борцям, яким був Дмитро Штикало.

ПЕТРО КІЗКО

Поет, перекладач, мовознавець

(ПАМ'ЯТІ МИХАЙЛА ОРЕСТА-ЗЕРОВА)

Вперше зацікавився я з поезією М. Ореста-Зерова з його збірки «Душа і доля» (Авгсбург, 1946), і вже тоді його поетична творчість привернула мою увагу своєю мистецькою вишуканістю, лаконічністю поетичного виразу та образу, високою культурою слова. А вже десь у 1948 році мені довелося познайомитися з М. Орестом особисто, коли, на мое запрошення, він приніс до редакції «Авангард» в Августурзі переклад Шіллерової «Рукавички». Не знаючи німецького тексту того чудового, під кожним

оглядом, віршованого твору, на мене він справив колосальне враження і залишився надовго в пам'яті. Здається, що то був вплив таки справді доброго Орестового перекладу. Це переконання знаходило підтвердження завжди, коли я вже пізніше перечитував «Рукавичку». Бо й справді:

Нової жде битви вельможне гроно
І раптом упала з балкона
Рукавичка красної дами
Між хижаків.
І мовить лицарю вона
Кунігунда, глузлива красуня:
«Щодня, щогодини, лицарю мій,

Присягаєтесь ви в любові своїй —
Принести рукавичку прошу я вас!»
І лицар Дельборж поспішає і враз
Збігає на низ безстрашно,
І кроком твердим
Ступає між звіром тим,
І бере рукавичку відважно...

Тут важко навіть повірити, що це — переклад. Такі вирази і словозвороти, як «вельможне гроно» (королівська родина), «красна дама»,

«глумлива красуня», «принести рукавичку прошу я вас» (у цій останній фразі висловлено, завдяки словесно-образній силі перекладача, і прохання красуні, і суворий її наказ, і погорду та ін.), «збігає безстрашно», «бере рукавичку відважно» (між хижим звіром!), — усе це нагадує нам образ тих українських героїв-лицарів із княжих та козацьких часів, які навіть кулі від себе відвертали. Силу того образу скріплює ще й той факт, що лицар-коханець бере рукавичку, йде до красуні-королівни й з погордою відходить від неї, мовляв, любови дикими наказами не купується.

Михайло Орест-Зеров був надзвичайно скромною, працьовитою, високоосвіченою і багатогранною людиною. Він — поет, перекладач, мово- і літературознавець, великий майстер слова, а поетичного — зокрема.

Та погляньмо на його деякі власні поетичні твори. Слід згадати, що видав він такі збірки поезій: «Луни літ» (Львів, 1944), «Душа і доля» (Авгсбург, 1946), «Держава слова» (Філядельфія, 1952), «Гість і господа» (Філядельфія, 1952).

Загальною поетичною творчістю М. Ореста позначена тихою та глибокою любов'ю до своєї Батьківщини, до своїх друзів-земляків, до свого запашного українського чорнозему, до українських міст і сіл, давніх предків-лицарів, до всього свого народу, а далі — вірою в світлу прийдешність України, її постання, як вільної розкутої держави. Всі ці почуття поет не декларує патетично, а тільки вбирає їх у форму глибоких, часто філософсько-розсудливих поетичних виразів та образів, у поетичну символіку. З того погляду на особливу увагу заслуговує знаменитий поетичний твір М. Ореста-Зерова «Повстання мертвих»:

Тремтять, о слуги зла! В несамовитім
Упоєнні, ви мислили: — Нема
Над нас потуги — і тремтячим світом
Переїдем ми, грізні, немов джума. —
І ви топтали приписи і межі,
Ви сіяли порок, розтління, смерть,
Ви лиходійства вавилонські вежі
Підносили зухвало в чисту твердь.
Загляду слухайте ходу залізну:
З могил, з усіх усею, з усіх чужин

Спішать воскреслі у свою отчизну,
На чип нечуваний, визвольний чип.
Бундючний ум у пориванні чорнім
Не вигадає зброї проти них —
Він упаде з владикою потворним,
Що прихилив його до стіп своїх.
... І на чолі всесвітньої дружини,
Керуючи квадриг навальний біг,
У блискавичнім леті грізно лине
З мечем сліпущим сам Архистратиг.

А попри те в поезіях Ореста багато можна знайти смутку, туги, жалю за чимось, що нездійснене, за втраченими роками, часом, які проминули в чорноті та в грозяних бурях. Але навіть суто ліричні, сказати б, інтимні поезії М. Ореста сповнені якогось нерозгаданого, містичного світла, якоїсь незбагненої людської краси:

В очах твоїх, в усмішках несказаних,
В твого волосся злотному вузлі
Є більше правди, ніж в усіх діяннях
Його, сліпого владаря землі.

(«Баллада про час»).

Власне, оця «таємничість» слова, яка зворушує, хвилює читача, збуджує в ньому безліч найрізноманітніших роздумів, почуттів і поривань, — прецінь оця «поетична тайна», така властива Орестовим поезіям, і є прикметою кожної високовартісної майстерної поезії.

Очевидно, не наше завдання розглядати тут докладну всю поетичну спадщину блаженної пам'яті Михайла Ореста-Зерова, сподіваємося (а на це Покійний заслуговує), що докладною критико-літературознавчою аналізою творів М. Ореста-Зерова займуться наші видатні діячі культури й літератури. Нашим же завданням було згадати про Покійного поета загальною. До цієї загальної характеристики слід ще додати про М. Ореста як про плодovitого перекладача поезій чужих літератур на нашу українську мову. Так, він переклав і видав окремими книжками твори німецьких поетів Ангелюса Сілезіюса, Ф. Г. Кльопштока, Й. В. Гете, Ф. Шіллера, Г. Гайне, Ф. Гельдерліна, К. Брентано, Л. Улянда, К. Ф. Маєра, С. Цвайга, Е. Коттмаєр та багатьох інших; а з французьких: Шеньє, Мюссе, Бодлера, Верлена, Ередія, Метерлінка, Мореаса та ін. Окремими книжками перекладів поет видав: С. Георге — «Вибрані поезії» (Авгсбург, 1952), Р. М. Рільке, Г. фон Гофмансталь, М. Давтендай — «Вибір поезій» (Авгсбург, 1953), «Антологія німецької поезії» (Авгсбург, 1954), Ш. Леконт де Ліль — «Поеми і поезії», «Антологія французької поезії» (Мюнхен, 1954).

М. Орест-Зеров був співробітником багатьох українських видавництв на чужині у характері мовного редактора. Але через свою надзвичайну скромність він не всюди навіть ставив своє прізвище на мовно редактованих ним книгах.

Звичайно, залишив по собі М. Орест, порівняльно, невелику кількість літературно-поетичного доробку. Але й те, що по ньому залишилося нам у спадщину, є вельми цінним вкладом в загальну українську культурну скарбницю. Та проте цей вклад стане ще більш ціннішим і видатнішим, якщо поетична спадщина покійного М. Ореста-Зерова знайде серед наших критиків і літературознавців широку, всебічну аналізу. Та й добре було б, коли б студією поетично-літературних творів М. Ореста-Зерова зайнялися наші студенти, що навчаються в тій галузі мистецтва.

Михайло Орест-Зеров

Києву

Твого я не чую гомону,
О, місто величне мое, —
Лише в ароматі спомину
Серце потіху п'є.
Ти послане нам і позначене
Дотиком вишніх крил;
Був перший твій камінь освячений
Любов'ю надземних сил.

Дар безлічі весен і осеней
Ще приймеш, як вічності син,
Ще ранок, живий і росяний,
Відродження — прийде він!
Пронизана світлами білими,
Щастя твого далечинь
Приснитись мені, спочилому
По втомі земній. Амінь.

Д-р ЗЕНОН Р. ВИННИЦЬКИЙ

3 перспективи п'ятої декади

(ПРИЧИНОК ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО СОЮЗУ
УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА)

Тому, що студентство, студентське життя, студентські організації є функцією існування університетів, а університети європейського континенту були, і є в більшості випадків, державними інституціями, історія Центрального Союзу Українського Студентства є не тільки досконалим віддзеркаленням української дійсності впродовж останніх п'ятдесятьох років, але також своєрідним феноменом історії Сходу Європи.

Наші визвольні змагання 1918-1921-го років, наша збройна боротьба з червоними і білими москалями та поляками не увінчалась успіхом, але українська нація і її авангард — українське студентство не здали позицій у дальшій боротьбі за самобутність нашого народу, за Українську Самостійну Соборну Державу. Тож коли згідно з Версальським договором в Європі не знайдено місця для окремої Української Держави, Центральный Союз Українського Студентства, який у французькій транскрипції називався «Національний Союз Студентських Товариств України», мусів стати понаддержавною установою.

І тому вже Український Студентський Союз, що його створено у Львові в роках 1908/1909, прийняв понаддержавну структуру, об'єднуючи українське студентство незалежно від його фактичної, хоч і примусової, державної приналежності, незалежно від кордонів австро-угорської і російської імперій.

Злочасний бій під Полтавою 1709-го року перекреслив ідею заснування Українського Державного Університету в Батурині на зразок тодішніх західноєвропейських університетів. Створені на українських землях університети — 1805 року у Харкові, 1784, власне 1817 року у Львові, 1835 року у Києві, 1865 року в Одесі, 1875 року в Чернівцях — не змогли стати колискою організованого українського студентського руху, навпаки стали ці університети на українських етнографічних землях вогнищами русифікації чи польонізації нашого народу, засобом стерти з лиця землі український нарід.

Тому й не дивно, що в часах нашого національного рісорджіменту в другій половині XIX сторіччя українська студентська молодь мала більші шанси знайти доступ до університетів Росії — в Москві, Петербурзі, Дорпаті, Варшаві, університетів Австрії — в Кракові, Відні, Грацу, Празі або університетів Німеччини, Швейцарії чи Бельгії. У висліді такого положення постала 9 січня 1868-го року найстарша українська студентська організація поза межами нашої Вітчизни — Українська Академічна Громада «Січ» у Відні. Створено її заходами тодішніх наших віденських студентів Наталя Вахнянина та Юліяна Целевича. В історії українського студентства, в історії формування наших молодих академічних кадрів віденська «Січ» відіграла видатну роль.

В «Студентському Прапорі» (ч. 1, липень 1943-го року, рік I), який був органом Об'єднання Праці Українського Студентства ім. Адама Коц-

ка у Львові, в редакційній статті — «Нарис історії Українського Академічного Товариства «Січ» — «З приводу 75-ліття існування», сказано: «В 1919-му році, коли Відень стає осередком української еміграції, знову оживає віденська «Січ». Вже від 1920-го року ведуться тут підготовчі праці для заснування центральної організації українського студентства. З тією метою «Січ» нав'язує широкі зв'язки з іншими українськими студентськими організаціями, а успішним вислідом цих змагань був празький Конгрес Західного і Еміграційного Українського Студентства в 1921-му році, на якому створено ЦЕСУС».

Ще в часах, коли на українських землях шаліла збройна боротьба проти поляків, російських комуністів і московських білогвардійців, «в Страсбурзі (Франція) засновано в 1919-му році СІЕ, цебто Міжнародню Конфедерацію Студентства, як світову станову організацію. В складі Конфедерації дійсними членами стали Англія, Бельгія, Данія, Еспанія, Франція, Люксембург, Румунія, Чехо-Словаччина, Польща, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Югославія, Шотляндія, Італія. Як вільні члени: Україна та Норвегія».

«Україна в СІЕ заступлена через ЦЕСУС від часу Міжнароднього Студентського Конгресу, що відбувся в днях 23 березня — 6 квітня 1921-го року в Празі. Самий вступ був зв'язаний з надзвичайно великими труднощами, про які детально розказується в цікавій статті в журналі «Молоде Життя», ч. 4-5 за 1921 рік (п. н. «Перший Міжнародній Конгрес у Празі»), і забракло лише 5-6 голосів для затвердження ЦЕСУС-у дійсним членом СІЕ, а треба знати, що згідно з статутом Конфедерації дійсними членами може бути студентство тих народів, що має Централю на власній землі». («Студентський Вісник», ч. 8-10, річник II, липень-серпень 1924, Прага, стор. 150-151).

Для характеристики тодішніх відносин і тих факторів, які формували духове обличчя українського студентства в 20-их і 30-х роках, подаю за згаданим вгорі джерелом: «Росія, цебто московські емігранти, і до 1924-го року не була ще заступлена в СІЕ, лише старається про прийняття через свою Централю (ОРЕСО) й, правдоподібно, буде прийнята на II Конгресі СІЕ у Варшаві у вільні члени. Число студентів, об'єднаних в СІЕ, з прийняттям нових членів на II Конгресі дійде до 400 тисяч. Осідок Конфедерації в Брюсселі. СІЕ видає свій офіційний орган «Ле Монд Універзітер», який до останнього часу широко містив звіти про українське студентство. ЦЕСУС, як вільний член Конфедерації, має змогу контролювати її діяльність, держати постійний зв'язок зі всіма чужоземними студентськими організаціями та користуватись всіма правами нарівні з іншими студентськими Центральями в справах культурно-академічної діяльності й навіть матеріальної допомоги. Участь нашої студентської Централі в СІЕ дала багато позитивного для нашого студентства. В першу чергу за цей час вироблені дружні відносини й міцні сталі зв'язки зі студентством прихильних нам народів. Цим у великій мірі полегшена пропаганда ЦЕСУС-у серед чужих народів про українські визвольні змагання. Далі ЦЕСУС нарівні з іншими чужоземними студентськими Центральями має змогу видавати українським студентам міжнародні студентські пашпорти, які дають право власникові користуватися і всіма привілеями, полегшами, та іншим, що має студентство інших народів у своїх державах. Тож вповні зрозуміла злість москалів, які не спромоглись через свою Централю ОРЕСО досягнути таких позитивних наслідків, як це зробили українці. Московський еміграційний загаль почав ще активніше виступати проти українців, щоб хоч на хвилю

затримати їхні чимраз слабші твердження про «вред сепаратіческого двіженія мазепінцев». Конференція ОРЕСО навесні 1924 р. присвятила увагу й українському питанню, підводить підсумки своєї праці в справах реєстрації російських студентів, яка мала б виказати, що ОРЕСО має кілька тисяч малоросів, що не хочуть України, та детально опрацьовує програму боротьби з «сепаратіческим двіженіем мазепінцев». І наша Централія, хоч її й цілком не обходять справи емігрантського московського студентства, на це мусить звернути увагу й паралізувати можливі протиукраїнські виступи москалів на міжнародньому форумі». «Хоче об'єднатись в СІЕ і «казьонне студентство» СССР, яке правдоподібно прибуде на Конгрес до Варшави. Це буде твердий горішок для Конгресу, але розризти його він так чи інакше мусить, і на це рішення впливатимуть, очевидно, ті чи інші рішення урядів країн, студентство яких буде представлене на Конгресі».

23-го серпня 1924 року голова Відділу Міжнародних Зв'язків ЦЕСУС-у, Василь Орелецький з Праги висилає до комісара II Конгресу СІЕ, Осипа Подольського, в Варшаві таке письмо: «66/IV. Міжн. 23 серпня 1924 р., Прага. Пане Комісарє! У відповідь на Ваш ласкавий лист з 13 серпня, ч. 427/24 ми маємо честь завважити, що наша Централія організована відповідно статутом СІЕ й від початку свого існування в 1921 році репрезентує, як еміграційне студентство, так і студентство західних українських земель, нині інкорпорованих у склад Польщі й Румунії, про що Ви, як орган СІЕ, не можете не знати. Ми тому заскочені вищим листом, в якому знайшли Ваші завваження про компетенцію нашої Централії. А через те ми ще раз посилаємо Вам список наших делегатів на Конгрес з проханням зволити їм в'їзд до Варшави згідно з Вашим комунікатом».

Подаємо ще й цей історичний документ тому, що в історіографії ЦЕСУС-у існує подвійність у датах заснування: 1921 або 1922. Деякі наймолодші автори писань на студентські теми пересувають дату заснування ЦЕСУС-у аж на 1923-ій рік! Кореспондуючи в цій справі з д-ром Володимиром Яновим, що є автором розділу про студентство в Енциклопедії Українознавства, отримав я від нього письмо з датою 17 квітня 1958 р., в якому стверджується, що «Українська Загальна Енциклопедія», видана у Львові в 1935-му році в трьох томах, подає, що ЦЕСУС засновано 1921-го року. При цьому д-р В. Янів стверджує, що Українська Загальна Енциклопедія — це «джерело доволі певне, бо раз виходило в часі і місці, які давали змогу користуватись архівами, а два: — назагал дані УЗЕ точні і вірні». Про існування ЦЕСУС-у від 1921-го року пишеться також на стор. 222 у «Річнику СІЕ (1935-1936-1937)», що його на підставі матеріалів тогочасної Управи ЦЕСУС-у видав в 1937-му році Генеральний Секретаріят СІЕ в Брюсселі. Також цесусівське видання п. н. «В Роковини» (1908-1918-1938), єдиний оригінальний примірник якого знаходиться в ЗДА в архівах колишнього голови СУСТА Зенона Кравця, подає 1921-ий рік як дату заснування ЦЕСУС-у.

Важливою датою в історії ЦЕСУС-у є дні 21 червня — 8 липня 1922 р., коли відбувся в Празі III Конгрес Українського Студентства Західних Земель України й Еміграції, у висліді якого створено дві студентські центральні: ЦЕСУС, що опинився в руках націоналістичного студентства, та ЦЕДУС (Централія Допомоги Українському Студентству), що її внаслідок компромісів перебрали в свої руки українські студенти-радянські і комуністи.

Участь у цьому Конгресі взяли делегати Українського Студентства з Польщі, Румунії, Чехо-Словаччини, Австрії, Німеччини, Швейцарії, Франції, Югославії та Бельгії. Репрезентували вони весь тодішній український політичний вахляр від національних демократів, соціалістів-радикалів, гетьманців, соціалістів-революціонерів аж до комуністів. У висліді боротьби за ключові позиції в Управі ЦЕСУС-у, яка тривала повних 18 днів, врешті дійшло до компромісу у формі признання ЦЕСУС-ові організаційної, міжнародної і культурно-освітньої референтури, і створення ЦЕДУС-у з економічним і стипендійним відділом. Ось що пише про цей Конгрес Микола Масюкевич у «Студентському Віснику» за липень-серпень 1924-го року в своїй статті «На переломі»: «Такий стан двох Централь, їх внутрішній дух — це не було випадкове явище. Настрої студентства відбивали лише загальноукраїнські настрої. Внаслідок цього вся спільна праця українського студентства обмежується лише на справах чисто формальних та на внутрішній боротьбі розрізаних сил, і це все використовують в своїх цілях ті особи чи групи, що шукають «чистої студентської ідейности, єдности та здійснення національно-державних ідей українського народу» — на засіданнях інтернаціоналу в Берліні, серед «казьонного» студентства по той бік Збруча, а часом ще далі на Схід — у стінах червоної Москви».

Тому, що ЦЕСУС не проявив жадної діяльности, занедбав декілька нагод репрезентувати українське студентство перед світовими допомогливими студентськими установами, національне крило — цебто ЦЕСУС — впоралось швидко з налагодженням організаційної мережі, успішно виступало на Все-Слов'янському Студентському Конгресі в Празі в грудні 1922 р., тому І Надзвичайний З'їзд ЦЕСУС-у в Празі в січні 1923-го року зліквідував ЦЕДУС, а на його місце створено Економічний Відділ ЦЕСУС-у. Провідники нашого радянофільського студентства в Західній Україні і на еміграції навіть не протестували. Перший Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у, що відбувся в днях 11-18 липня 1923-го року в Данцігу і де головою обрано Ігора Федева, пройшов спокійно. Однак, 1923-ий та 1924-ий роки були знаменні гарячою хвилею радянофільства на південно-західних українських землях, які не ввійшли до складу УССР, як теж серед українських колоній у країнах вільного світу. В цих роках червона Москва рішила зломити всіма засобами духові вартості українства поза межами УССР, рішила зліквідувати бастион української самостійницької, державницької думки, яким ставав поволі ЦЕСУС, стараючись його інфільтрувати і, добившись «структурної» перебудови ЦЕСУС-у», перенести його до Харкова!

В такій атмосфері відбувся в днях 1-10 липня 1924 року в Подебрадах, Чехія, II Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у. Подебради були осідком Української Господарської Академії. На цьому знаменитому, великому З'їзді дійшло до вирішного змагу за національне обличчя українського студентства і наших майбутніх студентських поколінь, зокрема поза межами УССР. Боротьба між національною більшістю українського студентства та комуністичною меншістю на Конгресі довела до виходу комуністів з ЦЕСУС-у, які зараз же створили окрему студентську надрядну централь — Ділове Об'єднання Поступового Студентства Західньої України та Еміграції (ДОПУС). Уже в серпні 1924-го року до ДОПУС-у вступили поодинокі українські студентські громади Праги, Відня, Берліну і Львова. Немає сумніву, що ДОПУС був експозитурою Комінтерну.

Про значення подебрадського З'їзду ЦЕСУС-у в 1924-му році можна собі найкраще виробити думку на підставі таких трьох відгуків З'їзду:

1. «Комунікат, ухвалений З'їздом ЦЕСУС-у у відповідь на заяви комуністичних делегатів на З'їзді»,

2. Стаття голови З'їзду, Є. Гловінського, п. н. «Бій не скінчився» («Студентський Вісник», ч. 8-10, 1924, стор. 107 і стор. 132), та

3. Стаття п. н. «Другий Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у та його політика» в українській комуністичній газеті Нью Йорку «Українські Щоденні Вісті» (ч. 218, 1924).

Ці історичні документи є знаменитим причинком до генези великого розділу історії українського студентського руху, який зветься «Студентство Тридцятих Років». У боротьбі за українську державність воно виступило з позицій українського націоналізму, а опісля стало предметом апокрифічних писань різних загублених українських людей чи змінювачів. У світлі цих історичних джерел стає ясним, що перед українським студентством, як також перед українською громадою поза межами УСРС, стояли в тих часах дві альтернативи: прийняття радянофільських, комуністичних позицій та ідей і капітуляція української визвольної політики або — дальша боротьба за українську державність, яка серед студентства 30-их років в ідеологічній площині скристалізувалась у формі українського націоналізму. Третьої альтернативи тоді не було!

ДОПУС підірвав остаточно свої позиції і впливи серед українського студентства і громадянства, зокрема, своїм, висланим на З'їзд СІЕ 1924-го року в Варшаві, протестом проти того, щоб делегація ЦЕСУС-у заступала все українське студентство. Аналогічні протести проти ЦЕСУС-у склали російська еміграційна централа ОРЕСО, Польський Звйонзек Народови Млодзержи Академіцкей, мовляв «... українські студенти репрезентовані ними теж», як також уряд СРСР, який запротестував взагалі проти репрезентування національного студентства еміграційними студентськими організаціями. Такі партнери «допсівців» вияснили всім, що ДОПУС був звичайною комуністичною ячеюкою.

Проіснував ДОПУС до 30-их років і зник неславно разом з українізацією в УСРС та радянофільськими настроями в Західній Україні й серед нашої еміграції в Європі та заокеаном. Загал українського студентства займав чимраз виразніше націоналістичні позиції і з цього часу тих позицій вже не покидав. Від 1934-го року також студентство Західньої України стало на яскраво націоналістичних позиціях.

Від 1924-го року всі Конгреси ЦЕСУС-у відбувалися звичайно в Празі у діловій і спокійній атмосфері. Політичні події, зокрема поліційні ревізії в бюрох ЦЕСУС-у в Празі у зв'язку з варшавським процесом Степана Бандери в 1934-му році, видача чехами архіву Сеника полякам, зумовили перенесення осідку ЦЕСУС-у в жовтні 1934 р. до Відня, де відбувся останній передвоєнний XI Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у, в дні 18 травня 1939 р. В 1942 р. Гестапо категорично заборонило будь-яку діяльність ЦЕСУС-у. Від 1939-го року на українських землях шаліла друга світова війна. Українські студенти масово йшли в підпілля революційної ОУН, арештовані німцями опинялися в гітлерівських концтаборах, а з 1942-го року поповнювали ряди УПА. Львівське студентство створило 26 червня 1942 р. Об'єднання Праці Українських Студентів ім. Адама Коцка, яке проіснувало до 1944-го року.

Другою українською студентською організацією, що діяла під час світової війни, був НОУС — Націоналістичне Об'єднання Українського Студентства в Німеччині, яке від 1940-го року прийняло форму націонал-соціалістичних німецьких студентських організацій. З приходом альян-

тів до Німеччини в травні 1945 р. діяльність НОУС скінчилась. Всі українські землі окупувала червона армія.

Третя велика українська еміграція кинула в Німеччину і Австрію знову близько двох тисяч активних українських студентів, які більшими громадами поселились в університетських містах Мюнхену, Ерлангену, Іннсбруку. І тут знову український студент виявив органічну тенденцію до організованості і дій по лінії вимог української визвольної політики.

Волею студентства, яке тоді на 90 відсотків симпатизувало націоналістам-революціонерам, створено Тимчасовий Всестудентський Ініціативний Комітет (ТВІК), який скликав у Мюнхені в дні 24-25 грудня 1945 року Всестудентський Установчий З'їзд. Цей З'їзд покликав до життя Центральний Еміграційний Союз Українського Студентства, що нав'язував до традицій довоєнного ЦЕСУС-у. На цьому З'їзді 1945-го року брав я участь, як звичайний студент, і пригадується мені, що всі колишні студентські лідери, включно з головою львівського ОПУС-у склали свої мандати, за винятком НОУС-у. Причини такої політики НОУС-у стали ясні після відновлення діяльності проводу давнього віденського ЦЕСУС-у рішенням Проводу Українських Націоналістів полк. А. Мельника в дні 2 березня 1946-го року. При цій нагоді постала легенда, що правильна транскрипція скорочення «ЦЕСУС» вимагала малого «е». Мої студії архівів ЦЕСУС-у з 1920-их років виявили, однак, що ЦЕСУС завжди мав у своєму скороченні лише великі букви.

Хаос еміграційного беззаконня на студентському відтинку здорова більшість студентства опанувала на XII Загальному Студентському З'їзді в дні 29-30 червня 1947 р., який відбувся в Мюнхені-Фраймані. На тому З'їзді знову зліквідовано дві студентські центральні, однак, якщо розглядати окремі аспекти консолідаційного ронда з перспективи минулого, тоді мусимо визнати, що на тому З'їзді переважаюча більшість українського студентства в ім'я спокою і нормалізації відносин капітулювала перед голосом партійно-політичного чинника, а згодом цей феномен еманував у формі постанови типу «апатичного українського студента» раннях 50-их років, чи т. зв. студентської ідеологічної диференціації наприкінці 40-их років, яка ані не зміцнила студентського життя, ані не виростила якісь нові, здібні до життя нові студентські ідеологічні середовища.

В студентському житті після 1945-го року в чисельно і ділово домінували завжди націоналісти-революціонери. На З'їзді ЦЕСУС-у 1947-го року був я одним з делегатів Української Студентської Громади в Ерлангені, яка начислювала тоді 220 активних студентів, а з того числа було лише сім націоналістів-солідаристів. Однак, зараз після З'їзду тих сім студентів отримали два мандати в 11-членній Управі УСГ-Ерланген. Незалежно від тих чи інших аномалій, що їх зродив мюнхенський З'їзд, в українському студентському житті нормалізувались відносини і налаждалась співпраця всіх студентських кругів в напрямі реалізації основних завдань українського студентського руху.

За роки 1921-1939 Центральний Союз Українського Студентства придбав серед нашого громадянства звання «українського міністерства закордонних справ». Ось уривок з брошури «В Роковини» (ЦЕСУС 1908-1918-1938), виданої в 1938-ім році друком: «Напрявні діяльності ЦЕСУС-у на міжнародньому полі є наступні: включити себе в круг студентства Європи, як рівнорядний чинник, і зацікавити його нашими національними питаннями у рямцях європейських проблем. Переконати

це студентство в тому, що саме в ім'я добра і спільної будучності всіх народів воно мусить зрозуміти й визнати природне стремління Української Нації до визволення і власної державности, хоч би це стремління шло врозріз із бажаннями деяких пацифістичних кругів сьогоденної Європи. Об'єднати коло ідеї будучої Європи молодь інших народів і боротися за таку Європу, в якій Україна була б самостійною державою. Ці напрямні заступає і реалізує українське студентство на міжнародних студентських з'їздах і в праці відділу міжнародних зв'язків ЦЕСУС-у».

Про успіхи праці ЦЕСУС-у на відтинку міжнародних зв'язків до 1938-го року говорять найкраще статистичні дані. За час від 1921 до 1937 року делегації ЦЕСУС-у взяли участь у 28-ох міжнародних студентських конгресах. ЦЕСУС був до 1937-го року членом СІЕ та Міжнародної Студентської Служби, до 1937-го року, цебто до часу, коли до СІЕ прийнято СССР. ЦЕСУС відкрив свої представництва у Відні, Берліні, Брюсселі, Едмонтоні, Загребі, Ковні, Нью Йорку, Парижі, Римі, Софії і Харбіні.

Вже самий той факт, що українці брали активну участь у міжнародних студентських з'їздах і виставках як рівнорядні партнери, був не тільки студентським, але в першу чергу великим всеукраїнським досягненням. Бо це не маловажний факт, що тоді, коли за синьо-жовтий прапор України катовано мільйони українців у підвалах НКВД, у Сибіру, Казахстані, на Колімі і в Березі Картузькій, він маяв 1936-го року між прапорами інших держав-учасників Міжнародного Студентського Конгресу в Софії на «Студентським Домі», як зовнішній вияв самостійности українського студентства. Або окремий павільйон українського мистецтва і культури на Міжнародній Студентській Виставці Культури і Мистецтва в Неаполі у квітні 1937-го року! А меморандум на Конгресі СІЕ у Празі 1935-го року в справі злочинного ув'язнення українських студентів у польському концтаборі — Березі Картузькій та систематичного фізичного винищування українського культурного активу на СУЗ (розстріл Косинки, Фальківського, Влизька і інших). І врешті 25 інших міжнародних конгресів, що з їхніх трибун гомоніли слова правди делегатів вільного українського студентства. Чи це не високоякісний вклад праці ЦЕСУС-у на нашій шляху боротьби за Волю і Самостійність? Можна твердити відважно, що так!

Від 1945-го року осідком Управи ЦЕСУС-у став Мюнхен. Нормалізація політично-економічних відносин у Федеральній Республіці Німеччини в 1948-му році відкрила ширші можливості дій ЦЕСУС-у, зокрема в ділянці міжнародних зв'язків. Українське студентство визнало знову, що його місією у вільному світі є дбати про закріплення постуляту Української Самостійної Соборної Держави серед світового студентства. В серпні 1949 року мав я честь ввійти до Управи ЦЕСУС-у згідно з рішенням XV Звичайного З'їзду нашої студентської Централі, перебираючи референтуру міжнародних зв'язків, яку впродовж кількох місяців ми перетворили у Відділ Міжнародних Зв'язків.

Беручи від 1945-го року участь в праці Управ різних наших студентських і громадських установ, а сьогодні оглядаючись назад, мушу сказати, що незалежно від двофракційного складу Управи, праця в Управі ЦЕСУС-у залишилась у мене в пам'яті серед найкращих споминів. Членами Відділу Міжнародних Зв'язків ЦЕСУС-у стали від 1949 року Орест Рижий у Бонні, Борис Макаренко, Мирослав Антохій, Олекса Біланюк в Лювені, Данило Дзвоник і Омелян Кушпета в Голляндії, Юрій Єнкала і Віктор Свобода в Лондоні, Богдан Околот у Стокгольмі, Микола Ра-

дейко в Норвегії, Юрій Коновалець і д-р Федорончук в Римі, Ігор Суховерський у Швейцарії, Данило Романик в Мадриді, Всеволод Мардак у Парижі, д-р Володимир Конрад в Іннсбруку. Це був прекрасний гурт співробітників. В нашій праці, ми користувались моральною і матеріальною піддержкою Проводу ЗЧ ОУН, ПУН полк. А. Мельника, ЗП УТВР, СУБ, а врешті у великій мірі піддержкою УККА і ПАУК.

Ми нав'язали контакти з усіма національними студентськими союзами в світі, публікували українські студентські матеріали в «Бюлетені КоСЕК-у», в міжнародній студентській газеті «Стюдент Міррор» в Берліні та в окремих студентських виданнях від Іспанії до Норвегії, від Франції до Індії і Японії. ЦЕСУС брав послідовно участь у міжнародних студентських конференціях, завданням яких було створити незалежну від Москви студентську світову централю, бо, як відомо, створений 1945 року у Празі ІЮС став інструментом Москви в світовому студентському русі. У вересні 1949 року мав я честь репрезентувати ЦЕСУС на Міжнародній Студентській Конференції в Гамбургу, що її скликав Союз Німецького Студентства в протигагу до Світової Студентської Конференції ІЮС в Софії, Болгарія, на якій Міша Песляк репрезентував студентство УССР.

В жовтні 1949 р. Б. Макаренко репрезентує ЦЕСУС на Міжнародній Студентській Конференції для справ практичної діяльності — в Ляйдені, Голляндія. В днях 18-19 грудня 1949 року лондонський комуністичний щоденник «Дейлі Воркер» атакує шалено ЦЕСУС у зв'язку з Міжнародньою Студентською Конференцією в Лондоні. В серпні 1950 р. велика українська студентська делегація бере участь у Міжнародньому Конгресі Католицького Студентства «Пакс Романа» в Амстердамі. У жовтні 1950 р. особисто репрезентую ЦЕСУС на Міжнародній Студентській Конференції в Берні, Швейцарія, на якій підписали ми «Академічну Хартію», як основу для створення нової світової студентської централі. В грудні 1950 р. Ігор Суховерський репрезентує ЦЕСУС на Міжнародній Студентській Конференції в Стокгольмі. В травні 1951 р. Борис Макаренко бере з рамени ЦЕСУС-у участь у Студентському Конгресі Європейських Університетів в Берліні, на якому ЦЕСУС став членом Європейського Студентського Бюра. В серпні 1951 р. ЦЕСУС висилає делегацію на З'їзд Європейської Студентської Молоді в Льорелай над Райном, як теж за виразною інтервенцією УККА 10-членну делегацію до Берліну для протиакцій з приводу Світового Конгресу Студентства і Молоді, що його влаштував ІЮС в східньому Берліні. В грудні 1951 р. М. Антохій бере участь у Міжнародній Студентській Конференції в Нансі, Франція. А опісля, в січні 1952 р., Борис Макаренко заступає ЦЕСУС на Міжнародній Студентській Конференції в Единбурзі, Шотляндія, на якій врешті визнано за ЦЕСУС-ом статус члена-співробітника. Цю масивну участь ЦЕСУС-у в міжнародньому студентському житті в роках 1949-1952 продовжувано успішно далі, хоч наприкінці 50-их років позиції ЦЕСУС-у на терені КоСЕК-у послабли. Однак, справа участі українського студентства в міжнародніх студентських конгресах стала вже звичаєвим законом, про який дбає ЦЕСУС ще й сьогодні.

В роках 1950/51 почався масовий вплив українського елемента, а в тому числі й студентського, з країн Західньої Європи в позаморські країни. Тодішня Управа ЦЕСУС-у присвячувала пильну увагу цьому питанню. І коли тепер щукатимемо генези постановня СУСТА, знайдемо її у протоколі нарад Управи ЦЕСУС-у в квітні 1950 року в Мюнхені в приміщеннях Українського Вільного Університету. В тому засіданні

виданням пашквільного апокрифу в 1946 р. п. з. «За правопорядок в студентському середовищі». З уваги на це, куди доцільнішим було б говорити про характер і ідейне обличчя українського студентства після другої світової війни.

Українське післявоєнне студентство жило передусім у матеріяльних злиднях. Незалежно від цього дало воно українській громаді у вільному світі десятки нових науковців, тисячі добрих професіоналів, сотки активних українських громадян. Всі вони зуміли добре пристосуватись до відносин в країнах нового поселення і всі вони живуть і діють згідно з вимогами Святої Української Справи. Звичайно, ідеологічно і політично це наше покоління не є однотайне. Можливо, що не становить воно однозвучно діючого гурту, бо поділене воно на націоналістів-революціонерів, націоналістів-солідаристів і націоналістів-прогресистів, з усіма антогонізмами живих людей, світоглядних різниць, ідеологічних та практично-політичних розбіжностей. Але вірю, що, на випадок Другого 1918-го року, це, це покоління зуміє воювати спільно за Українську Державу, втримати її і розбудувати. Вірю, що в наших обставинах це покоління зуміє втримати вартості українства у вільному світі, розбудовувати і творити належний вклад у дальшу нашу визвольну політику. Вірю, що це покоління зуміє передати всі вартості українства всім тим поколінням, що прийдуть після нас.

На чому базується ця віра? Базується вона на спостереженнях, що наше покоління 40-их років, чи радше післявоєнне покоління, відзначається такими безсумнівними критеріями:

— воно має тверді, самовизначені стандарти індивідуальної високої якості;

— зацікавлення важкою працею;

— почуття обов'язку і посвяти для чогось, що є більшим, як приватний, особистий, життєвий успіх;

— відвагу діяти проти зла минулих днів;

— самопевну відвагу випробовувати нові ідеї;

— воно має віру в успішність людини українського визвольного руху та в кінцеву перемогу ідеї УССД!

Яка візія майбутнього Центрального Союзу Українського Студентства?

XXII Звичайний З'їзд ЦЕСУС-у в Мюнхені 9 січня 1959 року вибрав до Президії людей які студіювали тоді в Європі, а тепер уже живуть на терені Америки. Я не є догматик, прийнявши засади американського наукового скептицизму. Але, мабуть, треба визнати при всій академічній синтезі дійсності, що ЦЕСУС належить до Західньої Європи! Завдання ЦЕСУС-у і СУСТА можливо ідентичні, але методи їхніх дій, тактика, і можливості їхні — абсолютно різні. Я мав честь відвідати д-ра Луку Мишугу після I Конгресу СУСТА в квітні 1953-го року. Д-ра Луку Мишугу вважаю першим великим духовим провідником американських українців і виразником модерного українства на цьому континенті. В розмовах з тією достойною людиною ми розглядали вже тоді всі можливості взаємин СУСТА і ЦЕСУС-у в перспективі майбутнього та всіх можливих труднощів. Д-р Лука Мишуга закінчив нашу розмову словами: «Пам'ятайте, що навіть якби в Європі було лише троє українських студентів, ми мусимо зберегти ЦЕСУС в Європі!»

Безперечним фактом залишається існування великого проміжку в річниках української університетської молоді на терені Європи. Українська молодь в університетському, чи радше в передуніверситетському,

віці переїхала в переважній більшості до заморських країн. Але тим часом у Німеччині, Австрії, Франції, Бельгії й Англії вирости серед великої колонії українців в тих країнах нові молоді люди, які або вже стали, або незабаром стануть кандидатами на університетські студії. І ця наша нині ще середньошкільна українська молодь в країнах Західної Європи потребуватиме незабаром ЦЕСУС-у; вона вже можливо на нього чекає!

Тому було б далекойдучою помилкою робити Америку осідком ЦЕСУС-у. Це ще й тому, що мусить у нас існувати точний розподіл компетенції і завдань. Українське студентство ніколи не було назадниками. Воно завжди на один крок випереджало своє старше покоління, визначаючи, що Українська Нація в історії пролог, а не епілог. При правильному ставленні всіх проблем ЦЕСУС-у і СУСТА, і ми зможемо повторити за проф. Львом Добрянським, що «either way, we can't lose...». Українське громадянство Америки вірить, що молоді наші студенти зуміють належно розв'язувати всі проблеми українського студентського руху на користь загального добра українства у вільному світі. Ми хочемо бути певними, що так буде.

ПІДСУМКИ:

1. Телеграфним стилем ми старались передати всю мозаїку проблем п'ятьох десятиліть українського студентського руху в вільному світі.

2. Історичними документами ми відобразили 20-ті роки українського студентства, які були роками важкої боротьби українського національного табору з радянофільським, чи радше комуністичним табором, в нашому народі, чи радше на нашій еміграції. Перед українським студентством 20-их років були дві альтернативи: піти на комуністичний шлях служби червоній Москві, або дальша боротьба за УССД, яка в 30-их роках нашого студентства скристалізувалась у формі українського націоналізму. Радянофільство і зміновіховщина не знайшли пригожого ґрунту серед українського студентства західно-південних земель України і еміграції. Тому і в 60-их роках будь-яка форма радянофільства не може мати серед українських студентів у вільному світі будь-якої популярности.

3. ЦЕСУС є надбанням багатьох українських студентських поколінь, а тому його існування мусимо втримати. Місце ЦЕСУС-у — тільки в Західній Європі.

4. СУСТА є легітимним переємником традицій ЦЕСУС-у на терені ЗДА. Характер дій, тактика поступовання і правний статус СУСТА і ЦЕСУС-у зовсім відмінні. СУСТА — це наш студентський УККА!

5. Дата заснування ЦЕСУС-у в світлі історичних джерел припадає на 1921 рік. Тому в історіографії ЦЕСУС-у не може бути двоторовости.

6. Українське студентство повинно реагувати чітко проти всіляких апокрифічних писань на студентські українські теми.

7. Студентське покоління, що виростило й студіювало після другої світової війни, виконало свої обов'язки в університетах і виконує свої громадські завдання тепер згідно з вимогами української визвольної політики і рації стану українства.

В десятиріччя СУСТА

Відзначаючи перше десятиліття з дня заснування Союзу Українських Студентських Товариств Америки, хочемо коротко поглянути на минулі десять років молодого українського студентського руху на американському терені, зважити завдання і повинності, які стояли й стоять перед українською академічною молоддю, як черговою зміною, наростаючим поколінням, провідною частиною української громади.

Розглядаючи минуле десятиліття студентського буття, говоримо про спільні зусилля і працю трьох виразних та окремих студентських поколінь. Організовані форми українського студентського життя на американському терені ініціювали й формували одиниці, які ще в серці носили частку студентського Києва чи Львова. Їх творили і утверджували в основі ті, які народились чи то в Україні, чи поза її межами, але в молодшому чи середньошкільному віці стояли в тісному зв'язку з українством. Організоване студентське життя продовжують, перебравши його в спадщину, вже вповні ті, які в своїй основі виростали й формувались поза Батьківщиною, про неї знають з оповідань чи студій, яким передало живий образ нашої Батьківщини попереднє покоління.

Згадуючи ці три студентські покоління та їх вклад у розбудову української студентської мережі на американському терені, маємо на увазі найкращих представників тих поколінь, їх провідне чи керівне ядро, яке в кожній генерації існує та діє, несе на своїх плечах увесь тягар роботи, без зайвого шуму й реклами формує і надає певного прикметника своєму оточенню, всьому своєму поколінню. Оцінюючи минуле десятиліття українського студентського організованого життя в ЗДА, можемо бути горді з цього гурта провідних людей, які знали, чого хочуть, куди прямують.

З-поміж них тут відзначаємо члена Управи ЦЕСУСу Івана Гуту, який, прибувши в 1950 році до ЗДА, почав систематичну дію в напрямку об'єднання українського студентства в станових студентських громадах; Зенона Винницького, керівника Відділу Міжнародних Зв'язків ЦЕСУСу і основника УАСТ ім. А. Коцка в Клівленді, Огайо, який висунув проблему створення професійної централі українського студентства ЗДА на публічний форум статтю в «Свободі» в травні 1952 року; Василя Лагошняка, Ігора Заяця, Дмитра Григорчука, Ореста Рижія та Зенона Кравця, які, належно розуміючи вагу творення централі станового студентства, наскрізь активно включилися в піонерський процес організації і спільними заходами та зусиллями помітно спричинилися й допомагали д-ру З. Винницькому поставити проблему створення студентського союзу в площину конкретної реалізації. З-поміж старшого громадянства, зокрема, на вирізнення заслугує д-р Вікентій Шандор, тодішній генеральний секретар ПАУК, який не лише порадами і допомогою підсилював ініціативу ентузіястів творення студентської централі, але й помітно спричинився до того, що організаційні заходи студентства наскрізь піддержав і схвалив, беручи під свій протекторат, Український Конгресовий Комітет.

Піддержка УККА була, зокрема, важлива з огляду на те, що т. зв. Американський Відділ Управи ЦЕСУСу, що його очолював д-р П. Стерчо, з осідком у Чикаго, всіма можливими заходами протидіяв акції в напрямку створення крайового союзу студентства на загальнонаціональній

і становій основі. Яскравим прикладом такої протидії може служити сторпедування д-ром Стерчом і Нагірняком нарад студентського активу, що їх скликав Іван Гута під час 5-ої Конвенції УККА в Нью Йорку, в липні 1952 року, з-поміж делегатів цієї конвенції, для обговорення підготовки конгресу українського студентства ЗДА.

Наріжним каменем цілеспрямованої дії в напрямку створення керівного центру українського студентства на терені Америки стала нарада представників УСТ — Нью Йорк і УАСТ — Клівленд в серпні 1952 року в Нью Йорку, на якій покликано до життя Ініціативний Студентський Комітет — ІСК і рішено скликати Конференцію Українських Студентських Громад з метою створити народний орган, який взяв би на себе відповідальність за дальшу долю українського студентського руху в Америці.

Клівлендська Конференція в днях 15-16 листопада 1952 року, за участю п'ятидесяти (50) студентів із існуючих на той час організованих осередків: Нью Йорку, Ньюарку, Чикаго, Детройту, Енн Арбору та Клівленду, визнала основні постулати українського студентського руху в ЗДА (львоальність до Америки і праця для визволення України), покликала до життя Діловий Секретаріат (Ді-Сек), якому доручено підготувати й скликати Засновуючий Конгрес Українського Студентства Америки. Діловий Секретаріат у складі Зіновія Мельника, Зенона Винницького, Богдана Федаша, Івана Гута, Зенона Кравця, Богдана Максимюка і Володимира Петришина розгорнув подивугідну працю в напрямку організування нових студентських осередків, організаційного охоплення цілоти американського терену, підготування студентської та громадської opinii і практичних заходів для проведення Першого Конгресу Українського Студентства Америки.

Українське громадянство Америки щиро вітало факт скликання Конгресу, в днях 10-12 квітня 1953 року в Колумбійському Університеті в Нью Йорку, голосами в пресі і своєю участю в нарадах. Конгрес був завершенням етапу змагань до централізації і побудови тривких основ для українського студентського руху в Америці, бо на ньому створено першу центральну студентську організацію цієї країни — Союз Українських Студентських Товариств із завданням репрезентації та заступництва інтересів українського студентства ЗДА, яке під час Конгресу, в числі понад 600, гуртувалося в 24-ох громадах і студіювало в 50-ох коледжах і університетах.

Конгрес визнав головним завданням СУСТА діяти в інтересах українського студентства:

- а) через створювання в університетах ЗДА кращого і сприйнятливішого розуміння змагань Української Нації за свою державність;
- б) через закріплення знання про моральні і духові цінності українства та плекання і поширення українських ідеалів і традицій в ЗДА;
- в) через підготовку своїх членів для здобування кінцевого інтелектуального і практичного знання та досвіду, щоб стати активним членом української спільноти в цій країні або у вільній Україні ; та
- г) через організоване включення в життя американського студентства, в працю наукових і громадських інституцій, зокрема в працю Українського Конгресового Комітету Америки.

Конгрес покликав до життя першу Управу СУСТА в такому складі: Елеонора Кульчицька — президент; М. Почтар, З. Кравець, А. Шутка, В. Петришин — віцепрезиденти; Ев. Ковальська — ген. секретар; Д. Кі-

донь — скарбник; Н. Сіра, І. Головінський, Т. Онуферко та Ю. Карапінка — голови окремих ділових комісій та члени Управи.

Другий Конгрес СУСТА відбувається в дні 10-12 червня 1955 року також в Колумбійському університеті і вибирає на голову Союзу Олега Федішина.

Третій Конгрес СУСТА відбувається в червні 1957 року в Клівленді. Третю Управу Союзу очолює Зенон Кравець. Черговий Конгрес відбувся в липні 1959 року в Філадельфії; на ньому обрано президента Константина Савчука. П'ятий Конгрес відбувся в Детройті у липні 1961 року і вибрав президентом Володимира Прибилу. Ювілейний Конгрес для відзначення першого десятиліття організаційного буття СУСТА, а з черги шостий, відбувся в Клівленді в липні 1963 року і вибрав президентом Богдана Фугея з Клівленду.

Найбільш імпазантними і діловими конгресами можна вважати Перший і Третій; ферментами позначені 2-ий, 4-ий і 6-ий Конгреси; спокійність і діловість цінували 5-ий Конгрес у Детройті.

Далекойдучі і наскрізь правильні з перспективи першого десятиліття організаційного буття Союзу рішення прийнято на першому конгресі; в них наголошено професійність чи становість, як передумову правильного розвитку студентського руху, а рівночасно обмежено до мінімум вплив існуючих ідеологічних товариств та організацій на організоване студентське життя.

В загальному перше десятиліття Союзу Професійного Студентства характеризується ростом молодого студіюючого покоління, широкою діяльністю Союзу та створенням атмосфери взаємного довір'я, пошани і студентської праці. Зокрема наскрізь систематичну працю розгорнуто на внутрішньо- та зовнішньо-культурному і пресовому секторах.

Ініційовані і впроваджені другою Управою СУСТА Літні Конференції Високошкільної Молоді, як семінари та студії важливіших питань з українознавчої проблематики і дійсності, набрали прав громадянства і стали поштовхом до подібних конференцій чи то в регіональному масштабі, чи на форумі поодиноких громад — членських клітин СУСТА.

З постійних студентських видань згадати слід колишні «Сторінку Студента» при щоденнику «Америка», що її старанно редагував Іван Головінський — голова пресової комісії в першій управі СУСТА; Українсько-Американські Студентські Новини з рамени УАСТ за редакцією Бориса Плюйка, а з сучасних — офіційоз Союзу «Студентське Слово» при щоденнику «Свобода», що безперервно появляється майже на протязі десятиох років і журнал «Горизонти», що його ініціювала друга, а розбудували третя і четверта управи зокрема довголітній редактор студентських видань — Володимир Стойко. На цей час припадає також поява декількох бюлетенів, окремих видань з нагоди важливіших подій, поява студентського реєстру і останньо двох чисел «ПІБ» (Передуніверситетського Інформаційного Бюлетеню).

Зовнішня діяльність СУСТА в першому десятилітті проявлялась в основному на університетському та студентському відтинках в ЗДА, а побічно на міжнародньому форумі. Праця Управи виявляється в ділових взаєминах з американською національною студентською юнією (ЮСНСА), у взаєминах із центральними наявних етнічних студентських союзів на території ЗДА, в ініціюванні окремих імпрез-конференцій на університетському форумі, в розповсюдженні окремих видань на адреси міжнародніх студентських союзів і важливіші адреси в ЗДА, в реагуванні на події в студентському і політичному світі. Діяльність громад

зводиться до культурних і мистецьких імпрез в окремих університетах, виступів і програмах студентських улаштувань, конференцій.

Представники СУСТА вперше беруть участь в конгресі американського студентства в Еймсі у 1954 році (М. Почтар і Б. Плюйко). В Еймсі покладено основи співпраці з американським студентством, уведено СУСТА в офіційний студентський світ. З цього часу починається ділова співпраця Управи СУСТА з Екзекутивною ЮСНСА. Висилаючи спільно з Управою ЦЕСУСУ делегацію на 9-ту Міжнародну Конференцію Студентства в Лімі, Перу, в 1958 році, Управа СУСТА підсилила зовнішні дії ЦЕСУСУ, зробивши перші кроки в напрямку активного включення українського студентства ЗДА в процес діяльності цілоти українського студентства на міжнародному відтинку.

Зовнішню діяльність СУСТА очолювали: М. Почтар (53-55 і 55-57), К. Савчук (57-59), В. Прибила (59-61) і Б. Футей (61-63).

З важливіших акцій першого десятиліття згадуємо проголошення річниці Крутянського бою Студентським Днем та місяця липня — місяця збірки на потреби студентства першою управою, проголошення 1958-59 року ювілейним роком українського студентства Америки для відзначення 50-ліття організованого всеукраїнського студентського руху третьою управою та створення Фонду Катедри Українознавства Третім Конгресом, В хронологічному порядку такі важливіші акції-заходи належать поодиноким управам Союзу:

Перша Управа під керівництвом Елеонори Кульчицької видає англomовну Крутянську публікацію; проголошує річницю Крут Студентським Днем; ініціює «Студентське Слово» — офіціоз Союзу; впроваджує практику відбування організаційних конференцій у міжконгресовому році; ініціює і творить Студентський Стипендійний Фонд; започатковує участь представників Союзу на щорічних з'їздах американського студентства; відбуває зустріч з представниками централі білоруського студентства та нав'язує взаємини з іншими етнічними студентськими союзами; нав'язує ділову співпрацю з ЦЕСУСУ-ом і підписує т. зв. Точки Узгіднення; нав'язує взаємини з крайовими союзами українського студентства, впроваджує представника СУСТА до Ширшої Ради УККА.

Друга Управа під керівництвом Олега Федішина ініціює Літні Конференції Високошкільної Молоді, дає поштовх студентському журналові «Горизонти»; одержує для Союзу Чартер, відбуває конференцію-зустріч етнічного та американського студентства, відбуває ділову нараду Управи СУСТА з представниками екзекутиви ЮСНСА та включається в протестаційно-маніфестаційні акції студентства в зв'язку з повстанням на Мадярщині.

Третя Управа під керівництвом Зенона Кравця переводить облік українського студентства та абсолювентів високих шкіл ЗДА; унапрямує та розбудовує журнал «Горизонти»; ініціює та спільно з ЦЕСУСУ-ом, СУСК-ом та САУС-ом видає англomовне видання про Крути; влаштовує конференцію-семінар, присвячену східноєвропейській проблематці для американського студентства; оформлює екзекутивні органи ФКУ, легалізує Фонд Катедри Українознавства перед американськими властями та розгортає акцію в напрямку створення при американському університеті вогнища української науки; достойно відзначає 50-ліття Всеукраїнського Студентського Організованого Руху, проголошуючи цю дату ювілейним роком українського студентства Америки, влаштовуючи ряд конференцій та відбуваючи з цього приводу Першу Зустріч Студентства з Грома-

дянством; ініціює протиакцію українського студентства з приводу комуністичних фестивалів молоді та студентства, висилаючи окреме звернення до студентських союзів світу та звернення СУСТА до української молоді на Рідних Землях на хвилях етеру в зв'язку з фестивалем у Москві, а з приводу віденського фестивалю ініціює спільну акцію організацій української молоді і студентства в ЗДА; підносить рівень високошкільних конференцій; ініціює акцію творення гуртків середньошкільної молоді при студентських громадах; висилаючи делегацію на Міжнародню Студентську Конференцію в Лімі, Перу, започатковує принцип спільного представництва українського студентства на міжнародніх з'їздах; підготувала бібліографію англomовних видань про Україну і здобула представництво СУСТА в Політичній Раді УККА.

Четверта Управа під керівництвом Константина Савчука висилає делегацію для організування протиакції на комуністичний фестиваль у Відні; кладе наголос на зовнішню роботу цілості студентства, організуючи для цього дві конференції, присвячені зовнішній діяльності; відбуває цілий ряд студентських конференцій; реалізує принцип тісної співпраці з Союзом Українського Студентства Канади; організує протестаційну акцію в Об'єднаних Націях і французькій амбасаді в зв'язку з арештами українців з приводу приїзду Хрущова до Франції; публікує студентський реєстр-адресар; висилає представництво на Конференцію Білого Дому, присвячену проблемам молоді; ініціює та відбуває Першу Конференцію Середньошкільної Молоді; ініціює і переводить в життя Перший Ідеологічний Конгрес Українського Студентства Америки та діє в порозумінні з ЦЕСУС-ом; СУСК-ом в напрямі скликання Світового Конгресу Українського Студентства.

П'ята Управа і разом остання в першій декаді, під керівництвом Володимира Прибили відбуває ряд студентських конференцій, співініціює Першу Зустріч Студентства Америки і Канади; влаштовує Другу Середньошкільну Конференцію; переводить анкетний опит студентства в 30-ох університетах в справі зовнішньої політики ЗДА; бере успішну участь в симульованій асамблеї Об'єднаних Націй; переводить частинний облік середньошкільної української молоді в ЗДА та видає два числа Передуніверситетського Інформаційного Бюлетеню (ПІВ).

З цією Управою, а зокрема з її президентом, тісно зв'язана також т. зв. Пропам'ятна Книга СУСТА, що є пробою тенденційного відображення історії СУСТА та представлення її у фальшивому світлі.

Розглядаючи студентський український рух в Америці як цілість на протязі першого десятиліття його організаційного становлення, треба вірити, що він справдить сподівання його ініціаторів-засновників, які твердо вірили в світле його майбутнє і в те, що цей рух не заведе в надіях, які покладає на нього Батьківщина. А вона — Батьківщина, як писав «Фенікс» з приводу Першого Студентського Конгресу в 1953 році, сподівається бачити на видних позиціях в науці, дипломатії, політиці молоде заморське покоління, яке буде честю для українського імені і яке в належній час буде готове внести і свій вклад у відбудову державного, культурного і господарського життя на українських землях.

Відзначення Ювілею Т-ва. «Чорноморе»

31-го серпня 1963 р. в Філадельфії відзначили Стосеместровий Ювілей Українського Академічного Товариства «Чорноморе» із Чернівців його колишні члени та братні Корпорації. Це була небуденна подія, яка заслуговувала на увагу всього українського студентства вільного світу. В 1960 р. в Нью Йорку відзначало свій Стосеместровий Ювілей Українське Академічне Козацтво «Запороже» теж засноване в Чернівцях 1910 р. Наша преса приділила тій події доволі місця.

Студентство Буковинської України, запорожці чи чорноморці, завжди були в проводі суспільно-громадських організацій і вели перед у боротьбі проти румунського окупанта, що намагався цілковито зденаціоналізувати українську Буковину.

Стосеместровий ювілей — це п'ятидесятиріччя існування «Чорноморя», що постало 1913 р. як студентська корпорація на взір гайдельберзьких студентських організацій. Його члени плекали вправи шаблями, носили синьо-жовто-сині барви та сині круглі шапки, які згодом, як і в запорожців, замінено на мазепинки.

Як прийшло до його заснування? Одні твердять, що «через деякі особисті непорозуміння між членами «Запорожа» частина членів вийшла із цього т-ва і заснувала своє товариство (див. «Буковина її минуле і сучасне», Париж 1956, ст. 802). Інші кажуть, що 1913 р. «Запороже» розрослося до таких розмірів, що потрібно було другої подібної студентської організації, яка вправляла б шаблями й час від часу проводила поединки, бо за студентським правилом не можна було членам того самого товариства виходити на поединок.

«Запороже» й «Чорноморе» були пов'язані Братнім Союзом і спільно належали до СУСОР-у (Союз Українських Студентських Організацій Румунії) та ЦЕСУС-у. Перша світова війна перервала організаційну діяльність обох козацтв. Українські студенти активно включились в Визвольні Змагання 1918-20 років, у яких багато з них полягли героїською смертю за волю України. В Чернівцях існували й інші студентські організації, як «Союз», заснований тоді в 1875 р., в тому році, що й Чернівецький університет, який румуни розв'язали в 1922 р., та «Січ», заснована в 1902 р. й заборонена румунами в 1923 р.

Після першої світової війни частина чорноморців повернулась і спільно з тими, що залишалися, і тими, що були в Союзі і Січі, відновила діяльність Чорноморя. Вони брали участь в діяльності робітничого т-ва «Воля», у видаванні часописів «Життя», «Зоря», «Боротьба», «Промінь», «Час», «Самостійна Думка», «Самостійність». Від 1924 р. вони допомагали в діяльності «Українській Народній Книгозбірні», єдиній українській бібліотеці, що обслуговувала майже всю Буковину. Чорноморці, як і Запорожці, активно працювали в суспільно-громадських українських товариствах, як «Руська Бесіда», «Народний Дім», «Рідна Школа», «Довбуш», «Буковинський Кобзар», «Театр», «Мужеський Хор», «Українська Народня Партія», Пласт і т. п. Вони вели культурну працю й по селах, улаштовуючи курси українознавства, бо румуни забороняли навчання української мови в школі. Членство «Чорноморя» переважно походило з селянського елемента, тоді як членство «Запороже» походило здебільша із міщанства. Однак, це не було перпоною у спільному влаштуван-

ню різних свят чи академій в честь Лесі Українки, Івана Франка, О. Ю. Федьковича, І. Воробкевича, Т. Шевченка, 22 січня чи Крут, в організації протесту проти штучного голоду в Україні 1933 р.

На окрему заувагу заслугове ведення курсів українознавства проф. Т. Брендзаном — чесним батьком Чорноморя для студентів обох корпорацій. «Чорноморе», як і «Запороже», мало курси танців і щороку відбувало традиційну Маланку, на яку з'їжджалася з цілої Румунії українська інтелігенція. При «Чорноморі» існувала секція студенток, що мала свою окрему управу.

При обох корпораціях існували таємні товариства — «профукси», в Чорноморі таке товариство називалося «Кубань», а в Запорожжі «Пороги». В них готували нові кадри для обох корпорацій. Чорноморе належало до КУСБ-у та до «Союзу Корпорацій Чорноморя», до якого входили всі однойменні товариства Чорноморя з Львова, Кракова, Познаня і Данцігу. Подібно було й з «Запорожем», яке належало до «Союзу Запорожя» із Прагою, Львовом, Варшавою, Данцігом і Віднем.

«Запороже» мало більш націоналістичне наставлення, а в «Чорноморі» панував поміркований дух і деякі його члени схилились до соціалізму. Це довело до того, що крайніші-націоналісти 1934 р. вийшли із «Чорноморя» й заснували Студентське Лицарство «Залізник», яке в 1937 р., після інциденту на Шевченківській Академії, де висвистано румунський національний гімн, закрито. Однак, в Чорноморі панувала насправді свобода думки й політичних переконань.

«Запороже» і «Чорноморе» виховували своїх членів на відповідальних громадсько-суспільних діячів, в них панувала взірцева дисципліна, що впливала з їхніх організаційних залогень. Молодий студент, вступаючи до товариства, складав присягу на вістрі шаблі, що буде боронити честь України, товариства і свою власну. Через один чи два семестри він ставав юнаком, а здавши козацький іспит з українознавства, пирового уставу, пісень і приписів Болъгара (правила уживання шаблі і поединків) ставав козаком і складав козацьку присягу. Юнаком він вибрав собі побратима, що опікувався ним увесь час. Юнаком і козаком він мусів учацати на сходинах і управляти шаблями. По закінченні студій і одруженні козака, на його прохання, переводили в стан неактивного козацтва. Тоді вже його зобов'язувала Рада Союзу Батьків чи Козацька Рада. За заслуги для товариства чи нації підносили його в стан Чесних Батьків, а за особливого значення заслуги іменували Почесним Батьком.

Провід товариства чи козацтва складався із старшого, його заступника, що вчив орудувати шаблею, писаря та старшого юнаків. Рада Батьків мала свого голову та писаря і була напрямним органом діяльності козацтва, тоді як старшина була виконно-репрезентаційною владою. Батьки допомагали матеріально козацтву в удержанні домівки, в закупах народних строїв, шабель, в комплектуваннях книгозбірень, у влаштуванні комерсів й т. п.

Студентські організації «Запороже» і «Чорноморе» були школою суспільно-громадського діяча і багато прислужились у протиставленні зусиллям румунської окупаційної влади і тому Стосеместровий Ювілей Чорноморя — це був ювілей цілої Буковинської України.

Партачі друкованого слова

В десятилітній історії Союзу Українських Студентських Товариств Америки журнал «Горизонти» займає окреме і почесне місце. Перше число цього журналу — українською мовою — появилос'я весною 1956 року за каденції другого президента СУСТА Олега Федішина. Всі наступні числа журналу вийшли в англійській мові. Редактором перших трьох томів (ч.ч. 1, 2, 3, 4, 5) був Володимир Стойко; редактором двох останніх томів (ч.ч. 6, 7, 8) — Юрій Мацик.

Поодинокі Управи СУСТА завжди дорожили кожночасною появою свого журналу. Для них «Горизонти» становили тяжкий і вибагливий процес праці. Журнал виходив рідко, і цей стан — здебільша зумовлений матеріально, чи пак фінансово — не легко було направи́ти. Однак — і цим гордились Управи СУСТА — журнал стояв на високому академічному рівні, був добре редагований, мав цікаву тематику і від самого початку свого існування став дорогим для української спільноти в Америці. Студентський журнал — завдяки старанності провідного активу СУСТА — здобув гідно право громадянства; «Горизонти» втішались довір'ям і добрим ім'ям.

І раптом — болючий удар. Влітку 1963 року, вже після VI Конгресу СУСТА, появилася анонімна публікація під заголовком «Горизонти». Ця публікація, користуючись заслуженим іменем журналу «Горизонти», як також іменем українського студентського Союзу в Америці, була логічним і останнім актом конаючого в судорогах студентського партацтва. Ті самі руки, що спричинились до обниження й спрощення стилю діяльності СУСТА, ще раз показали плід своєї роботи. Нелегальна поява т. зв. «Горизонтів» заскочила новообрану Управу Союзу, яка на своєму засіданні 21-го вересня 1963 року видала такий комунікат (подаємо лише уривки):

«I) Управа СУСТА, обрана на VI Ювілейному Конгресі, який відбувся в днях 5-6 липня ц. р., не є видавцем, а тим самим не є відповідальною за зміст і форму жур-

налу, який появилос'я перед кількома тижнями, вже після Конгресу, під назвою «Горизонти», і якого анонімові редактори вживають фірми СУСТА та зовнішніх форм, прийнятих в англійському виданні СУСТА, під цією ж самою назвою».

«3) Управа СУСТА прохає всіх членів Союзу трактувати цей журнал як приватне видання анонімів...»

Зміст цього «приватного видання анонімів» нагадує не журнал, а радше на швидку руку «зліплений» обіжник. І чого в ньому тільки немає! Доповіді, статті, меморандуми, рецензії, дві редакційні статті (у формі обіжників) з «Студентського Слова», «Адміністративний правильник СУСТА» і т. д. Всі ці матеріали в більшості були вже друковані в пресі; деякі доповідачі чи статті, які заслуговують на краще видання, появились без згоди авторів... Мова цього поширеного обіжника подвійна: українська й англійська. Часом одна, часом друга. Причина цього лежить в оригіналах передруків; в якій мові анонімові редактори статтю чи допис знайшли, в такій мові ці матеріали появились. Дійсно: невесела панорама!...

Зрештою, радимо читачам самим ознайомитися з цією публікацією. Знайомство, очевидно, не буде приємне, але що маємо казати ми, рецензуючи цей нещасливий обіжник?... Користь з перегляду згаданої публікації лежить, безперечно, в тому, що тут є нагода пізнати працю й осягнення студентських Санчо Панчів у ролі редакторів. І, подруге, придивившись ближче до цих партачів друкованого слова і переконавшись, як не треба видавати такого роду публікації, можна зрозуміти душевний настрій (чи біль) тих студентських діячів, які впродовж років стояли на сторожі гідних студентських видань.

Сподіваємось, що шостий том журналу «Горизонти», продовжуючи добрі традиції друкованого слова СУСТА, незабаром побачить денне світло. Ми щиро радітимемо його появі.

VII Конгрес ТУСМ-у ім. М. Міхновського

КОМУНІКАТ ПРЕЗИДІЇ

В днях 18 і 19 травня 1963 року в академічних залах Вейн Стейт Університету в Детройті, Мишиген, ЗДА відбувся VII Конгрес Товариства Української Студіюючої Молоді ім. Миколи Міхновського. Конгрес підготувала Головна Управа Товариства. Господарем Конгресу був Осередок Діяльності ТУСМ-у в Детройті.

В Конгресі взяло участь 75 делегатів і 50 гостей. Делегати прибули з таких Осередків Діяльності ТУСМ-у: Філядельфія, Нью Йорк, Ньюарк, Детройт, Клівленд, Торонто, Чикаго, Монреаль. Конгрес проводила Президія в складі: Ігор Чума (Філядельфія) — голова, Ігор Кунаш (Клівленд) — заступник, Тамара Дужа (Детройт) і Зеня Сохор (Філядельфія) — секретарки.

Сьомий Конгрес ТУСМ-у відкрив голова Товариства Богдан Кульчицький, привіт від господарів Конгресу виголосив Тарас Когут, голова Осередку Діяльності в Детройті. Молитву провів о. Патрикій Пашак, ЧССВ. По виборі ділових комісій і відчитанні протоколу з VI Конгресу голова Ігор Чума прочитав численні привіти, між іншими від: митрополита Кир Йосифа, архієпископа Бучка, єпископа Платона, губернатора Мишиген Ромні, сенаторів МекНамара і Гарта, посадника Детройту Кевано, Українського Університету в Мюнхені, Централі СУМ-у з Бельгії, Англії, Німеччини і Канади, Пласту, УНС, НТШ, СФУЖО, поодиноких Осередків СУМА, середньошкільників ТУСМ-у Ньюарку, Філядельфії і ін. Усно вітали Конгрес: від Проводу ЗЧ ОУН, мгр. Гановський від Головної Управи СУМА, д-р Дужий від Головної Управи ООЧСУ, п. Ласка від УККА, духовий управитель СУК «Провидіння» о. Прокопович, д-р Г. Васькович, проф. д-р Дольницький, мгр. Т. Онуферко, Богдан Футей від СУСТА, А. Лободоцький від ТУСК «Обнова» Детройт, п. Тарнавський від Інституту Української Культури і ін. Загально відчитано 65 привітів.

Ділові Комісії, які взялися негайно до праці, були такі:

1. Мандатна Комісія — Ігор Чума (Філядельфія) — голова, Ігор Кунаш (Клівленд), Ігор Іваницький (Детройт);
2. Статутова Комісія — Константин Савчук (Нью Йорк) — голова, Ігор Скобяк (Чикаго), Ігор Стебельський (Торонто), Нуся Ковальчук (Філядельфія), Богдан Кульчицький (Філядельфія);
3. Номінаційна Комісія — Тарас Когут (Детройт) — голова, Роман Куропась (Філядельфія), Наталка Бандера (Торонто);
4. Резолюційна Комісія — Євген Гановський (Нью Йорк) — голова, Рената Шаран (Філядельфія), Аскольд Скальський (Філядельфія), Петро Крутяк (Чикаго), Зеня Тарчанин (Клівленд);
5. Програмова Комісія — Володимир Будзьяк (Нью Йорк) — голова, Зірка Бернадин (Філядельфія), Олег Грод (Чикаго), Пантейлемон Процик (Філядельфія).

В програмі Конгресу виголошено чотири доповіді:

1. «Український націоналізм в теорії і практиці» — Володимир Будзьяк (Нью Йорк);
2. «Участь українських студентів і громадянства в американському суспільному житті» — Тарас Когут (Детройт);
3. «Об'єднанні Нації і Антибольшевицький Блок Народів» — Аскольд Скальський (Філядельфія);

4. «Товариство Української Студіючої Молоді ім. Миколи Міхновського» — Богдан Кульчицький (Філядельфія).

По доповідях відбулася дискусія, в якій брали участь делегати і гості. Після вислухання звітів уступаючої Головної Управи (голови, фінансового референта та ідеологічного) дискусії над звітами і уділення абсолютії, VII Конгрес ТУСМ-у вибрав Головну Управу в такому складі: Богдан Кульчицький (Філядельфія) — голова, Константин Савчук (Нью Йорк) — 1-ий заступник і ідеологічно-політичний референт, Тарас Когут (Детройт) — 2-ий заступник і організаційний референт, Аскольд Скальський (Ньюарк) — 3-ий заступник і референт зовнішніх зв'язків, Роман Гуцал (Монреаль) — 4-ий заступник і представник на Канаду, Тамара Дужа (Детройт) — пресовий референт, Володимир Будзьяк (Нью Йорк) — фінансовий референт, Рената Шаян (Філядельфія) — секретар протоколів, Леся Чорнобрива (Філядельфія) — секретар кореспонденції, Ігор Кунаш, Зеня Сохор, Зірка Колінко, Марта Савчак — вільні члени. Контрольна Комісія: Ігор Чума (Філядельфія) — голова, Богдан Футей (Клівленд), Ігор Іваницький (Детройт), Зенон Филипович (Філядельфія), Роман Крутяк (Чікаго). Товариський Суд: Наталка Бандера (Торонто) — голова, Богдан Вальків (Монреаль), Юрій Кульчицький (Клівленд), Маруся Подгурська (Детройт), Ігор Скубьяк (Чікаго).

VII Конгрес ТУСМ-у своєю успішною працею залишив в серцях учасників почуття задоволення і додав охоти до дальших досягнень.

За Президію Конгресу:

Ігор Чума — голова

Ігор Кунаш — заступник

Тамара Дужа і Зеня Сохор — секретарки

К о м у н і к а т

ПРЕЗИДІЇ ШОСТОГО (ЮВІЛЕЙНОГО) КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА АМЕРИКИ

В дні 6 і 7 липня 1963 року в Клівленді, Огайо, в приміщенні Вестерн Різерв Університету, відбувся Шостий Конгрес Союзу Українських Студентських Товариств Америки. Господарем Конгресу була місцева студентська клітина СУСТА — Українське Студентське Т-во ім. Адама Коцка.

В Конгресі брали участь 46 умандатованих делегатів, які репрезентували такі студентські громади: УСГ — Балтімор, Мериленд — 2 мандати; УСГ — Бюфало, Нью Йорк — 2 мандати; УСГ — Вашингтон, Д. К. — 2 мандати; УСК — Гантер Каледж, Нью Йорк — 2 мандати; УСК — Вейн Стейт Університет, Дітройт, Мишиген — 4 мандати; УСК — Кент — 2 мандати; УСТ ім. А. Коцка — Клівленд, Огайо — 4 мандати; УСГурток — Колумбійський університет, Нью Йорк, Н. Й. — 2 мандати; УСГ — Нью Йойк, Н. Й. — 5 мандатів; КСК — Ратгерс Університет, Нью Бронсвік, Нью Джерзі — 1 мандат; УСГ — Рочестер, Н. Й. — 1 мандат; УСГ ім. Луки Мишуги — Сиракюзи, Н. Й. — 2 мандати; УСГ — Урбана, Ілл. — 1 мандат; УСГ — Філядельфія, Па. — 9 мандатів; УСГ — Чікаго, Ілл. — 4 мандати; УСГ — Ютика, Н. Й. — 1 мандат.

Крім цих мандатів від студентських громад і клубів, по одному мандатові мали члени уступаючих керівних органів СУСТА — всіх разом 17. Таким чином 6-ий Конгрес СУСТА мав 63 управлені мандати.

Конгрес вітали усно представники різних українських установ і організацій. Також наспіли чисельні письмові привіти. Від станових студентських організацій ЦЕСУС-у і СУСК-у усно вітали Конгрес президент Євген Гановський і президент Юрій Борис.

Конгресову доповідь на тему «Для тих, що придуть після нас» виголосив д-р Зенон Винницький, один із засновників СУСТА. В своїй доповіді прелегент, що є одним з найбільш заслужених студентських діячів нашого недавнього минулого, накреслив період формування Союзу Українських Студентських Товариств Америки і подав відповідні сугестії щодо студентської праці та настанови в майбутньому. Прелегент зазначив, що «період творення СУСТА не був періодом спокою, тиші, миру, платонічної любови й ідеальної гармонії в молодому українському студентському середовищі»... На студентських обрях української Америки проходили тоді гурагани... Період творення вашого Союзу, — говорив колега Винницький — був періодом боротьби концепцій, поглядів, методів і людей, що дані концепції заступали. Це був час боротьби за правопорядок в українському студентському середовищі Америки, а що найважливіше — боротьби, щоб наші студентські організації були дійсно студентськими!» Прелегент закінчив свою доповідь зверненням до учасників Конгресу «зберегти цей дух, що динаміку, які характеризували засновників СУСТА. До цього кличуть Вас труди тих Ваших колег, які впродовж 10 років вкладали працю в діяльність і розбудову Вашого студентського Союзу».

Звіт з діяльності Управи СУСТА за роки 1961-63 прочитав президент СУСТА Володимир Прибила; звіт Контрольної Комісії СУСТА прочитав Константин Савчук, голова КК; звіт Товариського Суду СУСТА склав Степан Хемич, голова ТС. Після звітів відбулася досить бурхлива й частинно гостра дискусія, в якій брала участь майже половина учасників Конгресу. Під час звітів і дискусії гостро засуджено деякі негативні прояви в студентському середовищі, як, наприклад, скликання так званого «2-го Українського Студентського Ідеологічного Конгресу», що через непотрібний поспіх, невідповідну підготову й брак виразних завдань спричинився до незгоди в студентських рядах, як також став трибуною для поширювання нездорових тенденцій серед нашої студіюючої молоді. Другим прикладом — їх було більше — нищівної критики послужило видання т. зв. «Пропамятної книги СУСТА», що тенденційно й некорисно навітлює блискучі сторінки українського студентського руху в Америці. Після звітів та дискусій, на пропозицію Контрольної Комісії, Конгрес уділив абсолюторії уступаючим керівним органам СУСТА.

Справу Українського Стипендійного Фонду реферував Богдан Фштей; про акцію засування першої української катедри в Америці говорив Ст. Хемич, президент ФУК; про ЦЕСУС, його сучасне положення і пляни на найближче майбутнє говорив Євген Гановський, президент ЦЕСУС-у. В своєму слові колега Гановський зазначив, що він робить відповідні кроки в напрямі скликання наступного Конгресу ЦЕСУС-у, який має відбутися в 1964-му році.

Під час Конгресу працювали такі ділові комісії: Мандатна — голова Тадей Гарнавський; Номінаційна — Олег Послушний; Резолюційна — Марта Савчак; Організаційна — Олег Коверко; Фінансова — Мирос-

лава Пришляк; Комісія для перевірення протоколу з 5-го Конгресу СУСТА — голова Ігор Чума. У висліді ділових нарад поодиноких комісій, дебатів і розмов накреслено в загальному напрямі праці СУСТА в майбутньому, як також винесено ряд постанов і резолюцій.

На пропозицію Номінаційної Комісії Конгрес одногослоно вибрав керівні органи СУСТА на наступну каденцію (1963-1965 рр.): Управа СУСТА: Богдан Футей (Клівленд) — президент; Ігор Чума (Ньюарк) — 1-ий віце-президент і керівник організаційних справ; Юрій Кульчицький (Клівленд) — 2-ий віце-президент і керівник зовнішніх зв'язків; Богдан Сацюк (Чикаго) — 3-ій віце-президент і керівник культ.-освітніх справ; Ляриса Ганущак (Нью Йорк) — 4-ий віце-президент і керівник стипендійно-допомогових справ; Марта Савчак — 5-ий віце-президент і керівник преси та інформації; Марійка Хемич (Нью Йорк) — 6-ий віце-президент і керівник справ ФКУ; Таня Матійців (Чикаго) — 7-ий віце-президент і керівник середньошкільних справ; Зеня Тарчанин (Клівленд) — генеральний секретар; Юрій Грабець (Клівленд) — скарбник; Андрій Лободоцький (Дітройт) — голова Комісії Організаційних Справ; Оксана Богачевська (Філядельфія) — голова Комісії Зовнішніх Зв'язків; Ігор Гапій (Сиракузи) — голова Комісії Культ-Освітніх Справ; Андрій Бігун (Вашингтон) — голова Комісії Стипендійно-Допомогових Справ; Роман Циган (Філядельфія) — голова Комісії Преси й Інформації; Оленка Никорович (Філядельфія) — голова Комісії ФКУ; Роксоляна Білас (Ютика) — голова Комісії Середньошкільних Справ.

Контрольна Комісія СУСТА: Мирослава Пришляк (Ньюарк) — голова; Володимир Карпінч (Філядельфія) і Ярослав Кравс (Сиракузи) — члени.

Товариський Суд: Константин Савчук (Нью Йорк) — голова; Олег Послушний (Філядельфія) і Володимир Маєвський (Вашингтон) — члени.

В рямках Конгресу відбувся Ювілейний Студентський Бенкет і Студентський Баль. Обидві ці імпрези відбулися в Лей Шор Хотел. Під час Бенкету, який проводив Ігор Чума, виступив з доповіддю д-р В. Шан-

В час посвячення площі під пам'ятник Т. Шевченкові в Вашингтоні (21. 9. 63). Зліва направо: Константин Савчук, голова Товариського Суду СУСТА, Богдан Футей, президент СУСТА і Юрій Кульчицький, віце-президент зовнішніх зв'язків СУСТА.

дор, визначний український суспільний діяч і великий прихильник студентського руху в Америці. В своїй доповіді прелегент закликав українських студентів до невтомної і творчої праці в користь України.

6-ий Конгрес Союзу Українських Студентських Товариств Америки являвся Ювілейним Конгресом. Десять років тому, в 1953 році, засновано наш Студентський Союз. З приводу цього запропоновано й схвалено бурхливими оплесками окремі Ювілейні резолюції. Резолюції запропонував і прочитав Михайло Почтар, довголітній член Управи СУСТА й один з видатних українських студентських діячів Америки.

На окрему подяку заслуговує Українське Студентське Товариство ім. Адама Коцка за успішну підготову 6-го (Ювілейного) Конгресу СУСТА.

За Президію 6-го Конгресу СУСТА:

Константин Савчук (Нью Йорк) — голова, Андрій Масюк (Філядельфія) і Богдан Сацюк (Чикаго) — заступники, Таня Цибик (Ньюарк) і Оксана Багачевська (Філядельфія) — секретарки.

3 діяльності українського студентства

ПАНЕЛЬ, ВЛАШТОВАНИЙ КОЛУМБІЙСЬКИМ ГУРТКОМ

30-го листопада 1962 р. Управа Українського Гуртка при Колумбійським Університеті влаштувала цікавий панель на тему «До питання студентства і громадянства». В панелі брали участь від громадянства: ред. І. Кедрин Рудницький, д-р Я. Падох, д-р М. Прокоп, а від студентства: К. Савчук (Член ТУСМ-у Нью-Йорк), Л. Ганущак (член ТУСМ-у Нью Йорк), М. Савчак (член ТУСМ-у Нью Йорк) і М.

Цегельська як модератор. Панелісти обговорили ряд питань, м. ін. різниці поміж теперішніми студентами і студентами 30-их років, якою має бути діяльність сучасного студента, роля студентів в українському політичному житті, відношення студентів до політики, студенти як провідна верства.

Цей панель до певної міри розворушив громадянство і викликав у нього більше зацікавлення студентством.

КОНФЕРЕНЦІЯ В 40-РІЧЧЯ ЦЕСУС-у ТА 10-РІЧЧЯ СУСТА

24-го лютого 1963 року члени Українського Гуртка при Колумбійському університеті влаштували конференцію, присвячену 40-річчю заснування ЦЕСУС-у та 10-річчю СУСТА. Програма складалася з двох доповідей та з панелю. Першу доповідь на тему «СУСТА з перспективи 10 років» виголосив м-р. М. Почтар, кол. віце-президент і визначний діяч СУСТА. Другу доповідь на тему ЦЕСУС-у виголосив д-р З. Винницький з Клівленду, один із засновників СУСТА та кол. провідний член ЦЕСУС-у. У панелі на тему «ЦЕСУС і його майбутнє» взяли участь Є. Гановський, голова ЦЕСУС-у (ТУСМ Нью Йорк), К. Савчук кол. президент СУСТА (ТУСМ

Нью Йорк), П. Дорожинський, кол. голова ЦЕСУС-у, і О. Зінкевич, кол. секретар ЦЕСУС-у. Більшість панелістів погодилася на певну розв'язку в справі ЦЕСУС-у, а саме — скликання З'їзду ЦЕСУС-у та його перебудова в Координаційний Центр, до якого входили б по два представники з кожного крайового союзу, що з-поміж себе вибирають президента і інших членів Управи.

Ця успішна конференція показала, що українські студенти в Америці не тільки працюють в своїм власнім Союзі, але й стараються шляхом дискусій та виміни думок розв'язати певні проблеми української студентської центральної організації.

СУСТА НА 16-МУ КОНГРЕСІ ЮСНСА

На Конгресі ЮСНСА, який відбувся в днях 17-29 серпня 1963 р., репрезентували СУСТА двоє членів з Управи: Т. Матійців — віце-президент середньошкільників та Б. Сацюк — віце-президент культурно-освітніх справ ТУСМ — Чикаго. Делегація СУСТА нав'язала на Конгресі зв'язок з американськими консервативними студентами, які дуже зацікавились

брошурою, підготованою делегатами СУСТА на тему «Академічна свобода в ССРСР». На Конгресі Б. Сацюк нав'язав контакт з делегацією південно-американської держави Колумбії, і, завдяки своєму знанню еспанської мови, обговорив з нею українську проблему та питання поневолених Москвою народів.

ВИСОКОШКІЛЬНА КОНФЕРЕНЦІЯ СУСТА

Продовжуючи традицію Високошкільних Конференцій СУСТА, в Філадельфії 7-го грудня 1963 року відбулася перша така конференція за теперішньої Управи СУСТА. Загальним кличем, під яким проходили всі доповіді конференції, було: «Українська мова — ешан-зілля українського студентства». В програму Конференції входили доповіді, спільний обід та товариський вечір.

Першу доповідь на тему «Розвиток української мови» виголосив член

УСГ в Філадельфії, Марко Царинник, який стисло представив розвиток української мови від найдавніших часів. Марійка Сідляк з Балтімору виголосила доповідь на тему «Американізація української мови»; цю доповідь прелегентка ілюструвала прикладами, накрученими на магнетичній тасмі. Обидві доповіді, добре опрацьовані і виголошені чистою українською мовою, викликали багато зацікавлення у присутніх.

З діяльності ГУ ТУСМ-у

ЗУСТРІЧ ЧЛЕНІВ ТУСМ-у НА ОСЕЛІ СУМА В ЕЛЛЕНВІЛІ

У днях 27-28 липня 1963 року відбулася на оселі СУМА в Елленвілі зустріч членів ТУСМ-у, на яку прибуло коло 30 студентів з ОД Нью-Йорку, Філадельфії та Ньюарку. Програма зустрічі складалася з трьох частин: панель, який відбувся в суботу і з доповідей д-ра П. Мірчука та м-р К. Савчука, що їх присутні вислухали в неділю. В панелі на тему «Міжнародні події і українська визвольна політика» взяли участь М. Глуха (Нью-Йорк), З. Колінко (Філадельфія), А. Скальський (Філадельфія), К. Семанишин (Ньюарк) і м-р А. Ведрій (Нью-Йорк) як модератор.

Панель мав за завдання представити ставлення членів ТУСМ-у до міжнародних подій, особливо до тих, які може колись в майбутньому матимуть певний вплив на українську проблему. Під час дискусії панелісти обговорювали такі питання, як конфлікт поміж Китаєм і ССРСР, політи-

ка Ватикану щодо російської Православної Церкви, ставлення американської закордонної політики до української проблеми, шляхи, якими поневолені Москвою народи можуть визволитися і т. д.

Доповідь д-ра П. Мірчука «У 80-ліття Д. Донцова» була надзвичайно цікава. Доповідач подав короткий життєпис Донцова, а опісля присвятив багато часу на обговорення ідей Донцова, які впливали на думання кількох поколінь українців.

Друга доповідь на тему «Ідеологічно-політичні заложення ТУСМ-у та їх практичне застосування в товаристві», виголошена м-р К. Савчуком, першим заступником та ідеологічно-політичним референтом при ГУ, була пов'язана з доповіддю д-ра П. Мірчука, бо, як зазначив доповідач, ідеологічні заложення ТУСМ-у до великої міри базовані на ідеях, які пропагує Донцов у своїх творах. Найголов-

ніші заложення ТУСМ-у, що їх доповідач обговорив, такі: ідея нації як найвищої спільноти в суспільному житті, самостійність як головний імператив нашої нації, до якого ми повинні іти шляхом визвольної боротьби, потреба провідної верстви, члени якої повинні

плекатися в ТУСМ-і, визнання вартості індивідуума та прийняття засад войовничого християнізму.

Вступне слово виголосив інж. Кульчицький, голова ТУСМ-у, а зустрічю керував В. Будзяк, член Головної Управи.

СТУДІЙНА КОНФЕРЕНЦІЯ ТУСМ-у

16-го листопада 1963 р. відбулася, влаштована Головною Управою ТУСМ-у та ОД в Нью Йорку Студійна Конференція, присвячена творчості д-ра Д. Донцова з нагоди його 80-ліття. Конференція була поділена на дві частини: студійну та мистецьку. В програму студійної частини, якою провадив мгр З. Кравець, кол. Президент СУСТА, входили 4 доповіді та коротке вступне слово мгра К. Савчука, 1-го заступника та ідеологічно-політичного референта при ГУ ТУСМ-у. Наступні члени ОД Нью Йорку виголосили доповіді: мгр А. Бедрий — «Філософічні основи націоналізму Донцова», Марта Савчак — «Донцов як ідеолог українського самостійництва», мгр К. Савчук — «Д. Донцов — ідеолог українського аристократизму», В. Будзяк — «Д. Донцов — ідеолог українського традиціоналізму». Першу частину Конференції відкрила Л. Ганущак, голова ОД Нью

Йорку, яка багато спричинилася до успіху Конференції.

Мистецька частина, якою провадив І. Заяць, один з членів-засновників ТУСМ-у, складалася з трьох частин: виступу інж. Є. Маланюка із споминами про д-ра Д. Донцова та поетів «Вісника», доповіді С. Луцької на тему «Д. Донцов як літературний критик» та рецитацій віршів поетів «Вісника» — Маланюка, Мосендза, Теліги, Клена, Стефановича, Гриви і ін. — членами ОД Нью Йорку — М. Глухою, В. Клецьор, В. Микуленко та Л. Микуленко.

Змістовно можна уважати цю Студійну Конференцію, присвячену творчості д-ра Д. Донцова, як одну з найкращих конференцій ТУСМ-у. Реферати були цікаві та старанно опрацьовані, а мистецький вечір добре підготований. Цікавою була також виставка творчости Донцова — його книжок, статей та публіцистики, яку зорганізував д-р О. Соколишин.

Учасники Студійної Конференції ТУСМ-у, присвяченої д-рові Дмитрові Донцову, яка відбулася 16-го листопада 1963 року в Нью Йорку. Зліва направо: Василь Рясак, д-р Володимир Савчак, проф. Павло Савчук, мгр. Зенон Кравець, д-р Олександр Соколишин (позаду), Мирослав Шмігель, Іван Вівчар, Зенон Бабюк, Світлана Луцька, мгр. Михайло Почтар, Ляриса Ганущак, д-р Зенон Винницький, Марта Савчак і мгр. Константин Савчук. Учасники стоять біля виставки творів Дмитра Донцова, яку влаштував д-р Олександр Соколишин.

ПРЕСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ГОЛОВНОЇ УПРАВИ

Головна Управа ТУСМ-у періодично видавала під редакцією Х. Кульчицької при «Гомоні України» свою сторінку «Студентська Думка». За останній рік вийшло 11 чисел «Студентської Думки». Крім того появи-

лися дві неперіодичні сторінки з нагоди 7-го Конгресу ТУСМ-у: одна сторінка, зредагована К. Савчуком, появилася при «Свободі», а друга, зредагована Х. Кульчицькою, при «Америці».

З діяльності ОД ТУСМ-у

З ПРАЦІ ОД У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ

8-го вересня 1962-го року відбувся інавгураційний вечір академічного року з програмою, до якої входили такі доповіді: Б. Кульчицький, голова ТУСМ-у — «Український націоналізм», А. Скальський — «М. Міхновський наш Патрон», М. Мазурок — «Українські студенти і їх завдання», З. Колінко — член ГУ ТУСМ-у — «Чому я належу до ТУСМ-у».

12-го жовтня 1962 року відбулися святкові сходи Осередку для вшанування пам'яті Степана Бандери в річницю його смерті.

ОД провів під час Різдвяних Свят дуже успішну коляду. Члени ОД заколядували 241 долар на «Фенікс» і 332 долари на Визвольний Фонд.

ОД взяв активну участь у Філядельфії разом з Українською Студентською Громадою, Осередком СУМА, «Молодою Просвітою» та «Зарево» в святі Крут. Доповідь виголосив голова ТУСМ-у інж. Б. Кульчицький.

17-го лютого 1963 року відбулися Загальні Збори ОД, якими провадила Президія в складі: М. Головецький

Знімка «Сім Струн» з Академічного Вечора ОД ТУСМ-у Філядельфія, який відбувся 18. листопада 1963. Члени Філядельфійського Осередку ТУСМ. Зліва направо: Леся Чорнобрива, Люба Капій, Марта Матчин, Зеня Сохор, Оксана Ванчицька, Галя Сагата, Наталка Ковальчук.

(голова) та М. Мазурок, З. Филипович. Після звіту уступаючого голови інж. Б. Кульчицького та звіту Контрольної Комісії, вибрано нову Управу в такому складі: Р. Циган — голова, З. Филипович — заступник голови, Л. Чорнобрива — секретар, Р. Шаран — скарбник, З. Колінко і Б. Кульчицький — члени.

28-го вересня Секція Середньошкільників при ОД Філядельфії влаштувала виступ молодих талантів. На вечорі Леся Чорнобрива виголосила доповідь на тему «Можливості високої освіти в Америці», а Олег Лисяк — «Репортаж з поїздки по європейських країнах». У мистецькій частині участь взяли Г. Сагата, З. Вонторський, І. Мельник, М. Лучишин, М. Гайдучок та Б. Гайдучок.

13-го грудня 1963 р. відбулися загальні збори Секції Середньошкільників при ОД у Філядельфії. Зборами керувала Президія в складі: З. Вонторський — голова, З. Колінко — секретар. Нову Управу на 1963-1964

рік вибрано в такому складі: Б. Зеневич — голова, О. Боднар — заступник, Х. Заброцька — секретар, А. Драбик — скарбник, Р. Квасницький — орг. реф., М. Рогатинська — прес. реф., О. Стулковська, Н. Мисько, та А. Долинська — вільні члени. Контрольну Комісію очолила О. Козоріз, а Товариський Суд О. Вонторський.

Академічний вечір, присвячений творчості Лесі Українки, відбувся 18-го листопада 1963 р. в Філядельфії. В програму вечора входили рецитації творів поетеси, сольові співи, фортепіанове сольо та доповідь Х. Кульчицької. Участь в мистецькій частині вечора взяли такі члени Осередку: Л. Кругла, З. Вонторський, О. Ванчицька, Л. Чорнобрива, Л. Капій, Н. Ковальчук, Г. Сагата, М. Матчин, З. Сохор, М. Мазурок, А. Масюк.

Подібні академічні вечори влаштували ОД Ньюарку 21 грудня 1963 р. і ОД Сиракюз 22 грудня 1963 р. Програму підготували члени Осередку з Філядельфії.

Осередок ТУСМ-у Філядельфія. Осередок начислює 100 членів. Усіх на знімці немає. Перший ряд згори по середині: Голова Головної Управи Богдан Кульчицький.

З ПРАЦІ ОД ТУСМ-у В НЮ ЙОРКУ

25-го лютого 1963 року на сходах ОД виступив І. Вівчар з доповіддю про патрона Товариства М. Міхновського та його твір «Самостійна Україна». Доповідач подав короткий життєпис М. Міхновського, а описля зупинився на цьому його творі, в якому він перший підніс гасло про konieczність самостійности для України.

22-го квітня 1963 року відбулася зустріч членів ОД з головою ЦК АБН п. Ярославом Стецьком. Зустріч відбулася у формі інтерв'ю, в якому члени мали нагоду ставити п. Я. Стецькові різного роду питання, зв'язані з АБН та з його діяльністю на зовнішньому відтинку.

21-го грудня 1963 року члени ОД Нью Йорку виступили з доповідями на вечорі, що його влаштували Нью Йоркський Осередок СУМА і 2-ий Відділ ООЧСУ. Виголошено такі доповіді: М. Савчак — «Д. Донцов — ідео-

лог українського самостійництва», мгр К. Савчук — «Д. Донцов — ідеолог українського аристократизму», В. Будзьяк — «Д. Донцов — ідеолог українського традиціоналізму».

Вечір відбувся в рамках Українського Народного Університету. Поважна кількість громадянства тепло вітала доповідачів. Після виголошення доповідей відбулась цікава дискусія. Такого роду імпрези, в яких громадянство має нагоду пізнати молодих представників нової української інтелігенції, повинні відбуватися частіше.

Пишучи про діяльність Осередку ТУСМ-у в Нью Йорку, треба зазначити, що він відіграв першорядну роль у влаштованні двох імпрез, згаданих вище — Зустріч членів ТУСМ-у в Елленвілі і Студійна Конференція, присвячена д-рові Д. Донцову.

ПРАЦЯ ОД В ДІТРОЙТІ

28-го листопада 1963 року відбулися Загальні Збори Осередку Діяльности ТУСМ в Дітройті. Голова Осередку Тарас Когут у своєму звітному доповіді широко навітлив його діяльність.

Дітройтський ОД ТУСМ на протязі року відбув сім засідань Управи, трое ширших сходів членства, святкові сходи, товариську вечірку, провів технічну підготовку VII. Конгресу ТУСМ-у.

На зовнішньому відтинку вислано післявиборчі конгратulatoryні листи новообраному губернаторові стейту Мішіген всім вибраним федеральним конгресменам. У березні 1963 р. вислано лист конгресменові Д. Фладові з подякою за резолюцію в справі створення Комітету Поневолених Націй при Конгресі. В цій справі вислано також листи з проханням підтримати резолюцію Флада, до всіх конгресменів стейту Мішіген, до конгресмена Г. Смита, голови Комісії Правил у Палаті Репрезентантів і до федеральних сенаторів Мішігену. Вислано подяку конгресменові Т. Дульському, який вніс резолюцію про видання поштового значка «Шевченко — чемпіон Свободи». Майже від усіх згада-

них вище осіб наспіли відповіді, в яких вони запевняють про свою співпрацю і поінформованість в справах українського народу.

У місцевій газеті «Дітройт Ньюз» ОД забрав голос у справі продажу збіжжя Росії, висловивши застереження щодо цієї акції, бо, крім «перших між рівними», жадна інша особа в Росії із американського збіжжя не скористає. Лист, підписаний головою ОД, був вміщений на редакційній сторінці.

Члени ОД взяли численну участь в офіційному прийнятті для оо. Василіяні, яке влаштувала Українська Католицька Парохія Непорочного Зачаття в грудні 1962 р. з нагоди їх приїзду до Дітройту, а також в коляді і в Крутянському Апелі. Члени ОД брали участь у Високошкільній Конференції СУСТА, влаштованій УСТ Дітройт, в студійній конференції, присвячена 20-літтю УПА, в комітеті парохіяльних і українознавчих шкіл та молодечих організаціях міста Дітройту для відзначення 150-ліття народин Тараса Шевченка, в збиранні датків на Фонд Катедри Українознавства, в зустрічі з головою ЦК

АВН п. Ярославом Стецьком. Члени ОД були присутні на панахиді по сл. п. Степанові Бандері.

Загальний прибуток ОД за звітний рік становить 939.52 дол., а видаток 750.82; сальдо дол. 188.70 знаходяться в банку.

До Управи ОД ТУСМ Дітройт на

рік 1963/64 вибрано: голова Тарас Когут; 1-ий заступник і організаційний референт — Ростислав Байко; 2-ий заступник (Захід) — Вікта Гаховська; 3-ій заступник (Схід) — Ліда Гавілей, секретар — Тамара Дужа, фінансовий референт — Анна Ковальчук, пресовий референт — Ігор Іваницький.

НОВІ ОСЕРЕДКИ ДІЯЛЬНОСТІ ТУСМ-У

Клівленд:

На Загальних Зборах Осередку, які відбулися 17 грудня 1962 р., вибрано Управу в такому складі: голова — Ю. Кунаш, заступник — Юрій Кульчицький, секретар — Зеня Тарчанин, скарбник — Олена Мельник, члени — Рома Вирста і Степан Дзюба. Контрольну Комісію очолив А. Блажків, а Товариський Суд Богдан Фугей.

Чикаго:

На Загальних Зборах Осередку 2 листопада 1963 р. присутні вислухали доповідь Б. Сацюка на тему «Русифікація української мови» та звіти з Конгресу СУСТА та ЮСНСА. Вибрано нову Управу в такому складі: голова — М. Кулас, заступник — Р. Михальцевич, секретар — І. Гікава, скарбник — І. Скобяк, пресовий референт — О. Гікава-Сацюк, референт зовнішніх зв'язків — И. Грод, культ.-освітній референт — О. Гриневич; Контрольну Комісію очолив П. Надзікевич, а Товариський Суд С. Василів.

Сиракюз:

5-го жовтня 1963 р. відбулися Загальні Збори нового Осередку Діяльності ТУСМ-у в Сиракюзах. Зборами керувала Президія в складі: М. Бога-

тук — голова та М. Іванів — секретар. Управу ОД в Сиракюз вибрано в такому складі: М. Іванів — голова, С. Яремко — заступник і організаційний референт, І. Бойчук — секретар, З. Карпишин — скарбник, О. Гридик — пресовий референт; Контрольну Комісію очолив М. Богатюк, а Товариський Суд Д. Кузьма.

Ньюарк:

Засновуючі збори ОД в Ньюарку відбулися 8-го березня 1963 р. Нову Управу вибрано в такому складі: К. Семанишин — голова, Р. Шабунчак — заступник, Л. Пасічняк — секретар, А. Питляр — скарбник, М. Гарматій — член.

Міннеаполіс:

24-го вересня 1963 р. заходами ініціативної групи, що її очолював М. Микуляк, і в порозумінні з Гол. Управою ТУСМ-у засновано новий ОД в Міннеаполіс, Міннесота. На Загальних Зборах, після короткої доповіді М. Микуляка про потребу створення ОД ТУСМ-у в Міннеаполіс, вибрано Управу в такому складі: М. Микуляк — голова, Р. Колоніцький — заступник, Л. Свінцицька — секретар, Я. Підгайний — скарбник, Контрольну Комісію очолила Н. Дорошак, а Товариський Суд О. Муха.

СТУДІЙНІ ДНІ В НЬЮ ЙОРКУ

9-го листопада 1963 р. відбулися в Українському Інституті Америки Студійні Дні, влаштовані Управою УСГ Нью Йорк. Програма складалася з одної доповіді і панелю. Ю. Волошин виголосив цікаву доповідь на тему «Українське громадянство та американська політика». Головною тезою цієї доповіді було: нам, українцям, треба звертати особливу увагу на американську зовнішню політику і підтримувати таких кандидатів, зовнішня політика яких нам найбільше

відповідає. Доповідач вважає за konieczне підтримувати американські консервативні кола, які в деяких випадках пропонують дуже прихильну для нас політику, голосувати у виборах бльоком і в такий спосіб впливати на кандидатів.

В панелі на тему «Український студент і американські політичні партії» взяли участь д-р Я. Падох, п. Й. Лисогір, п. П. Ярема, Богдан Фугей — президент СУСТА (ТУСМ Клівленд), Е. Лащик та Я. Лешко як модератор.

Р е ц е н з і я

Фальшування історичного розвитку української літературної мови

Видавництво Київського університету видало книжку М. Івченка — «Сучасна українська літературна мова» (1962 р., 592 стор., звичайної книжкової 8-ки, тираж 10.000 прим.). На звороті титульної сторінки зазначено від видавництва, що в основу книги покладено лекції, які читав автор у високих школах Української ССР, що ці лекції відповідають програмі високих шкіл і подають «основні відомості з курсу сучасної української літературної мови — лексикології, фонетики, графіки, ортографії, морфології і синтаксу». Далі зазначено, що книга розрахована на фахівців-науковців, студентів філологічних факультетів та педагогічних інститутів, викладачів середніх шкіл та на широке коло читачів.

Книга складається з п'ятьох розділів: I. Вступ; II. Лексика і фразеологія; III. Фонетика; IV. Граматика і ортографія; V. Граматика. Другий розділ має свої спеціальні підрозділи: I. лексика в системі сучасної української мови; II. Склад сучасної української лексики з погляду її походження; III. Лексика сучасної української мови з погляду її активного і пасивного запасу; IV. Лексика сучасної української мови з експресивно-стилістичного погляду; V. Лексика сучасної української мови з погляду її соціально-діалектного складу; VI. Фразеологія української мови; VII. Основні риси розвитку української лексики і фразеології в радянську епоху; VIII. Українська лексикографія. В свою чергу кожен даний розділ має свої заголовки, теми лекцій, що чергуються параграфами, напр.: § 1. Предмет, завдання і значення курсу; § 2. Українська літературна мова; § 3. Українська мова серед інших слов'янських мов і т. д. Таких параграфів з відповідними назвами там є 326. Достатнього матеріалу накопичено досить багато; підкріплено його текстами, цитатами з мистецьких творів і політичної літератури.

Здавалося б, це є відрядне явище,

що в науці українознавства появився такий курс лекцій, який має своїм завданням «підготувати висококваліфіковані кадри для середньої школи». Та коли уважно переглянути кожний його розділ, теми і підтеми, до не можна не завважити безсоромного фальшування історії розвитку української літературної мови взагалі, а сучасної зокрема, явного знецінювання нашої тисячолітньої національної культури. І не дивно, бо підручник побудовано на марксо-ленінських методологічних засадах, на вдуманих «історичних фактах», що славлять і вивисують московську культуру, мову тощо. Автор це підкреслює, кажучи: «Методологічною основою вивчення сучасної української літературної мови, як і інших дисциплін, є матеріалістична діалектика — всепереможне вчення класиків марксизму-ленізму» (стор. 5).

Найбільшого фальшування допустився автор у розділах історичних, де абсолютно невірно пояснює він розвиток мовної культури, почавши з періоду Київської Русі-України. Він каже: «Давньоруська загальнонародна мова являє собою ту мовну спільність у східних слов'ян, на основі якої в процесі історичного розвитку сформувалися сучасні російська, українська і білоруська мови» (стор. 7). Мусимо зразу заперечити, що ніякої давньоруської або, як це називають, праруської мови, — ніколи не існувало. Зокрема на землях Київської Русі. Цю теорію московських лінгвістів та істориків (Фортунатова, Пипіна, Соболевського, Ключевського, хоч останній мав дещо іншу думку) давно вже відкинули такі об'єктивні історики та лінгвісти, як Антонович, Грушевський, Ст. Смаль-Стоцький, Кримовський, Ягіч, Розов, Потебня та інші.

Автор советського підручника, продовжуючи своє фальшиве твердження, каже: «В XI-XIII ст. народна мова окремих східнослов'янських племен — предків росіян, українців і білорусів — ще мало відрізнялася в

своїх діалектних відмінностях» (стор. 7). Але далі беззастережно визнає, що «численні східнослов'янські діалекти не були тотожні». Він також не може заперечити відмінності давньої української мови від московської, кажучи що «деякі окремі мовні явища, які згодом стали характерними рисами української, російської і білоруської мов, виявлялися вже в XII і XIII ст.». Проте, тут же, намагаючись заперечити історичну правду, пише: «Але ці мовні відмінності ще не дають підстав говорити про виділення в цей час з єдиної давньоруської мови (такої не існувало — П. С.) української, російської і білоруської мов. У XII-XIII ст. ще не було певної системи мовних рис російської, української і білоруської народностей».

Отак твориться в советській псевдонауці московський котюлок єдиної мови і спільної культури.

На підставі археологічних досліджень стверджено, що територія України була заселена первісними людьми ще в ранньому палеоліті. Про це свідчать залишки шельських та ашельських стійбищ на Дніпрі, Дністрі, в Криму та інших районах (Див. Археологію України проф. Я. Пастернака).

В процесі тисячолітнього розвитку, до Р. Х. і в першому тисячолітті після Р. Х., на українських землях вже творилася матеріальна і духовна культура. Внаслідок її всебічного розвитку створюється навколо Києва в IX ст. староруська держава — Київська Русь, яка з часом поширила своє володіння: на півночі — між ріками Прип'яттю і Німаном; на заході — між Західнім Бугом і Вислою; на півдні — між Прип'яттю, Дністром і Південним Бугом, пізніше доплив Дніпра Рось. Від назви ріки Рось пішла назва Русь. Хоч М. Грушевський твердить, що назва Русь походить від назви племені, що жило в околиці Києва. Але це питання тут не основне. Таким чином Київська Русь була створена зусиллям тільки слов'янських племен, з єдиною староруською мовою (слов'янською), з єдиною культурою. Тому московська концепція, згідно з якою Київська Русь була спільним твором предків московського, білоруського і україн-

ського народів, є зумисною фальсифікацією.

Писемність Київської Русі-України виникла за кілька віків перед прийняттям християнства. Про це свідчать договори київських князів з греками — Олега (907 і 911 рр.), Ігоря (944-945 рр.) та Святослава (972 р.). Договори київських князів з греками написані тодішньою українською мовою. Прийняття християнства в Київській Русі-Україні (988) позитивно вплинуло на дальший розвиток української духовної культури. Писемні пам'ятки Київської Русі-України, як «Руська Правда» (часів Ярослава Мудрого), «Поученіє» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім», а також грамоти, ділові акти тощо свідчать про високорозвинену літературну мову. Назва Русь відносилась у 11-12 ст. виключно для означення Київської Русі-України, звідси і назва «русин». Назва «Московська Русь» появилася в XIV ст. Московія почала бути відомою в Європі щойно в XV ст. (в зв'язку з Флорентійським Собором 1439 р.) і завоювання турками (1453 р.) Царгороду. Автохтонні москалі не є слов'янського походження. «В басейнах рік Оки і Волги аж нижче Нижнього Новгороду в XI-XII ст. мешкали мурома, меря, весь, займаючи територію теперішніх областей Калузької, Тульської, Орловської, Рязанської... тут слов'янські переселенці змішувались з фінськими тубільцями в самім центрі Великоросії» (Ключевський В. О. — Курс Русської Історії, т. I, стор. 293-4, Москва 1956). М. Н. Покровський також твердив, що «Велика Росія (Московщина) була побудована на кістках чужинних народів, які ледве знайдуть потіху в тому, що в жилах великоросів (москалів) пливе більше як 80% фінської крові» («Історик марксист», ч. 18-19, стор. 28, 1930 р.).

Москалі протягом своєї історії фальшували і фальшують історичні джерела інших народів у свою користь. Присвоюючи собі матеріальну і духову культуру інших народів, вони присвоїли собі навіть назву «Росія» від Київської держави Русь. Російський філософ-ідеаліст П. Чаадаєв (1794-1856) писав: «Петрові I завдячуємо ми всю нашу (російську) велич, нашу славу і всі добра, що їх ми тепер посідаємо.

Він перед лицем усього світу відкріс старі Московії. Всі її установи здмухнув він своїм могутнім подихом: він вирив пропасть між минувиною і теперішністю і шпурнув до неї без розбору всі наші традиції... Петро дав нам увесь захід такий, яким створили його цілі віки, він дав нам всю його історію як нашу власну, всю його майбутність як чашу майбутність... Петро Великий, прийшовши до влади, застав тільки голу сторінку, але своєю міцною рукою написав він на ній слово Европа і Захід: від того часу стали ми частиною Європи і Заходу» (твори П. Я. Чаадаєва, т. I, Москва, 1913, стор. 221).

Автор советського підручника, фальшуючи історію, твердить, що російські письменники Державін, Ломоносов, Радіщев, В. Майков, Фонвізін, Крилов нібито мали «великий вплив на розвиток української літературної мови» (стор. 11). Цей останній винахід хрущовського літературознавства не потребує навіть спростовання, настільки очевидно є його абсурдальність. Він признає, що на розвиток української літературної мови великий вплив мала творчість Котляревського («Енеїда» та інші твори), відзначає великі впливи Т. Шевченка, Франка, Лесі Українки, Руданського, Грабовського, М. Вовчка, Нечуя-Левицького, Мирного, Коцюбинського, Кропивницького, Старицького, Тобілевича, Стефаніка, Л. Мартовича, О.

Маковея. Одначе, «забув» про М. Шашкевича, П. Куліша, Б. Грінченка, Л. Глібова і багатьох інших. Зате советські письменники, починаючи від О. Корнійчука, «збагатили українську літературну мову лексичними і фразеологічними, художньо-виразовими і стилістичними засобами», — так безсоромно твердить автор.

Правильним твердженням є автора те, що «величезним досягненням української літературної мови є створення чітких, єдиних і загальнообов'язкових граматичних, правописних і лексичних норм» (стор. 16). Одначе, ні словом не обмовився він про перешкоду цих досягнень як за царської Московії, яка заборонила була писемно вживати українську мову, так і за большевицької, яка тричі забороняла академічний правопис, викинувши з абетки букву «г» та багато інших правил з граматики.

Закінчуємо цей короткий огляд ствердженням, що підручник М. Івченка — шкідливий для навчання української мови і тому щиро вітаємо проєкт українського студентства про створення Катедри Українознавства при одному з університетів Америки, де можна буде словом і друком, науково вірно, передати історичний розвиток української мови від її початків до наших днів, що послужить дальшому розвитку духової культури української нації в цілому.

П. С.

СТУДЕНТИ! ЧИТАЙТЕ, ДОПISУЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ «СТУДЕНТСЬКУ ДУМКУ»

«Студентська Думка» є органом Головної Управи Товариства Української студіюючої Молоді ім. М. Міхновського і появляється при часописі «Гомін України» в Торонті, Канада.

«Студентська Думка» поміщує статті, дописи, репортажі, подає читачам образки з студентського життя ТУСМ-у та інших студентських організацій.

«Студентська Думка» є в теперішню пору єдина наша студентська сторінка на американському і канадійському континентах.

Адреса в Америці:
842 N. 24 Street
Philadelphia 30, Pa.
U. S. A.

Представник Редакції на Канаду:
Natalka Bandera
140 Bathurst Street
Toronto, Ontario
Canada

Передплата для членів ТУСМ-у 2 дол., а для нечленів — 3.50 дол. річно.

Пожертви на Видавничий Фонд

Голова Головної Управи ТУСМ-у інж. Б. Кульчицький зібрав на терені Філадельфії 160 доларів на видання журналу «Фенікс».

Пожертви склали:

Д-р П. Мірчук	30 дол.	А. Масюк	5 "	М. Строган	5 "
Д-р М. Головецький	10 "	Л. Чорнобрива	5 "	О. Строган	5 "
Б. Кульчицький	10 "	Р. Шаран	5 "	Х. Строган	5 "
М. Борицький	10 "	Я. Теленко	5 "	Л. Терлецький	5 "
Б. Керницький	10 "	І. Шперпаль	5 "	Б. Казанівський	5 "
З. Яримович	10 "	І. Мазепа	5 "	Х. Кульчицька	5 "
М. Богатюк	5 "	Н. Строган	5 "	Ю. Кульчицький	5 "
Д-р Я. Вернадин	5 "				

Портрети Є. Коновальця і Ст. Бандери

Просимо замовляти фотопортрети сл. пам. полк. Є. Коновальця і Ст. Бандери. Нижче подаємо їх відбитки, ціну за величиною і адресу:

Країни:	10×14 см.	18×24 см.	24×30 см.	30×40 см.	50×60 см.	
Німеччина	2.—	7.—	11.—	15.—	25.—	марок
Франція	2.50	8.—	13.—	18.—	30.—	фран.
Англія	4	13	20	27	45	шил.
США	0.50	2.—	3.—	4.—	6.50	дол.
Канада	0.50	2.—	3.—	4.—	6.50	дол.
Австралія	5	20	28	40	60	шил.

Замовляти: UKRAINISCHER VERLAG, 8, München 8, Zeppelinstr. 67

З М І С Т 12-го зошита

	Стор.
Дмитро Донцов, інтелігенція і студентство	1
СТУДІЇ	3 — 29
А. Бедрій: Філософічні основи ідеології Дмитра Донцова	3
М. Савчак: Ідеолог українського самостійництва	8
К. Савчук: Ідеолог українського аристократизму	14
В. Будзяк: Дмитро Донцов — ідеолог українського традиціоналізму	21
Б. Сацюк: Український правопис 1960 року	26
ПРОБЛЕМИ	29 — 38
М. Противяк: Політика та її теоретичні межі можливостей	29
МИСТЕЦТВО	38 — 45
Б. Певний: Український «вітаїзм» і творчість М. Мороза	38
ЛІТЕРАТУРА	46 — 53
Поезія «Вісниківців»	
Е. Маланюк: Д. Донцову; Історія	46
О. Теліга: Без назви	47
Л. Мосендз: Ми були	47
Ю. Клен: Попіл імперій (уривок)	48
М. Грива: Ми	48
О. Стефанович: Крути (уривок)	49
О. Ольжич: Незнаному воякові (уривок)	49
Я. Томашівський: Чим Гоголь заслужив собі місце в українській літературі	50
КУЛЬТУРНО-НАУКОВІ ОГЛЯДИ	54 — 61
П. Савчук: Пам'яті д-ра Дмитра Бучинського	54
Б. Вітошинський: Дмитро Штикало — націоналіст-революціонер	55
П. Кізко: Поет, перекладач, мовознавець	59
СТУДЕНТСТВО — МОЛОДЬ	62 — 92
З. Винницький: З перспективи п'ятої декади	62
М. Почтар: В десятиріччя СУСТА	74
О. Соколишин: Відзначення Ювілею Т-ва «Чорноморе»	79
Партачі друкованого слова	81
VII Конгрес ТУСМ-у ім. М. Міхновського	82
Комунікат Конгресу СУСТА	83
З діяльності українського студентства	
Панель, влаштований Колюмбійським гуртком	86
Конференція в 40-річчя ЦЕСУС-у та 10-річчя СУСТА	86
СУСТА на 16-му Конгресі ЮСНСА	87
Високошкільна Конференція СУСТА	87
З діяльності ГУ ТУСМ-у	
Зустріч членів ТУСМ-у на Оселі СУМА в Елленвілі	87
Студійна Конференція ТУСМ-у	88
Пресова діяльність Головної Управи	89
З діяльності ОД ТУСМ-у	
З праці ОД у Філадельфії	89
З праці ОД ТУСМ-у в Нью Йорку	91
Праця ОД в Дітроїті	91
Нові Осередки Діяльності ТУСМ-у	92
Студійні дні в Нью Йорку	92
КНИЖКА І ПРЕСА	93 — 95
П. С.: Фальшування історичного розвитку української літературної мови	93
Пожертви на видавничий фонд «Феніксу»	96